

Univerza v Ljubljani
FILOZOFSKA
FAKULTETA

Lujiza Pesjakova / Urška Perenič

Beatin dnevnik: Roman

Prvi slovenski družinski roman v obliki dnevnika

Lujiza Pesjakova / Urška Perenič

Beatin dnevnik: Roman

Prvi slovenski družinski roman v obliki dnevnika

Ljubljana 2019

Beatin dnevnik: Roman / Prvi slovenski družinski roman v obliki dnevnika

Avtorica vira: Lujiza Pesjakova, Beatin dnevnik: Roman, Novo mesto: J. Krajec, 1887

Avtorica spremne študije in kritičnih opomb: Urška Perenič

Recenzenti: Matija Ogrin, Marijan Dović, Peter Scherber, Miran Hladnik

Fotografija na spojnem listu: Iz zasebnega intimnega dnevnika pisateljice. Ms. 488, II.1. Hrani NUK.

Prevod povzetka v angleščino: Timothy Pogačar

Prelom in oblikovanje: Davorin Mikuž

Tehnično urejanje: Jure Preglau

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca. / This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

Založila in izdala: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Za založbo: Roman Kuhar, dekan Filozofske fakultete

Tisk: Birografika Bori d. o. o.

Ljubljana, 2019

Prva izdaja

Naklada: 200

Cena: 19,90 €

Knjiga je izšla s podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost RS.

Raziskovalni program (P6-0239) je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Prva e-izdaja. Publikacija je v digitalni obliki prosto dostopna na <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/>

DOI: 10.4312/9789610601784

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga

COBISS.SI-ID= 299625984

ISBN 978-961-06-0179-1

E-knjiga

COBISS.SI-ID=299622144

ISBN 978-961-06-0178-4 (pdf)

Kazalo

Prvi slovenski družinski roman v obliki dnevnika.....	7
Beatin dnevnik: Roman	51
Opombe.....	215
Povzetek.....	227
Summary.....	228
Imensko kazalo.....	231

Ta izdaja vsebuje faksimile romana *Beatin dnevnik* Lujize Pesjakove, ki ga je leta 1887 založil tiskar Janez Krajec v Novem mestu. Faksimile je na začetku pospremljen z izčrpno literarnozgodovinsko študijo in na koncu s kritičnimi opombami Urške Perenič.

Luiza Pesjak, avtor: Jožef Zalar, Zbirka upodobitev znanih Slovencev, NUK, dLib.

PRVI SLOVENSKI DRUŽINSKI ROMAN
V OBLIKI DNEVNIKA

Urška Perenič

Moji družini

1 Roman *Beatin dnevnik* (Novo mesto: J. Krajec, 1887) Luize Pesjak v pogledu domačih literarnih zgodovinarjev in literarnih zgodovinarj

V zavesti slovenske literarne zgodovine je globoko zasidrana izjava Franceta Koblarja, ki je v *Slovenski biografski leksikon* zapisal, da je *Beatin dnevnik*, to sicer najobsežnejše delo Luize Pesjak, tipičen ženski roman, ki »prinaša tipične konflikte in presenečenja tedanjih sentimentalnih družinskih povesti iz višjih slojev in je vse prepleteno s tujo konverzacijo in duhovičenjem« (1935). Koblarjeva umestitev k žanrskemu vzorcu družinskega romana sploh ni bila napačna, vendar je problematična njegova površna in slabšalna razlaga, ki ni mogla spodbudno vplivati na nadaljnje in resnejše preučevanje te literature. Tudi literarni zgodovinar Anton Slodnjak je romanu Pesjakove na podoben način odrekel umetniško prepričljivost in življenjsko verjetnost (1975: 210–11).

Resnejše preučevanje besedil avtoric, med katere sodi dnevniki roman Luize Pesjak, se je v slovenski literarni zgodovini takó pričelo šele v 80. letih prejšnjega stoletja. Od stališč »moško ekskluzivn[e]« in celo »moško šovinistične« literarne zgodovine se je prvi odmaknil Miran Hladnik (1981; 2005, 2007). V *Beatinem dnevniku* je prepoznal značilnosti ženskega (ljubezenskega) romana, katerega glavne značilnosti so: umeščenost v mestno-grajski milje, motiv Pepelke in bolezn, ljubezenski trikotnik, kategorični imperativ in srečni konec. Romanu je v nasprotju s svojimi predhodniki priznal inovativnost, saj si je avtorica izbrala žanrski vzorec, ki je bil povezan s tujo literaturo, s tem pa pomagala zapolniti žanrsko vrzel, ki je dotlej zevala v slovenski literaturi. Med njenimi literarnimi zgledi je namignil na angleški in nemški razsvetljenski in sentimentalni roman oz. družinsko povest (npr. Sophie von la Roche).¹ Med kvalitetami romana je izpostavil pripovedno dolžino, po kateri je avtorica, ki je na literarno prizorišče sicer stopila kot nemška pesnica, močno prekašala moške sodobnike, avtoričino spretnost v pripovedovanju, spregledal ni niti duhovitih, humorno-ironičnih vložkov v romanu. Pokazal je na njegov periferen pomen v slovenski literarni zgodovini, saj so izobraženi in dvojezični slovenski bralci take zgodbe že pred tem lahko brali v nemščini in jim delo »ni moglo pomeniti kaj bistveno novega« (1981).

---

¹ Nekoliko pozneje je na zgledovanje pri sicer francoskem sentimentalnem romanu namignila Katarina Bogataj Gradišnik (1989).

Čeprav bi bilo umeščanju romana *Beatin dnevnik* k ženskemu romanu – tega Hladnik razume kot tip romana izpod peresa ženske avtorice, z glavnim ženskim likom, za prevladujočo žensko bralko, po žanrskem zgledu nemškega *Frauenroman* in brez slabšalnega prizvoka – mogoče ugovarjati, je šele s tem prišlo do prve izčrpnjše literarnozgodovinske obravnave romana Luize Pesjak. Pozneje je Katja Mihurko Poniž mesto romanu Pesjakove videla drugje. Ko je leta 2010 analizirala pripovedne strategije in povezave z deli evropskih pisateljic 19. stoletja, je nasprotovala obravnavi *Beatinega dnevnika* (in nekaterih del Pavline Pajk) kot sentimentalne podvrste trivialne književnosti. Zagovarjala je umeščanje ženskega romana k psihološkemu oz. socialnemu romanu, kakor je to na podlagi motivne analize predlagala Katarina Bogataj Gradišnik (Mihurko Poniž 2010: 50). Mihurko Poniževa je opozorila na povsem spregledane povezave z drugimi književnostmi, kjer je izpostavila roman *Jane Eyre* (1847) Charlotte Brontë (med podobnostmi je navedla ljubezensko zgodbo med guvernanto in moškim iz višjega sloja, med inovacijami pa podčrtala uporabo motiva incesta, na katerega je v nekoliko drugačnem kontekstu opozoril Hladnik) in dramo Georgea Noela Gordona Byrona *Manfred* (1817), zraven je pokazala na podobnosti med biografijo francoske pisateljice George Sand (1804–1876) in književnega lika Francozinje Zoë de Latour iz *Beatinega dnevnika* (prav tam: 52–54). Luiza Pesjak se je po tej poti znašla v galantnejši družbi predstavnic angleškega oz. evropskega psihološkega romana.

Urška Perenič je leta 2018 opozorila na nekatere spreglede v obravnavi *Beatinega dnevnika* in skušala z obravnavo novih vidikov romana dopolniti dotlejšnja spoznanja domače literarne zgodovine. Prvič, izmed vseh stališč se ji je zdelo najbolj problematično tisto o domnevni nerelevantnosti žanrskega tipa, ki si ga je izbrala pisateljica, v razvijajočem se literarnem sistemu nacionalne književnosti. To stališče se namreč skozi literarno kritiko in literarno zgodovino vleče že od Janka Kersnika, ki je v kritiki za *Ljubljanski zvon* leta 1888 zapisal zgrešeno trditev, da gre pri *Beatinem dnevniku* za epigonsko delo po zgledu nemške romanopisice E. Marlitt (1825–1887), a dodal, da je z njim »prišlo v slovensko slovstvo nekaj novega, česar sicer do sedaj – nismo pogrešali, a tudi ne posebno iskali.« (379) Očitno se je zavedal inovativne

izbire oblike dnevnika, zaradi česar *Beatin dnevnik* stoji na začetku slovenske zgodovine dnevniškega romana.²

Drugič, ker je bil *Beatin dnevnik* obravnavan bodisi kot žanr ženskega romana bodisi kot podvrsta psihološkega oz. socialnega romana, ni bila praktično nikakršne pozornosti deležna njegova oblika dnevnika, ki ima svoje specifične vsebinske, motivno-tematske in izrazne oblikovne možnosti (Perenič 2018b). Taki spregledi seveda kažejo na to, da je imela slovenska literarna zgodovina skozi čas različne predstave o svojem predmetu raziskovanja ali je to ni zanimalo.

Tretjič, dosedanje obravnave so povsem spregledale,³ da ima literarno dogajališče v romanu stvarno geografsko predlogo. Na podlagi novega branja, spodbujenega s prostorskim obratom (ang. *spatial turn*), namreč postanemo pozorni na razmerja med stvarnimi geoprostori in namišljenimi, v romanu imaginarno oblikovanimi svetovi. Tako novo branje je obenem v nasprotju s spoznanjem o nacionalni neafirmativnosti romana, saj pokaže prav na njegovo narodno razsežnost. Osrednja lokacija dogajanja ni zgolj »neka podeželska graščina« (Hladnik 2007:42), ampak je literarno dogajališče v romanu modelirano po stvarni lokaciji s poudarjeno narodno simboliko (Perenič 2018a: 251–63).

Četrtič, izsledki o navezavah Pesjakove na dela avtoric francoske in angleške književnosti so vsekakor vredni pozornosti, vendar ostaja odprto vprašanje, katera izmed teh del je Luiza Pesjak dejansko brala in poznala in koliko so ji »služila« kot zgled. Medtem ko sta Koblar in Hladnik namigovala na zgledovanje pri razsvetljskem in sentimentalnem romanu, Bogataj Gradišnikova na zgledovanje pri francoskem sentimentalnem romanu in Mihurko Poniževa na zgledovanje pri angleškem in francoskem psihološkem romanu, je ostalo spregledano zgledovanje Pesjakove pri sočasnem severnoevropskem, skandinavskem meščanskem družinskem tipu romana, kakršnega je od konca 20. let 19. stoletja pisala njej najljubša pisateljica Fredrika Bremer (1801–1865).

---

² Na začetku zgodovine dnevniškemu romanu verjetno najbližjega žanra pisemskega romana pa v slovenski književnosti stoji *Zorin* (1870) Josipa Stritarja, ki je izhajal v njegovi dunajski reviji *Zvon*. *Zorina* za razliko od *Beatinega dnevnika* in več del slovenskih pisateljic radi postavljamo v imenitnejšo družbo, največkrat ob približno stoletje starejši Goethejev roman *Trpljenje mladega Wertherja* (1774).

³ Ob tem moramo spomniti na znanstveno-uredniško delo Marje Boršnik, ki se je med slovenskimi literarnimi zgodovinarji še kako zavedala pomembnosti prostora in je popisovala lokacije, ki so bile predloge za literarna dela. Posebej mislimo na njeno uredniško delo za *Zbrana dela* Ivana Tavčarja (prim. Hladnik 2012).

2 Roman Luize Pesjak kot dnevniški roman

Dnevniški roman temelji na dnevniku kot eni od komunikacijskih oblik rokopisne kulture in načinov zasebne komunikacije, ki se skozi tiskano objavo (v primeru, da je bil pisan s takim namenom) in prek fingiranega prvoosebnega pripovedovalca osvobodi praktičnoupornega in rokopisnega konteksta (Kellner 2015: 16–18), se na ta način literarizira in prek svoje forme dnevnika postane podlaga za nastanek literarnega žanra dnevniškega romana (ang. *diary novel*, nem. *Tagebuchroman*).

Ko *Beatin dnevnik* obravnavamo z vidika njegove komunikacijske oblike dnevnika, v kateri se roman izraža in posreduje, nas posebej zanima, kako dnevniška oblika vpliva na vsebinsko-tematsko (npr. intimnost komunikacije) in izraznostrukturno raven dela (npr. členitev po dnevih). Rečeno drugače, kako okvirni medij dnevnika sooblikuje tako vsebino in pomen literarnega sporočila kakor tudi vpliva na njegove formalnostrukturne značilnosti (Perenič 2017: 8–10).

2.1 Glavne značilnosti dnevniškega romana

V slovenski literarni vedi dnevniški roman za razliko od npr. avtobiografske proze ni bil predmet samostojnega obširnejšega preučevanja.⁴ Zato se pri obravnavi najprej ponujajo primerjave z nekaterimi drugimi žanri. Če nas zanima oblika romana, je *Beatin dnevnik* gotovo smiselno postaviti v bližino žanra pisemskega romana, saj ta enako sloni na eni od oblik rokopisne komunikacije, tj. pismu, oba žanrska tipa pa s svojo obliko vzbujata vtis faktičnosti oz. avtentičnosti te komunikacije. Razlikovanje med faktično in fiktivno pripovedjo postane v teoriji eden od temeljev za razlikovanje med pismom in pisemskim romanom oz. dnevnikom in dnevniškim romanom (prim. Kellner 2015: 18–20). Zaradi dokumentarnega oz. faktičnega značaja je dnevnik mogoče postaviti v bližino spominov, reportaže, potopisa,⁵ ki postanejo vrste literarnega pisanja v primeru, ko se faktičnost podredi fiktivnosti, kar pomeni, da je tudi pripovedovalec fiktivni, prav tako pa je pomembno, da so bili pisani z namenom objave. Glede na genezo se ponuja vsaj še primerjava

⁴ Izpostavimo diplomsko delo Igorja Škamperleta, ki se ukvarja z dnevnikom kot obliko literarnega pisanja (1990).

⁵ V COBISS-u imamo pri izbirnem iskanju skupni ukaz LC=I1 za spomine in dnevnik (Koda za literarno vrsto).

dnevniškega romana z žanrom feljtonskega romana (prim. Hladnik 2014), le da je ta povezan s tiskanim medijem časopisa oz. z objavami v nadaljevanjih, v podlistku časopisa. Morda se tu še najbolj pokaže, kako medialni okvir periodične publikacije določa značaj literature, zgradbo, strukturo in navsezadnje idejnost, sporočilnost romana.⁶

Na pomanjkanje relevantnih raziskav na področju žanra dnevniškega romana v številčno večjem nemškem jezikovnem prostoru opozarja raziskovalka Renate Kellner. Med drugim pogreša primernih leksikonskih in enciklopedičnih definicij.⁷ Plodnejše zaledje ponuja anglosaški prostor, iz katerega črpa tudi sama in kjer se je s to obliko literarnega pisanja izčrpno ukvarjala raziskovalka Lorna Martens. V monografiji *The Diary Novel* (1985) je prikazala historiat žanra od 18. stoletja do sodobnosti. Obravnavala je primere iz angleške, nemške, francoske književnosti, podala je zglede iz ruske in skandinavskih književnosti. Kellnerjeva nasprotuje umeščanju dnevniškega romana v kontekst avtobiografskega pisanja, kakor je to predlagala Martensova, saj meni, da se na ta način znajde med t. i. faktičnim pisanjem (Kellner 2015: 3). Vendar istočasno od nje prevzame način razmejevanja med avtobiografijo in avtobiografskim romanom, ki ga je Lorna Martens sicer povzela po Lejeunu (1975).⁸ Tako razmejevanje se ji zdi smiselno za obravnavo žanrov, razpetih med t. i. faktičnim in fikcijskim pisanjem. Na teh podlagah Kellnerjeva slednjic vpelje razlikovanje med dnevnikom in dnevniškim romanom, ki ga torej jasno oddeli od avtobiografije in postavi bližje avtobiografskemu romanu. Kakor za avtobiografski roman, tako za dnevniški roman velja, da njegov subjekt, ki se konstituira v procesu pisanja in je v vlogi pripovedovalca, iznajdeva fikcijsko zgodbo. Obe vrsti pripovedi, tj. dnevniška in avtobiografska, sta (po G. Genettu) avtodiegetski. To pomeni, da je pripovedovalec protagonist in pripada namišljenemu svetu pripovedi. Vendar s tem, da je razmerje med doživljajočim in pripovedujočim subjektom

⁶ Na začetku zgodovine feljtonskega/podlistkarskega romana na Slovenskem stoji Josip Jurčič z zgodovinskim romanom Ivan Erazem Tattenbah (*Slovenski narod*, 1873), med bolj plodovitimi avtorji žanra je Miroslav Malovrh. Hladnik piše, kako lahko nazorska orientacija periodične publikacije (npr. t. i. konservativne publikacije nasproti naprednim publikacijam) vpliva na sporočilnost objavljenega dela.

⁷ Gesla *Tagebuchroman* ni niti v nemški spletni enciklopediji, geslo *Tagebuchliteratur* je škrbina; naštetih je nekaj dnevniških romanov iz različnih književnosti. Slovensko geslo na Wikipediji, ki je iz leta 2012, je dokaj izčrpno; poleg kratke definicije žanra so nanizane njegove glavne značilnosti, podan je historiat žanra, kjer je omenjena Luiza Pesjak, od drugih jezikov ga pozna samo še švedščina.

⁸ Philippe Lejeune, *Le pacte autobiographique*, Pariz, 1975.

v dnevniškem in avtobiografskem romanu različno. Medtem ko v avtobiografski pripovedi pripovedovalec običajno »dokumentira« nekaj, kar se je v njegovem življenju že zgodilo, in sta pišoči oz. pripovedujoči in doživljajoči subjekt bolj oddaljena drug od drugega, je za dnevniški roman značilneje, da pripovedujoči in doživljajoči subjekt sovpadata oz. da pride pogosteje do ujemanja med ravnmi doživljanja, spominjanja in pisanja. Primerjava dnevniškega in avtobiografskega romana zajema tudi čas kot narativno kategorijo (po Genettu in Lejeunu). Kellnerjevo zanimajo načini organizacije časa (reda), trajanje in frekvenca, ki pomenijo različne odnose med časom zgodbe in diskurza. Za dnevniški roman je značilno, da praviloma ne vsebuje anahronij (datum je tisti, ki kaže na red, kronologijo dogodkov), saj se pripoved vrti okrog zelo bližnjih dogodkov. V primerjavi z avtobiografskim romanom, ki je sploh bolj nagnjen k časovnim strnitvam, je dnevniški roman dovtetnejši za obširnejše popisovanje dogajanja, opisovanje (čas diskurza je zato daljši od trajanja popisanih dogodkov v zgodbi). Dogodek, ki se je zgodil enkrat, pa se v dnevniškem romanu praviloma poda enkrat (ne izključuje niti več reprezentacij istega dogodka, npr. v funkciji lajtmotiva). Na kratko, čas dogajanja in pripovedovanja sta v dnevniškem romanu malone prekrivna, saj dogajanje v času pisanju še ni zaključeno (Kellner 2015: 10–15).

Tako Lorna Martens kot Renate Kellner sta dnevniški roman kot obliko literarnega pisanja opredelili v odnosu do (neliterarnega) dnevnika. Za obe vrsti pisanja je značilno skorajda takojšnje vpisovanje doživetega in izkušnega, kar pomeni, da vpisovalec v dnevnik do teh doživetij in dogodkov nima večje distance (prav tam: 15). Ob upoštevanju spoznanj Petra Boernerja (1969: 11 v Kellner 2015: 15), ki je obravnaval formalne značilnosti dnevniškega pisanja, veljavne tudi za dnevniški roman, Kellnerjeva izpostavi rednost vpisovanja oz. poročanja po dnevnikih ter jasno ločitev posameznih vpisov oz. dogodkov. Po Sybille Schönborn (2003: 577 v Kellner 2015: 16–17), ki razlikuje med fikcijskimi in nefikcijskimi dnevniki, pa je poleg glavne formalne značilnosti kronološke navedbe dogodkov, označenih z datumom in na ta način razmejenih med seboj, povzela, da gre pri dnevniku po vsebinski plati za zasebno pisanje. S. Schönborn opominja na še eno značilnost dnevniškega romana, in sicer da zapisovalec v njem velikokrat »dokumentira« ustvarjalni proces pisanja (metafikcijski značaj pisanja). Rahlo drugače Matias Martinez in Michael Scheffel (2012 in 2003: 89 sl. v Kellner 2015: 268) strukturirano členitev dnevnika po datumih oz. dnevih povezujeta z zavestno namero vzbuditi iluzijo stvarne pripovedi in dati zgodbi navidezno dokumentarni značaj. Na to posebno zgradbo dnevniškega romana je sicer že pred njima

opozorila Lorna Martens; zapisala je, da poročanje, opisovanje po dnevih vzbuja občutek dejanskosti dogajanja (1985: 21). Zraven je izpostavila še eno pomembno značilnost avtodiegetskega pripovedovalca, ki se v dnevniškem romanu ne samo konstituira kot subjekt, ampak je hkrati sam svoj bralec.

2.2 *Beatin dnevnik skozi definicijo dnevniškega romana*

Prvi slovenski dnevniški roman, ki se tako samoopredeljuje v naslovu (in v paratekstu kot roman), se na več mestih celo samorefleksivno loteva zgoraj naštetih značilnosti dnevnika. Zlasti je zanimivo opazovati, kako se v odnosu do svojega okvirnega medija dnevnika konstituira njegova doživljajoča, pišoša in nazadnje tudi beroča pripovedovalka.

Pripovedovalka Beata, ki je protagonistka romana, skoraj na samem koncu (vpis v dnevnik z dne 19. julija 1876), in sicer potem ko ji je Rihard razkril svojo ljubezen in jo prišel zasnubit na graščino, samo sebe imenuje lastno bralko. Je tista oseba, ki je v romanu sama sebi govorila o sami sebi in zase. S takimi besedami se za več kot eno leto poslovila od dnevnika.⁹

Koliko sladkih mislij bodem vtakala v vsako reč in **v bodočih časih bodem tudi v nji spominaje se čitala kakor v svojem dnevniku** (poudarila U. P.). [...] Z Bogom zatorej, ljubi, zvesti prijatelj, prazunj posedaj in počivaj mirno! Jednoč, se vé, kedar bodem srčnejša, prideš zopet na dan, kajti skrivnosti ne sme biti mej možem in ženo, a do tačas zdravstvuj! (Pesjak 1887: 159–60)

V romanu zaradi pogostnosti še bolj izstopajo Beatini premisleki svoje vloge kot pripovedovalke in glavnega lika. Na ta način je mogoče brati vsa tista mesta, kjer Beata nagovarja in obenem poseblja dnevnik kot medij pisanja, s tem pa vseskozi uzavešča obliko umetniškega dela (dnevnik) in permanentno oživlja imaginarno komunikacijsko situacijo, v kateri na način dialoga¹⁰ pripoveduje o svojem sedanjem (fiktivnem) življenju na graščini. Pripovedovalka se sedemkrat obrne na dnevnik z besedami »dnevnik moj« ali »dnevnik, stari prijatelj« ter na način navideznega dialoga, ki je dejansko monolog, vzbuja občutek zaupnosti (prijateljskega) pogovora. Bralec že na začetku romana (vpis v dnevnik z dne 20. maja 1875) izve, da Beata, ki je izgubila mater, potrebuje sogovornika; pripovedovalka si predstavlja, da

⁹ Epilog dnevnika zatem napiše v Rihardovi vili N. 21. avgusta 1877. leta.

¹⁰ Janko Kos je *Beatin dnevnik* skupaj z romani *Trpljenje mladega Wertherja*, *Zorin*, *S poti* in nekaterimi drugimi romani, ki spadajo bodisi v pisemski bodisi dnevniški žanr, opredelil kot dialoški roman (1998: 5).

materi z vpisovanjem v dnevnik pošilja sporočila. Pisanje dnevnika je v socialno-psihološki funkciji, saj dnevniku, svojemu navideznemu sogovorniku, Beata želi zaupati prav vse, kar se godi na graščini, želi se mu izpovedati in »olajšati z besedo«:

Dnevnik moj, pomózi mi, anti veš, da žive duše na sveti nimam, kateri bi mogla zaupati, in da se mi čustvo časi mora olajšati z besedo, sicer me zaduši. Zvest si mi prijatelj bil, po tebi sem segla, ko je otrpnilo srcé, katero je do poslednjega udarca le záme bilo, kateremu je slednja mojih mislij bila očita. Vpisujé váte vsako čustvo, dozdevalo se mi je, da preljubi mrtvi materi pošiljam poročila, naj ji torej tudi ta hip povem, da mi je neizrečeno teško pri srci, da zopet prav živo čutim, kakó čisto osamljena sem na širem sveti! Kaj čaka tujke mej tujci? (Pesjak 1887: 3–4)¹¹

Luiza Pesjak je guvernanti Beati v usta položila premislek o svoji drzni izbiri žanra, ki sloni na obliki dnevnika. Preden se Beata z grofico odpelje v Benetke, prispeva naslednji vpis v dnevnik, v katerem izpostavlja zasebnost, intimnost takega poročanja:

Ti, dnevnik moj, ostaneš tukaj [na graščini, namreč]. Ne morem ti pomagati. Bolje je, da te ne vidim, dokler nisem zopet prejšnja. Zapaziti bi te tudi utegnili po poti tuj pogled; védi, junaštvo moje je šlo po vodi! Ko je bil bolan, dozdevalo se mi je vse jedno, če bi ves svet zvedel, da – da – ne, nehčem! a sedaj trepečem o misli, da bi se nekomu vsiljevati utegnila le slutnja o – o ljubezni moji! Kakó zoperno je vendar pisati! Kaj je laže govoriti! Kar se glasno po nobeni ceni izreči ne more, to se zašepeče, **a tù, tù na listu se ne da prikrivati nijedna besedica** (poudarila U. P.). – (Pesjak 1887: 129)

Pisateljica je znala zasebno in zaupno naravo dnevnika spretno povezati z nekaterimi motivno-tematskimi plastmi romana. Mislimo zlasti na: motiv in temo incesta med Rihardom in Doro, ki se odzrcali v incestoidnem razmerju iz Byronovega *Manfreda*,¹² skrivnostno in nesrečno razmerje med mlinaričino hčerko Anico in grofom, o katerem Beata izve šele ob obisku mlina in

¹¹ Po seznanitvi z Rihardom, ki je za oba usodna, saj se zaljubita, pisanje dnevnika postane sploh glavni način, s katerim se skuša izkoptati iz stanja duševne otopelosti (npr. Pesjak 1887: 34).

¹² Ko zvečer Beata grofici prebira iz Byrona in pride do mesta v knjigi, kjer Manfred roti Astarto, strežaj napove prihod Riharda, ki prebere ta del besedila. Beata med njegovim prebiranjem spozna, da Rihard prav tako trpi kakor Manfred. V sanjah nato sreča noro mlinarico, Riharda in Doro z mirtinim vencem in smrtno blede (vpisa z dne 25. in 28. junija 1875 v Pesjak 1887: 36–47), kar je svojevrstna prolepsa v dogajanju.

kar drugi prikrivajo,¹³ Beatino skrbno prikrivano ljubezensko hrepenenje po Rihardu, ki se lahko uresniči šele na koncu romana, in sicer z Dorino smrtjo in Rihardovo čudežno ozdravitvijo. Dnevnik je pravšnji zaupnik za zgodbo o grofu, Dori in Rihardu,¹⁴ kakor jo je doživela grofica in je dotlej razen Beati – in njenemu dnevniku – ni razkrila še nikomur (vpis z dne 3. julija 1875 v Pesjak 1887: 47–59).

Samo v dnevniku, ki je oblika zasebnega in intimnega pisanja, si guvernanta Beata lahko privoščiti norčevanje iz nadute kneginje Pavlovne, posebej tedaj, ko njeni varovanki, dvojčici Roza in Vijola, pred Pavlovno ne pokažeta primernega poznavanja naslikanih slavnih prednikov, razobešenih v veži graščine. Pavlovna se skozi Beatine zapise izkaže za skrajno oholo, prevzetno, nesimpatično aristokratinjo, kar bi lahko brali kot implicitno kritiko socialno-ekonomsko višjega sloja, ki si je guvernanta v tako bogati in pomembni družini razen v dnevniku ne bi mogla privoščiti (vpisa z dne 4. in 24. julija 1875 v Pesjak 1887: 59–70 in 79–82). Dnevnik je obenem pravšnja »vadbica« za Beatin poizkus prevoda odlomka oz. dialoga iz *Manfreda* v materinščino, kar se ji zdi »predrzno delo«.

Mislëč, da si glavo najprej streznim pričënši kako težavno dušno delo, da bode vtisek izgubil nekako svojo moč, ako ga iz možjan prenesem na popir, drznila sem se — Manfredovo zarotbo, to visôko pesem strasti preložiti v materini svoj jezik. Blazno, zlobno početje, s slabim svojim peresom tikati se nesmrtnega dela! Bodisi, ne morem inače! – [...] Ti, dnevnik moj, ti, ki si potrpežljivo prenašal uže mnogo, ti, ki me nisi nikoli grajal, ampak mi vse-gdar vračal zaupanje, vzprejmi moje predrzno delo in daj, da se mi po njem vpokojí razvneta duša! (Pesjak 1887: 44–45)

Z vidika organizacije časa roman sledi kronološkemu zaporedju dogodkov, na kar kažejo datumi, pripoved guvernante se nanaša na bližnje dogodke, ki so malo oddaljeni od akta pisanja (zgodili so se denimo sinoči), tako da sta čas pripovedovanja in dogajanja večidel prekrivna. Luiza Pesjak se je odločila, da bo pripoved guvernante Beate časovno umestila v nedavno preteklost, ki je v bližnjem stiku s sedanostjo in bi bila lahko pisateljčina izkušena preteklost. Velika večina vpisov je namreč iz leta 1875 (od maja do septembra), manjšina

---

¹³ Vpis z dne 12. junija 1875 (Pesjak 1887: 24–30). Zblaznela mlinarica, ki se ji je hči utopila, za vse krivi grofa, ki je Anico odpeljal v mesto in jo zavedel.

¹⁴ Izvemo, da se je grof Doro odločil poslati h kneginji Pavlovni, saj je ni hotel dati v zakon neplemenitemu Rihardu. Vendar je bil pravi razlog za to njuno incestoidno razmerje, kar je grof pozneje razkril hčerki v zaupnem pogovoru.

iz leta 1876 (od maja do julija), epilog je nastal 21. avgusta 1877. Ker je med fiktivnim dogajalnim časom in dejansko letnico nastanka romana (1882)¹⁵ največ sedem let, med letnico izida romana in fiktivnim časom dogajanja pa dobrih deset let, to daje dnevniškoromaneski pripovedi pridih avtentičnosti (in morda celo avtobiografskosti).

Ugotovimo, da je Luiza Pesjak v dnevniškem romanu dobro izrabila in premislila vse glavne izrazne in vsebinske lastnosti dnevnika kot okvirnega medija. Da si je za svoje najboljše delo izbrala ravno obliko dnevnika, morda niti ne bi smelo čuditi, če upoštevamo dejstvo, da je že kot otrok (ti dnevniki se niso ohranili) in dekle, staro skoraj 16 let, nekaj let pisala dnevnik in je to obliko obvladala v praktičnem smislu. V avtoričinem zasebnem (nefiktivnem) dnevniku iz sredine 40. let 19. stoletja mrgoli liriziranih opisov dogajanja, doživetij, razpoloženj, zaradi česar se zdi, da se pripravlja na poznejši večji podvig, dnevniški roman, ki ni samo »skorajda prvi slovenski ženski roman« (Hladnik 2007: 39), ampak v razvijajočem se sistemu slovenske književnosti žanrsko inovativno delo. *Beatin dnevnik* je prvi primerek slovenskega dnevniškega romana, zaradi česar lahko pritrdimo Kersniku, da je z njim v slovensko književnost res prišlo »nekaj novega«.

3 Literarni dogajalni prostor romana: Katera graščina neki?

Roman *Beatin dnevnik* Luize Pesjak se začne z besedami, ki dogajanje v njem prostorsko in časovno umestijo in gredo takole: »[v] graščini Š. 20. dné maja meseca 1875« (Pesjak 1887: 3). Navidezno povsem brezpomembna navedba nekega fiktivnega »mesta«, ki je po »usodi« določeno mladi guvernanti Beati, naslovni junakinji, in s katerega začnemo kot bralci spremljati njeno zgodbo, bi se utegnila izkazati za precej pomembno. Bolj kot namreč beremo, bolj kot vrtamo v dostopno dokumentarno gradivo, bolj jasno postaja, da to literarno spretno zakodirano osrednje dogajališče romana ne more biti samo »neka podeželska graščina« (Hladnik 2007: 42), ampak da ima brez večjih dvomov svojo avtentično geografsko predlogo. K temu nas napeljuje predvsem avtoričina oz. pripovedovalkina presenetljiva natančnost v opisovanju literarnega dogajalnega prostora (Je mogoče, da bi bila naključno tako natančna?), kjer na več mestih lahko prepoznamo vzporednice s stvarnimi lokacijami. Zanimariti ni mogoče niti nekaterih biografskih vzporednic. Ugotovimo, da

¹⁵ Roman je nastal že leta 1882, vendar ga tedaj urednik celovškega časopisa *Kres* Jakob Sket ni sprejel za objavo.

je fiktivni prostor romana *Beatin dnevnik* Luize Pesjak v tesni zvezi s stvarnim geografskim prostorom, da se avtorica v njem nanaša na Loško dolino, na grajsko pristavo Šneperk (nem. *Schneeberg*) oz. na grad Snežnik z bližnjo okolico (Perenič 2018a). Toda pojdimo po vrsti.

Kako to, da je pisateljica tako dobro poznala te skrivne koticke Notranjske? Jih je kdaj obiskala? Je bila morda tudi na gradu Snežnik?

Snežniška graščina z bližnjo okolico, ki bo približno štiri desetletja pozneje postala predloga za osrednje dogajališče romana *Beatin dnevnik* (1887), je morala biti pisateljici Luizi Pesjak, roj. Crobath, še kako poznana iz mladostnih časov, natančneje, iz sredine 40. let 19. stoletja, ko je na njej še gospodarila grofovsko družina Lichtenbergov. Na Snežnik je tedaj zahajala v spremstvu obeh staršev in sorojencev ali samo očeta, dvornega in sodniškega odvetnika Blaža Crobatha (1797–1848). To nam potrjujejo zlasti Luizini zasebni intimni dnevniki,¹⁶ v katerih zvesto poroča o vseh svojih popotovanjih, največ po Kranjskem in s svojim »papanom«. Mednje sodi tudi dvoje nekajdnevniških obiskov na gradu Snežnik v letu 1844, ki jima je avtorica v dnevniku namenila obširnejša zapisa. Na prvi pogled se zdi, da nad bivanjem na gradu ni bila pretirano navdušena in ji je bilo v edino zadoščenje, da je lahko za kratek čas ubežala dolgčas in obrekljivim jezikom v kranjski prestolnici. Vendar vseeno ni mogoče spregledati mladenkinega velikega navdušenja nad lepoto narave in mirom v tem skritem kotičku Loške doline. Pozorno oko bo hitro opazilo, da sta vpis iz pisateljčinega zasebnega (nefiktivnega) dnevnika in vpis guvernantke Beate iz dnevnikega romana s konca maja, tega Luizi najlepšega meseca v letu – kakor pove v svojem zasebnem dnevniku.

In prav v njem je dne 24. maja 1844 napovedala, da gredo jutri, na binokšno nedeljo, ona, mama, brata Ludwig in Eugen ter sestra Marie na grad Snežnik. Proti Notranjski so se Crobathovi iz Ljubljane res odpeljali 25. maja. V dnevniku sledi vpis z dne 31. maja. Luiza najprej poroča, da so se predvčerajšnjim (tj. 29. maja) z družino vrnili domov, torej so na gradu Snežnik preživeli slabih pet dni, nato pa sledi obširen in mestoma liriziran opis bivanja na gradu in v bližnji okolici. Izvemo, kje vse se je mudila, kaj vse je počela in zraven lahko vpogledamo v njena občutja in razpoloženja. Luiza je prvi dan obiskala Cerknico in se vozila po Cerkniškem jezeru (piše, kako je ob vožnji s čolnom in v naravi doživela stanje globokega miru in občutila Božjo bližino),

---

¹⁶ Na Rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice pod signaturo Ms 488 hranijo tri dnevnike iz avtoričine mladosti (iz let 1844, 1846 in 1847). Iz nekoliko poznejšega časa, ko je bila poročena gospa, je ohranjen še en (popotni) dnevnik.

se v redkih trenutkih, ko ni deževalo, poizkusila v jahanju, obiskala Stari trg in Lož ter se povzpela na Kucelj, od koder se ji je odprl krasen pogled na vso Loško dolino. Izstopajoč je avtoričin opis lege, zunanosti in notranjščine snežniškega gradu, prek katerega nas popelje v čase viteškega srednjega veka. Vsaj tako zanimiva in pronicljiva je predstavitev njegovih prebivalcev. Poleg »dragega« strica oz. ujca Rudolfa,¹⁷ ki je bil na gradu v službi grajskega pisarja in se zdi zelo prijazen in zadovoljen, so omenjeni nekateri drugi »samci«, vsi v uradniškem poklicu (Raunach, Perz, Lach, Furlan). Prek njih si Luiza privoščiči kritiko uradništva in njegovega lagodnega življenjskega sloga.

Ker so imele knjige ob gledališču in družabnostih v življenju mlade Luize veliko vlogo, je omemba domačega čtiva skorajda obvezna. Pogostoma in zlasti ob vznemirljivih doživetjih aludira na tiste knjige, ki so jo posebej navdušile, pri čemer skuša vselej poiskati vzporednice med svojimi mislimi in občutji ter doživetji in usodami literarnih oseb, presoja njihova ravnanja, dogajališča v romanih primerja z njej poznanimi, domačimi lokacijami ipd. Med vožnjo po Cerkniškem jezeru ji na misel pride nemški prevod divjegahodne povesti *Der Wildtödter*, ki jo je napisal ameriški pisatelj James Fenimore Cooper¹⁸ in se godi na jezeru v bližini Cooperstowna v državi New York. V drugem, nekoliko poznejšem vpisu v zasebni dnevnik z dne 28. novembra 1844, ko je spet spremljala očeta na obisku na snežniški graščini, omeni roman *Falkland* (1827) angleškega pisatelja Edwarda Bulwerja-Lyttona; brati je morala nemški prevod iz leta 1835 in v njem kot ničkolikokrat «na[jti] svoje misli in občutja».¹⁹

¹⁷ To je bil Rudolf Endlicher (roj. 1823), polbrat Luizine mame Jožefine Brugnak. Po materi je bil poljskega, po očetu moravskega rodu in se je iz Lvova preselil v Ljubljano h Crobathovim; skupaj so živeli v hiši pri Bahabirtu oz. Mahrovi hiši, kjer je danes Krekov trg (Zorec 1964: 6).

¹⁸ Naslov angleškega izvirnika je *The Deerslayer, of The First War-Path* (1841), nemški prevod je iz leta 1842 in izpod peresa Gustava Pfizerja. V slovenskem prevodu Branimirja Kozinca ima povest naslov *Divjačinar* in je iz leta 1973. V knjižni obliki nismo imeli slovenskega prevoda Cooperja do konca 19. stoletja, ko je pri Janezu Giontiniju v Ljubljani izšla povest *Natanael Bumppo* (1900–1901).

¹⁹ Prvi knjižni prevod Bulwerja v slovenščino je iz leta 1912, čeprav ga časopisje na Slovenskem omenja že prej (npr. *Novice* leta 1859, kjer gre za prevod spisa Moder zdravnik). V zasebnem dnevniku Luiza ocenjuje ravnanja obeh glavnih junakov iz romana, na katerega se nato še večkrat naveže v poznejšem zasebnem dnevniku iz leta 1846. Bulwerjev roman skuša tam celo na poseben način imitirati, saj sebe postavi v vlogo Emilie oz. Emily, svojo tedanjo ljubezen Louisa Znaimwertha pa preimenuje v Falklanda.

V nadaljevanju predstavljamo oba omenjena dnevniška zapisa, ki ponujata tako vpogled v kulturno zgodovino tega koščka Kranjske in njegove pokrajinske značilnosti kakor v avtoričino biografijo.

*Nemški dnevnik Luize Crobath Pesjak iz leta 1844 je v celoti iz pisane gotice transkribirala Urška Perenič, ki je tudi vse v študiji predstavljene odlomke prevedla v slovenščino.

31. [maja 1844]

Predvčerajšnjim smo se vrnili z gradu Snežnik, kjer smo se kljub neugodnim vremenskim razmeram dobro zabavali. V Cerknici smo se zadržali en dan. Odpeljali smo se do čudovitega, svetovno znanega Cerkniškega jezera. Med vožnjo po jezeru sem nehote pomislila na Cooperjevo povest, ki jo ravno prebiram in ima naslov *Der Wildtödter* in se dogaja na jezeru Glimmergla[s]²⁰ v Ameriki. Jezero ni imelo svojega največjega obsega, obala je bila seveda nepravilne oblike in prekinjena z zalivi. Območje je lepo, gladina jezera je bila tako mirna, tako čista, nič se ni zganilo, le vesla so povzročala droben, enakomeren šum, čoln je tako mirno drsel po jasni vodni gladini, oh, bilo je prelepo. Rada bi ure in ure uživala v tem neobičajnem prizoru. Pečat globokega miru, tišina narave, pogled na predmet, ki je tako pogosto zaposloval moje misli, so me navdajali s čisto radostjo. Celó smrt mora biti ob pogledu na čudovito pokrajino, ob odprti knjigi narave lepša, slajša. V naravi čuti človek bližino najvišjega bitja in ničevost ubogih smrtnikov toliko bolj kakor v temačnih sobanah, svobodna, preprosta narava je resnično najkrasnejši, najbolj srce dvigajoči tempelj, ki ga je zgradil sam Bog za blagor svojih otrok in za svoje poveličevanje. Vselej mi je tako prijetno, ko se lahko gibam na prostem. Nič ne prekaša narave!

Na binkoštno nedeljo je na gradu Snežnik skoraj vedno deževalo. Pol ure je vzdržalo, ni deževalo in te trenutke sem porabila, da bi se poizkusila povzpeti na konja. Vendar mi je šlo slabo. Zelo me je bilo strah, da bi padla. Ščāsoma se bom naučila jahanja, če bi bila v Angliji, zagotovo, kajti kot sem brala, imajo tam skoraj vse dame jahalne konje, zato da gredo z njimi in v spremstvu dandyjev na dolga jezdenja. Oh, to mora biti lepo! Toda v Ljubljani, kjer prežijo opravljivi jeziki, da bi s svojimi strupenimi bodicami raztrgali še táko malenkost, si verjetno ne bi drznili niti sprehajati hitreje kot običajno in v moški družbi, kaj šele jahati. Zvečer smo se odpeljali v Stari trg, kjer nas je pričakal prigrizek. Potem smo se vrnili na grad.

²⁰ Tu je avtorica naredila stvarno napako. Glimmerglass je nacionalno zgodovinsko okrožje, ki se nahaja v bližini Cooperstowna v okrožju Otsego v državi New York, naša povest se dogaja na jezeru Otsego.

V torek je bilo vreme precej lepo, posebej zgodaj zjutraj. Dopoldan smo se odpeljali proti Staremu trgu in Ložu. Resnično se moram smejeti, ko pravim Ložu mesto. To mesto je resnično originalna klasika, ima morda 30 hiš, od tega približno 15 koč, eno cerkev, vendar nobenega duhovnega. Civilnega prebivalstva 2–3. *V redu!*²¹ –

Popoldne smo se povzpeli na Mali Kucej. Uživali smo v lepem razgledu. Videli smo celotno Loško dolino, ki je obdana z obročem gora. Petnajst vasi je zelo slikovito ležalo med cvetočimi drevesi in sadovnjaki, manjkala je le voda, ki bi dopolnila ta lepi prizor. Kajti ta se mi zdi za lepoto območja izjemno koristna, če ne nujno potrebna. V sredo navsezgodaj smo zapustili grad Snežnik. Zdaj pa nekaj besed o gradu in njegovih prebivalcih – in o mojem *dragem stricu*²² Rudolphu, hvalevrednem pisarju. Rudolph, spoštovani 20-letni ujec, je bil zelo zadovoljen, da nas vidi, tudi mi smo bili zadovoljni, saj ga vsi ljubimo iz srca. Doslej ni dokončal jusa, vsak človek se ne čuti poklicanega in marsikdo je malce len. Tudi Rudolph je moral biti len med študijem, zdaj pa si mora pomagati brez jusa, eno leto je na gradu Snežnik in mu je tam zelo dobro.

Grad Snežnik ima lepo lego, nahaja se na najjužnejšem koncu Loške doline. Ne vem, zakaj sem si ta grad vedno predstavljala na skali. Motila sem se, saj leži skoraj povsem na ravnem. Stavba je dobro ohranjena, ima precej lepo fasado, dve nadstropji in res lepo urejene, visoke sobe in dvorane. Dva mostova vodita do portala, po prvem pridemo do obodnega zidu z dvema stolpoma in osmimi strelnimi linami, nato pride drugi most in takoj zatem vrata. Prvi most je bil nekaj dvizni. Na zunanji strani grajske stavbe sta dva vogalna pomola, prav tako s strelnimi linami, v drugem nastropju pa je balkon. Tako starodaven kot se grad od zunaj predstavlja opazovalcu in ga nehote prestavlja v čas vitezov v srednjem veku, tako v kontrastu mora v opazovalčevih očeh izstopiti njegova notranjost, sobe so elegantno in povsem sodobno opremljene in celotna stavba nosi pečat preprostosti. Nobenih strašnih, starih slik, ki bi zatemnjevale lepo obarvane sobe, videla sem samo tri slike, dve, starše zdaj živečih grofov von Lichtenbergov, in ena slika je predstavljala morski stolp. Kar zadeva prebivalce, so to tisti iz gradu in sosednje stavbe in sami samci. Če se poroči uradnik, se mora od gospode preseliti v vas. Eden izmed uradnikov, Raunacher, je zelo čeden človek, komisar je prijazen in ustrežljiv kot vsi, vendar pravi samec, dacar Perz se zdi pravi paragrafar, Lach in Furlan sta običajna človeka, ki opravljata uradne

²¹ V izvirniku je tu italijanščina: *Va bene!*

²² V izvirniku je tu francoščina: *cher oncle.*

ure, pijeta vino, kadita tobak in sta zadovoljna. *Kolikor ljudi, toliko okusov.*²³ Služabniki so zelo številni, dvorane napolnjene, hrana sijajna, okolica lepa, vino dobro – česa še bi si človek želel na deželi?

Najbrž bi si želela še veliko več, najprej čudovito knjižnico, drugič dober klavir in tretjič zelo prijetno družbo. Sicer bi na deželi zlahka shajala s samo eno od teh potreb. S katero, to puščam odprto.

D drugega obiska snežniške graščine v novembru 1844 se Luiza, ki se je medtem očitno goreče zaljubila v Aloisa (Louisa) Znaimwertha, sina cesarsko-kraljevega gubernijskega tajnika v Ljubljani Johanna Ritterja Znaimwertha, ni mogla preveč veseliti. Kakor je razvidno iz zasebnega dnevnika, je Louisu 14. novembra napovedala odhod in ga seznanila z načrtovano osemdnevno odsotnostjo, kar je bilo za oba zaljubljenca naravnost mučno. Louisovo negodovanje je od Luize terjalo veliko samokontrole, saj ni mogla ugovarjati željam očeta. Z njim se je proti Notranjski odpeljala 20. novembra. Vpis v dnevnik je z dne 28. novembra 1844, ko je bila spet doma, v Ljubljani. Čeprav se ji je pisanje sprva upiralo, ni želela, da bi v dnevniku nastala kaka praznina. Poroča o bivanju na gradu Snežnik.

28. [novembra 1844]

[...] Drugi dan odsotnosti sem preživela v Postojni pri Koschakerjevih.²⁴ V soboto zjutraj pa smo prišli na grad Snežnik in smo tam ostali štiri dni, in sicer do včeraj zjutraj. Vseskozi smo imeli zelo slabo vreme. Ves dan sem bila v naših sobah in sem pletla, brala, ukvarjala sem se s svojimi mislimi in se nisem preveč dolgočasila kljub temu enoličnemu bivanju. Prebiralasem Bulwerjevega *Falklanda*. Ne znam povedati, kako me je ta roman navdušil. Na nekaterih mestih sem našla svoje misli in občutja. Emilie²⁵ je kot soproga ravnala zelo napak in grešno, ko je ljubila drugega moškega, in tako strastno obenem, izključujoč kakršno koli drugo čustvo. In vendar sočustvujem z njo, jo skoraj opravičujem, kajti katera ženska bi se lahko uprla človeku,

²³ V izvorniku je tudi na tem mestu francoščina: *Chacun selon son goût*.

²⁴ V Postojni sta se z očetom en dan mudila pri družini okrožnega glavarja Josepha Koschackerja. Iz Luizinega zasebnega dnevnika izvemo še, da so Crobathovi in Koschackerjevi prijateljevali. Ko so Koschackerjevi, ki so se očitno iz Ljubljane v Postojno preselili zaradi očetove funkcije, prišli v Ljubljano, so prenočevali pri Crobathovih. Crobathovi so k sebi za nekaj časa vzeli njihovega sina Seraphina, ki je bil sošolec Luizinega brata Ludwiga. Luiza v dnevniku Seraphina opiše kot nekoliko medlega, sicer čednega in dostojnega fanta.

²⁵ V nemškem prevodu Emilie, v angleškem izvorniku Emily.

kot je Falkland, katere ne bi ganilo tako rotenje, priseganje, tako govorjenje? Čutim, da bi tako ravnala kot dekle, vendar nikoli kot žena. Vsaj verjamem. Rudolf²⁶ je prav dobro, bil je zelo zadovoljen, da nas vidi. Včeraj smo prišli domov trdi od mraza. Danes sem morala videti Louisa. Najbrž bo prišel?

Zanimivo je, da neprijazno vreme, ki je deževno, v romanu na več mesitih oz. v svojih vpisih v fiktivni dnevnik omeni tudi pripovedovalka Beata. Omembe temnih nevihtnih oblakov (njihovo semantično nasprotje predstavljajo srebrni, svetlikajoči se oblaki), grmenja in dežja oz. dežnih kapelj so posejane po romanu in niso samo v vlogi kulise, ki imitira (naravno) dogajališče, ampak imajo vlogo indicev, s pomočjo katerih je mogoče dekodirati Beatino razviharjeno notranjost. V taki, tj. indeksalni vlogi, so temni oblaki npr. v Beatinem vpisu z dne 22. junija 1875, kjer skupaj z več drugimi motivi ponazarjajo njeno duševno otopelo, letargično stanje. Beata svojo brezvoljnost in neaktivnost omeni, piše, kako se ji pero in dnevnik že več dni upirata, tako utrujena in čudna pa se ji zdi tudi priroda z morečo soparo in nizkimi oblaki, ki pritiskajo k tlom in prinašajo prve dežne kaplje.

Nepretrpljivo vroče je bilo tudi danes in takó čudno tiho. Nobenega glasù, nobene sapice ni bilo čuti, le časi se je utrujena priroda težko oddahnila in jaz sem vzdihovala ž njo. Temni oblaci so nizko visé zakrivali solnce, goveda so nemirno mukala in ovce tiščale v varno stajo. Debele kaplje so začele padati [...] (Pesjak 1887: 34)

Zatem popiše, kako je s svojima varovankama, z dvojčicama Rozo in Vijolo, in s pestunjo Ivano pred dežjem z vrta hitela proti graščini, medtem ko je vedno bolj grmelo, začelo je bliskati,

[I]epi snežniki so se pokrili z gostimi, sivimi plašči in jek njih duplín je stotero odmeval grmenja ropot. Kar oživlja prirodo, skrivalo se je bežčč. Trepeči ptiči so se stiskali pod veje, cvetlice povešale nizdolu glavice (Pesjak 1887: 34–35).

Razbesnelo nevihto je opazovala nekoliko skrita in z okna v tinu,²⁷ dokler se ta ni poglela. Umiritev prirode prinese njeno notranjo umiritev, Beata se počuti prerojeno in voljno.

Priroda se je nasmihala, prelivajoč od veselja sladke solze, ki so trepetale v čašah dehtečih cvetlic. Ptiči so si otresali mokre perotnice, poskušaje jih takoj žvrgoleč v naglem letu. Snežniki so se vzdigavali ponosno in s čistim

²⁶ Zdaj že poznani Luizin stric po materi, enkrat zapisano Rudolph, drugič Rudolf.

²⁷ Izzidek oz. vogalni pomol (iz grajskega zidu).

čelom gledali v azurno planjavo. Vzduh je bil ohlajen, vse je bilo veselo, pre-rojeno (Pesjak 1887: 35).

V romanu so dežne kaplje obenem prisposoda za solze. Ko Beata 23. avgusta 1875 zarana vstane, da bi se nadihala zraka, ki veje s snežnikov, se ji porodijo naslednji verzi, v katerih dežne kaplje takole nagovori:

Kaplje, povejte, deževne,
Čiste kot svetlo srebró,
Ali solzice ste mile,
Ki jih pretače nebó?
Je li poznano višíni
Ono prebridko gorjé,
Ktero v solzé se raztaplja,
Da nam ne počí srcé?²⁸ (Pesjak 1887: 104)

V neposrednem nadaljevanju spet oriše oblake, ki prinašajo dež; dežne kaplje enako pomenijo solze, ki padajo brez prestanka in kar se ujema z Beatinim duševnim stanjem, ki je posledica njenih močnih čustev do Riharda.

Obláci so se podili in globoko doli visèč zagrinjali skóraj vse nebó. Siv kakor nebó, bil je svet. Nevidni snežniki — neviden raj: čarobni vrt! Ona néma tožnost je vladala po prirodi, ki razžalosti stvarstvo. Začenjalo je deževati, drobne kaplje so padale in deževalo je v jednomér, kakor ne bi hotelo biti nigdar konca. Kakó se je tó ujemalo z menoj! Tudi v meni ní luči, ní bóje, nijednega prostora v duši, kder bi si moglo izpočiti željno čustvo! Solza za solzo se mi je utrinjala iz očesa in plakati bi bila mogla tudi jaz brez prestanka (Pesjak 1887: 105).

V romanu se ti motivi povezujejo z motivom snežnikov, ki so na podoben način v funkciji ponazarjanja nasprotujočih si čustveno-razpoloženskih stanj protagonistke Beate. Njeno doživljanje je v razponu med čustveno otopelostjo, tesnobo ter optimističnostjo, živostjo, vedrino. V romanu si nasproti stojita motiva sivih, neprijaznih, že mrko oblastnih ter prijaznih, jasnih, živobarvnih snežnikov, kakor jih barvajo žarki zahajajočega sonca in jutranje svetlobe. Guvernanta Beata snežnike omeni večkrat, po romanu je posejanih kar dvajset omemb, zaradi česar postanejo vodilni motiv.

---

²⁸ Zadnji štirje verzi se na način refrena ponovijo na koncu istega vpisa v dnevnik (Pesjak 1887: 112).

Ob metaforično-simbolnih razsežnostih imajo snežniki vsaj tako pomembno vlogo pri izrisovanju kontur dogajalnega prostora. Čeprav je pri zapisu besede dosledno uporabljena mala začetnica, v kombinaciji z več drugimi motivi ni mogoče zaobiti nekaterih navezav na stvarni geografski prostor. Beata zapiše, da se snežniki dvigajo »[n]a konci doline« (Pesjak 1887: 90). Snežniška graščina, po kateri je modelirano osrednje dogajališče romana, se res nahaja ob vznožju visoke kraške planote Snežnik z istoimenskim vrhom (1796 m), ki Loško dolino objema na jugu. Guvernanta vrh planote, na katerega se želi povzpeti in ki obenem dobiva (narodno)simbole razsežnosti, omeni že na začetku romana: »Kdo vé, morebiti pridem s časom do snežnika in potem više in više in celó – na svetli vrh! Da bi peroti imela, takoj poletim tja; iz solnčne višine bi htela pozdravljati solnčno življenje! —« (Pesjak 1887: 23). Gorski svet je odprt svet, prostor svobode, nad katerim se v romanu slikovito odpira neskončna nebesna modrina.²⁹

Snežniki so ob sončnem zahodu in večerih »rožnati in žaré v čarovni krasoti« (6), tedaj se radi ogrnejo »z bagrenordečim plaščem« (91). Njihove vrhove ob jutrih krasijo »srebrni oblaci« (20) oz. »tenkí srebroviti ovoji« (133). Vse drugačna je njihova podoba ob nevihtah, saj se takrat oblečejo v sive plašče (34) in od njih vleče mrzel veter (23, 36, 105, 120), »krepka sapa snežnikova« (149). Ko se nevihta umiri in izpere vso prirodo, se snežniki ponosno vzdignejo in »s čistim čelom gleda[jo] v azurno planjavo« (35). So »velekrasni« in se kot stopnice dvigajo v nebo (90). Podobno ob zvezdnih večerih, ko kipijo do neba »ostorobato[,] v vsi svoji krasoti« (96–97). Verjetno najbolj veličasten in subtilen je Beatin oris snežnikov, ki so primerjani z oltarjem in se lesketajo v večerni zarji.

Veličastno se razprostira pred pogledi mojimi tisočletni gozd in snežniki se vzdigujejo za njim, kakor visok oltar, ki seza v oblake, podprt z granitnimi svojimi stebri! Solnce bleští na večnem snegu in ga izpreminja v bôje ognja in mávrice. Mrak se polega krog, gozd se temí, ali gôri je še demantna svetloba! (Pesjak 1887: 6)

Z gradu gre pot na »snežnik« skozi vrt in »tisočletni gozd« oz. »šumo« (Pesjak 1887: 148). Izmed fizičnogeografskih značilnosti območja gotovo

²⁹ Ponujajo se povezave s slovensko planinsko povestjo, ki je kakor dnevniški roman žanr 20. stoletja in je odigrala pomembno vlogo v konstrukciji slovenstva; hribi predstavljajo prostor izgradnje narodne identitete. Iz 19. stoletja ob *Moji hoji na Triglav* (1897) Janeza Mencingerja omenimo vsaj še *Planinsko idilo* Pavline Pajk iz leta 1895 (prim. Hladnik 1987).

izstopa motiv košatega in »tisočletnega« gozda oz. tisočletne »šume« (Pesjak 1887: 6, 13, 90, 142). V pismu, ki ga Francozinja Zoë de Latour pošlje Beati na graščino po svoji vrnitvi v Pariz, je dežela snežniških gozdov opisno poimenovana kot dežela »snegá in medvedov« (Pesjak 1887: 139).³⁰

V isto skupino motivov, s pomočjo katerih je izrisana krajinska kulisa, spada motiv šumečega in naraščajočega potoka. To bi bil lahko vodotok Obrh; v bližini gradu Snežnik izvira Mali Obrh, ki teče skozi Kozarišče in se pri Pudobu združi z Velikim Obrhom (z izvirom v Vrhniki pri Ložu). Dne 12. junija 1875 Beata v dnevniku poroča, kako se je z dvojčicama Rozo in Vijolo ob potoku in po soteski napotila proti mlinu, kjer je živela zblaznela mlinarica, Aničina mati.

Kaj se mi je danes pripetilo! Po glavi mi še šumi, ako premišljam! – Po navadi sem šla z dvójkama na izprehod, držéč se danes steze na gozdnem robu proti zahodu. Jako prijazno se mi je zdelo tamkaj in čim dalje smo hodile, tem romantičnejša se je kazala okolica. Dolína se je ožila, prav mej gorami smo hodile, vedno poleg šumečega potoka, ki se tam precéj naraste. Pota bode konec, mislila sem, kakor stena se je hrib hriba tiščal, a stezica se zavije, svet se odpira in druge gore se kopičijo pred nami. Vleklo me je naprej v tó lepo zeleno samoto! »Tukaj nisvi bili nikoli,« pravi Roza, »Ivana ni htela semkaj iti.« – »Izvestno je mislila, da bi vama bilo predaleč. Obrniti se bodemo morale.« – »Ne, ne, nikari še,« sta prosili, »tako lepó je in hladnó, in trudni nisvi.« Storila sem rada dekletcema po volji: potovale smo dalje. Hipno se razširi globél, soteske je konec in kakor vèlik, pisan otok se razprostira širo polje v sredi zelenih hribov. »Oh, koliko cvetlic!« vzklikneti dekletci in stečeti jih trgat. Malo korakov pred manoj je stal zapuščen málin. Kolesa so mu bila strta, žrnovi podrobljeni v tečajih (Pesjak 1887: 24–25).

Čeprav je mlin samo omenjen in gre v primerjavi z nekaterimi drugimi motivnimi gradniki krajine za veliko bolj poenostavljeno predstavitev, se ponujajo vzporednice z dejansko obstoječimi prostorskimi objekti. Mlinarstvo in žagarstvo sta imela na tem področju bogato tradicijo. Snežniška gospoda

---

³⁰ Prostrani gozdovi Notranjske so življenjski prostor rjavega medveda. V veži na vходу gradu Snežnik obiskovalca še danes pozdravlja več kot sto let star nagačen medved, ki ga je uplenil princ Herman leta 1893 (Bučič 2000: 80).

je imela v lasti mline in žage,³¹ kar je bila pomembna spodbuda za gozdarstvo in začetke lesne industrije.

Na stvarno predlogo romana namiguje omemba gozdarske šole. Grofica pred dr. Koscem pohvali Riharda zaradi ideje »napraviti gozdarsko šolo v naši dolini, ki je stvarjena živ vzorek, naukom in knjigam na pomoč.« »Gozdarska šola na urodu najlepše, tisočletne šume! « vzklikne vzhičeno (Pesjak 1887: 141–42). Na snežniški graščini je bila med letoma 1867 in 1875, ko se z Beatinim prihodom začne pripoved, res ustanovljena prva gozdarska šola s slovenskim učnim jezikom. Njen pokrovitelj je bil princ Jurij Schönburg-Waldenburg, ki ni samo plačeval učiteljev, ampak je dal za pouk na razpolago grajske prostore in za terensko delo gozdove (Slana 2000: 35).³² Princ, ki je šele ob branju očetove oporoke 1859 izvedel, da je podedoval snežniško graščino, je med drugim zaslužen, da je ta »pod rokami številnih mojstrov, vrtnarjev in umetnikov vse bolj postajala prijetno bivališče« (prav tam: 34).

V času zadnjih lastnikov iz saške knežje družine Schönburg-Waldenburg, ki so grad z gozdovi odkupili na dražbi leta 1853, se je začela temeljita prenova grajske okolice. Okrog gradu so začeli urejati angleški park (prav tam: 32, 34). Zanj so značilni dvovrstni drevoredi s sprehajalnimi potmi in za vožnje s kočijo. – V romanu se s kočijo precej prevažajo grofica in guvernanta Beata ter Rihard in Dora. – Princ Jurij, ki je odkupoval bližnje pašnike in ograde,

³¹ Barbara Scheyer, ki je bila hči Pavla Scheyerja iz viteške rodbine Scheyerjev, je 1589 podedovala snežniško gosposčino, h kateri je spadal mlin v Pudobu (Slana 2000: 28). Mlin Markovec, kjer bi utegnila živeti zblaznela mlinarica in kjer so imeli parno žago, je bil v lasti Snežniških v 19. stoletju, morda bi lahko šlo za mlin v bližnjem Viševku (ob potoku Brežiček, ki se steka v Veliki Obrh), kjer je danes ekološka kmetija Bajer z več kot tristo let staro žago venecijanko.

³² Iz članka Bivša Šneperska gozdarska šola in gozdarstvo na Slovenskem, objavljena v Bleiweisovih *Kmetijskih in rokodelskih novicah* (21. 9. 1881) in ki poudarja prepotrebno take vrste šole, saj je Kranjska poraščena z gozdovi, izvemo, da je bil princ Jurij, »[b]lagi knez, vnet za povzdigo gozdarstva in kmetijstva po slovenskih deželah« (302–03).

je dal zasaditi smrekove gozdičke,³³ izpeljali so poti in posadili drevorede z lipami in s kostanjem.³⁴

Slika 1: Pogled na grad Snežnik na vhodu v grajski park iz smeri Kozarišče; spredaj dvovrstni kostanjev drevored (maj, 2018).

³³ Izmed drevesnih vrst, ki se pojavljajo v romanu, omenimo še lepe stare javore, ki rastejo na koncu grajskega vrta in se omenjajo v povezavi z Doro. Pod javorje hodi gledat, kdaj bo prišel Rihard, od tam ga opazuje, ko odhaja, in tam hrepeni po njem.

³⁴ V sredini 80. let 19. stoletja so na gradu imeli kobilarno z lipicanci arabskega porekla (Schollmayer-Lichtenberg 1998: 35). – Kakor blisk hitrega in iskrega arabca v romanu jezdi Rihard, ko ga Beata opazuje z vogalnega pomola (Pesjak 1887: 75). – Luiza Pesjak v odlomku iz zasebnega dnevnika leta 1844 poroča, kako se je med obiskom na snežniški graščini in pod vtisom angleških romanov, v katerih imajo vse prave dame svoje jahalne konje, poizkusila v jahanju, čeprav ni bila najbolj spretna.

Slika 2: Dva dvovrstna kostanjeva drevoreda, levi gre v smeri proti Snežniku (Mašunu), drevored na desni pelje h gradu. Zadaj in v prečni legi se vidi lipov drevored (maj, 2018).

Na stvarno predlogo še bolj namigujejo omembe lipovih drevoredov oz. »lipovega cveta«, ki se povezujejo z omembama graščine [Š.] in zelo bližnjega kraja K. Ko se je Beata vrnila iz Benetk, kjer je bila z grofico, je v dnevnik dne 16. maja 1876 prispevala tale vpis:

Prosila sem sinoči Ivane, naj čuva dvójki, v tem ko pojdem na Dorin grob. Privilila je rada preljuba starka. Vstala sem za rana in napotila se, ko je solnce baš vzhajalo. Širilo se mi je srce stopivši iz graščine. Najlepše majnikovo jutro se mi je smijalo naproti. Vsa природа je čestitala vspomladi. Dehtel je lipov cvet po grmičih, ki obrobajo pot doli do K. Nebó je bilo čisto, samó krog snežnikov so plavali tenki srebroviti ovoji (Pesjak 1887: 132–33).

Poti ob gradu Snežnik obrobajo lipovi in – kostanjevi – drevoredi, kjer so sprehajalne poti »doli do K.«, ki ne more biti drugega kot bližnja vasica Kozarišče na jugozahodnem delu Loške doline. Beata v neposrednem nadaljevanju popisuje, kako se je odpravila na Dorin grob; iz njenega vpisa v dnevnik

Slika 3: Lipov drevored, zasajen koncem 19. stoletja, vendar naj bi park s kostanji in lipami zasadili že prej (maj, 2018).³⁵

izvemo, kako je »dolga [...] pot do župe, več nego dobre pol ure hodá« (Pesjak 1887: 133), čeprav si ji je obenem zdela kratka, ker so jo zaposlovale misli o tem, kako hitro je minilo leto na graščini. Ob koncu istega vpisa v dnevnik beremo, da je na pokopališču naletela na Riharda, ki jo je pospremil nazaj, do »lipovega grmovja«, od koder se vidi graščina, torej do kraja K[ozarišče]. Takole sta se razgovarjala:

---

³⁵ Vse tri fotografije so bile posnete meseca maja 2018: 143 let prej, maja 1875, se začne pripoved guvernante Beate. Beata se je po teh krajih sprehajala z »nad šest let« (Pesjak 1887:18) starima varovankama Rozo in Vijolo, jaz pa z nad štiri leta starim sinom Benjaminom, ki me je tudi spremljal na raziskovalnem pohodu in kuka izza ene od lip.

»Dovolite li, da Vas spremim kos pota?«

»Kakor Vam drago, gospod« — in šla sva s pokopališča. Osrčila sem se in mu hrabro odgovarjala na vsa vprašanja o našem bivanju v Benetkah. Njemu je tam znan vsak prostorček in bilo mi je, kakor bi znova pohajala galerije, akademijo, cerkve in palače. Za vsacega Tiziana, za vsacega Tintoretta in Veronesa vé. Tó bi bil voditelj v lepi Veneciji! Kakšno veselje ga slušati! A tudi mene je menda rad slušal, kajti vprašanj ni bilo konca. Mej tacimi razgovori sva šla dalje in dalje in jaz sem želela, da bi pot trajala do, do – sama ne vem, do kdaj. **In res sva dospela do P. in od P. do K. in od todi celó do nizkega drevoreda in lipovega grmovja in tukaj pri pogledi graščine** (poudarila U. P.) se je Rihard stoprav spomnil, da me je želel spremiti le kos pota. Ločila sva se kakor stara, dobra znanca (Pesjak 1887: 136).

Ker je avtorica dogajalni prostor romana več kot očitno modelirala pod vplivom stvarnega prostora, se vnovič postavlja vprašanje, na katero pokopališče je Beata šla. »[V]eč nego dobre pol ure« hoje od gradu je oddaljeno denimo pokopališče v naselju Podcerkev, lahko bi bile Škrilje pri Danah, ki so od Kozarišča oddaljene tričetrt ure hoda, morda Viševsek, do katerega je peš približno pol ure. Četudi ni referirala na nobeno konkretno pokopališče, na povezave s stvarnim prostorom kaže omemba poti med P. in K., ki sta jo Beata in Rihard prehodila skupaj. Če je bilo do Dorinega groba več kot pol ure, bi se krajšava P. utegnila nanašati na Pudob, skozi katerega bi šle lahko na pokopališče vse tri prej omenjene poti; Pudob je na črti med Kozariščem ter Starim trgom, kjer v bližini domuje Rihard, in iz Pudoba je kakšne pol ure hoda do gradu.

Rihardova »villa« se namreč nahaja med St.... trgom in L..., kakor beremo v Beatinem vpisu z dne 14. 6. 1875, kjer poroča, kako sta se sinoči z grofico peljali po dolini:

Vedi zatorej, tam **na severnem konci doline, mej St.... trgom in L....** (poudarila U. P.) stoji lepa v italijanskem slogu sezidana villa. Pločata streha, upirajoč se na vitke od vrha do tal z bršlanom obrastene stebre, senči verando, od katere držé visóka steklena vrata v lepe, okusno opravljene sobane. Zanimiva zbirka medoreznih podob, dragocene na platno malane slike najvejših mojstrov in kipi slovečih pesnikov lepšajo zidove salona. Vstopivšemu nasproti v prostorni dolbini se vzdiga marmornasta podoba Shakespearova v natvorni velikosti. Je li, vreden vladar, kateremu pristojna prvo mesto! LAVOROV gozdič se razcvita okoli njega in na mizi v podnožji so nakopičena čudovita njega dela. Na jedni stráni salona sta dve lepi sobani, na drugi velika biblioteka klasičnih del vseh literatur. Pri oknu pisna miza, pri drugem

malarski oder. Načrti, gipsasti kipi in minijature ter antike po zidovih. Bö-sendorferjev klavir sredi sobe. Po sprelepih, svetlih prostorih dehti cvetlična vonjava (Pesjak 1887: 30–31).

Krajšavi St.... trgov in L.... in navedba severne lege namigujejo na bližnja kraja Stari trg in Lož, ki sta na severnem delu Loške doline; grad Snežnik se nahaja na njenem koncu, jugozahodno. – Luiza je med bivanjem na graščini leta 1844 obiskala oba bližnja kraja. – Opis notranje opreme Rihardove hiše (Pesjak 1887: 31), v kateri so našli svoj prostor klavir, knjige, kipi in slike, kaže, da je Rihard izobražen in duhovno širok človek.

Na podlagi namigov na dejansko obstoječe kraje (St.... trg, L...., P., K.), opisov reliefnih značilnosti območja (izstopajo snežniki) in literarno preoblikovanih prostorskih realij (npr. mlin) ugotovimo, da je osrednji dogajalni prostor romana oblikovan ob naslonitvi na osrednjo slovensko zgodovinsko deželo Kranjsko, natančneje, Notranjsko, Loško dolino, na graščino Snežnik z okolico. Avtorica je junakinji svojega dnevniškega romana pravzaprav določila mesto tam, od koder je prihajal že Levstikov Martin Krpan,³⁶ slovenski nacionalni junak.

Meje Notranjske je v romanu utrdila v skrajnem severnem delu Loške doline z Ložem in Blokami severovzhodno. Po vrnitvi iz Benetk in izpovedi ljubezni Rihardu se je Beata z varovankama in na povabilo kneginje N. z bližnje graščine H. večkrat odpravila na izlet »na goro sv. Križa, k sv. Dúhu, na stari grad, ali v sosednje doline« (Pesjak 1887: 147). S sv. Križem je pisateljica bržčas mislila na poznano romarsko cerkvico na Križni gori v župniji Stari trg, s Sv. Duhom na istoimensko cerkvico v bližnji Novi vasi na Blokah, stari grad bi utegnile biti razvaline gradu Lož (nem. ime *Laas* in domače ime Pusti grad) nad Ložem, ki so upodobljene v Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske*. Beata dodaja, da so prehodili celo »mrzlo jamo« (vnovič zapisano z malo začetnico), kjer gre najverjetneje za Mrzlo jamo na območju obsežnih gozdov Javornikov, ki Loško dolino objemajo na jugu in zahodu in s tem lepo zaokrožujejo fiktivni prostor romana.

Prek narativne kategorije literarnega dogajalnega prostora, ki se nanaša na slovensko zgodovinsko deželo Kranjsko oz. Notranjsko kot njen del, roman *Beatin dnevnik* dobiva narodno razsežnost. Zato pri njem nimamo opraviti samo z inovativno izbiro oblike dnevnika, ampak s primerkom romana, ki mu je avtorica z uporabo strategij, sicer značilnih za tradicionalna žanra

---

³⁶ Frana Levstika je pisateljica zelo cenila in učil jo je slovenščine. Skozi Loško dolino gre danes del (velike) Krpanove poti.

slovenske kmečke povesti in zgodovinskega romana, vdahnila narodnoidejno sporočilnost.

Slika 4: Geografska predloga za literarni dogajalni prostor (Loška dolina; na skrajnem, jugozahodnem koncu gora Snežnik, pod njo grad Snežnik z vasico Kozarišče, vmes kraji Pudob, Stari trg, Lož, na severovzhodu cerkev Sv. Duha na Blokah), nekdanje ozemlje zgodovinske dežele Kranjske z Notranjsko, kjer gre danes Krpanova pot. Google zemljevidi.

4 Roman *Beatin dnevnik* kot družinski roman: Luiza Pesjak in Fredrika Bremer

Bralni seznam mladenke Luize, ki ga lahko rekonstruiramo s pomočjo njenega zasebnega dnevnika, je kar bogat. Na njem izstopajo avtorji žanra pustolovskega romana: Joachim Heinrich Campe (1746–1818), James Fenimore Cooper (1789–1851) in Edward Bulwer-Lytton (1803–1873). Nad njimi na seznamu stoji Fredrika Bremer (1801–1865), ki jo Luiza na več mestih imenuje svojo »najljubšo, občudovanja vredno pisateljico« (npr. vpis v zasebni dnevnik z dne 26. julija 1844). Roman *Beatin dnevnik* že zato ponuja možnosti za iskanje vzporednic z deli te švedske pisateljice, pobudnice švedskega ženskega gibanja in zagovornice pravic žensk, ob katerih je Luiza odraščala in se (samo)izobraževala.

Podobno kot avtorica *Beatinega dnevnika* je tudi Bremerjeva izhajala iz socialno višjega, meščansko-izobraženskega sloja, precej je potovala in bila je zelo vpeta v družabno življenje. Po drugi plati so bili po navedbah literarne zgodovinarke Marion Kremer³⁷ njeni odnosi s starši drugačni od tistih, kakršne si vsaj na podlagi dostopnih virov lahko predstavljamo za Luizo. Kremerjeva omenja Fredrikiniga tiranskega očeta, mater, ki naj bi hčeri vselej dajala vedeti, da ji manjka ženske miline, ljubkosti, in v njej ni znala prepoznati talentov. Dodaja, da mnoge ženske osebnosti v literarnih delih odsevajo pisateljčine trpke osebne izkušnje, ki so povezane z zahtevo po spoštljivi podreditvi ženske v domačem družinskem okolju in širši družbi (motiv nesrečne hčere, poročene ženske). Sčasoma avtorica v romanih svoja stališča še zaostri, saj v njih od žensk zahteva individualnost in samostojnost ter se zavzame za njihove pravice na poklicnem in pravnem področju. To pa nikakor ni v skladu s podobo življenja, kakršnega riše sentimentalna družinska povest oz. idila iz višjih slojev družbe, ki jo je med nemškimi avtoricami pisala npr. Sophie von la Roche.

Fredrika Bremer je na literarno prizorišče stopila v letu 1828, ko se je rodila Crobathova najstarejša hči, in sicer s Črticami iz vsakdanjega življenja (*Teckningar utur hvardagslifvet/Skizzen aus dem Alltagsleben*), kar je naslov

---

³⁷ Lahko pritrldimo njenim ugotovitvam, da je težko spoznavati življenje in delo Fredrike Bremer. Kremerjeva med razlogi navaja, da se romani Fredrike Bremer v nemščini ne objavljajo več, pri čemer v slovenščini do danes nimamo nobenega prevoda, da njena biografija ni bila prevedena (niti v nemščino) ter da je starejša (moška) literarna zgodovina sploh ne omenja.

obsežnega romanesknega cikla.³⁸ V njem je izšel roman *Presidentens döttrar* iz leta 1834, ki se v nemškem prevodu glasi *Die Töchter des Präsidenten: Erzählung einer Gouvernante* (1838).³⁹ Luiza se je z Bremerjevo seznanila skozi nemški prevod. Če smo natančnejši, jo je z ustvarjalnostjo švedske pisateljice prvi seznanil domači učitelj Peter Petruzzi (1799–1875), gimnazijski profesor in v Ljubljani sošolec njenega očeta Blaža Crobatha. Luiza Crobath v zasebnem dnevniku dne 3. marca 1844 navaja, kako ji je začel Petruzzi na domu nuditi nekakšen dodatni pouk,⁴⁰ malo pozneje, v vpisu z dne 23. marca, beremo, da jo je Petruzzi preskrbel z deli pisateljice Fredrike Bremer. Luiza v povezavi z romanom *Die Töchter des Präsidenten* (Predsednikove hčere), ki ima podnaslov »Pripoved guvernante«, in deloma še enim romanom Bremerjeve z naslovom *Die Nachbarn* (Sosedje) najprej spregovori o svojem idealu ljubezni:

23. [marca 1844]⁴¹

Dnevi minevajo enostavno, precej berem. Od Petruzzija dobim dela Fredrike Bremer, od Brunerja⁴² Blumenhagna⁴³ in Cooperja. Spisi Bremerjeve so čudoviti, kako očarljivo je v njih prikazano vsakdanje življenje, številne nevšečnosti, ki se jim v naših življenjih ni mogoče izogniti, so v njenih delih, če že ne povzdignjene, pa vsaj ubležene s prijateljstvom in z ljubeznijo. Ljubezen, osrečujoče čustvo! Zakaj ne najdem takšnega človeškega bitja, kot

³⁸ Vanj sodijo romani, ki so skorajda vzporedno izhajali v nemščini in so se v njej ponatiskovali: npr. *Familie H* (1830–1831), *Nina* (1835), *Die Nachbarn* (1837), *Das Haus, oder Familiensorgen und Familienfreuden* (1839) itd.

³⁹ Kako priljubljen je bil ta roman med bralci oz. bralkami v nemškem jezikovnem prostoru, pričajo njegovi ponatisi, že 1841 je izšla 2., popravljena izdaja, leta 1843 tretja, 1844 četrta, iz leta 1869 je šesta izdaja.

⁴⁰ Ni povsem jasno, v čem jo je poučeval; France Kidrič v SBL – verjetno po Josipu Cimpermanu, ki je o tem poročal v *Ljubljanskem zvonu* leta 1881 (letn. 1, št. 6, str. 376) – navaja, da jo je Petruzzi, ki je ravno v šolskem letu 1843/44 v razred dobil Luizinega brata Ludvika, individualno poučeval italijančino in francoščino, morda tudi poetiko. Petruzzi naj bi prvi opazil dekletovo pesniško, literarno nadarjenost.

⁴¹ Tudi te odlomke je iz pisane gotice transkribirala in v slovenščino prevedla Urška Perenič.

⁴² Luiza Brunerja velikokrat omeni v zasebnem dnevniku. Po popisu prebivalstva Ljubljane 1830 gre za Juliusa Brunerja, roj. 1826, njenega vrstnika in prijatelja. Iz dnevnika se da razbrati, da so se pogostoma družili (sprehodi, plesi, družabnosti). Bruner naj bi ji enkrat svojo ljubezen priznal v pismu.

⁴³ Verjetno starejši izmed bratov Blumenhagen, Philipp Georg August Wilhelm Blumenhagen (1781–1839), čeprav Luiza ne navaja, kaj njegovega naj bi brala.

je npr. Alarich v romanu *Des Präsidenten Töchter*⁴⁴ ali Bruno v romanu *Die Nachbarn*, takšnega bitja, ki bi se ga mogla oprijeti kakor vitica hrastovega drevesa, za katero bi lahko brez težav umrla, ki bi bilo moje vse, moja vera, moj drugi jaz, toda tudi jaz bi mu morala biti čez vse draga, da, takšnega bitja, katerega duh bi želel držati korak s srcem in z lepoto, takšno bitje bi lahko ljubila z žarom norosti, z vso globino svojega srca. Kaj je Toni nasproti mojemu idealu? Moram se smejati, če se mi zdi privlačen. Lahko bi toliko napisala o tej točki, vendar bi bila s tem praznina v mojem srcu še bolj občutena. Dovolj o tem, skorajda sem omotična od slutene, vendar doslej še nepoznane mi sreče!

Premislek o moči brezpogojne ljubezni, kakopak v navezavi na Fredriko Bremer in njen roman *Nina* (1835), se nadaljuje v naslednjem dnevniškem zapisu z dne 24. maja 1844.

24. [maja 1844]

Toda ljubiti, brezpogojno ljubiti, to mora biti grozno, mora biti beda za vse življenje! Fredrika Bremer v svojem delu »Nina« pravilno pravi: »Živeti brez ljubezni, brez človeških prsi, na katerih lahko počijemo, naredi še tako obsežen prostor za praznino, svobodo za razkroj, za breme! Celo narava, celo nebesa se nam ne približajo, ne oživijo v nas, razen .....«⁴⁵

Ko se je Luiza v številčni družbi vrstnikov oz. družabnikov (Pitsch, Rubana, Pelikan, Bruner, Kattauer, Debellaek, Tschirn, Lauritsch), o čemer poroča 14. junija 1844, po sv. maši [vodil jo je frančiškan] 13. junija odpravila proti

---

⁴⁴ Točen naslov dela je *Die Töchter des Präsidenten*.

⁴⁵ Povzema po romanu *Nina*: »Ohne Liebe, ohne eine Menschenbrust, an der man ruhen kann, zu leben, macht den umfassendsten Raum zur Leere, die Freiheit zur Außgelassenheit, zur Last! Auch die Natur, auch der Himmel nähert sich uns nicht, lebt nicht für uns, als durch .....« Dobesedno se navedek v enem od nemških prevodov romana glasi: »'Mehr Raum zum Athemholen!' rief Nina aus, 'aber keine Luft, keine Atmosphäre von Milde und Liebe. O Clara! ohne Liebe, ohne eine Menschenbrust, an der man ruhen, in der man leben kann, ist der weiteste Raum nur eine Leere, die Freiheit nur eine Entbehrung, nur eine Bürde. Auch die Natur, auch der Himmel kommen uns nicht nahe, würden uns nicht lebendig, bis durch ...'« (Bremer 1841: 25)

rudniku,⁴⁶ je beseda tekla o knjigah.⁴⁷ Na vrsto je spet prišla njena »najljubša«, tako »preprosta« in vendar tako »očarljiva« Fredrika Bremer. Med potjo ji je družabnica Emma Pitsch pravila o domačih razmerah Bremerjeve, ki naj bi živela nekoliko odmaknjeno in preprosto življenje, kakor so preprosti, mirni, moralni in resnični njeni spisi. Pogovarjali so se o značajih v romanih *Die Nachbarn* in *Die Töchter des Präsidenten*, ko so končno dospeli do cilja.

Govorili smo o tako zvesto prikazanih značajih v romanu *Die Nachbarn*, posebej dragi materi,⁴⁸ angelu miru, sicer osrečujoči Sereni (prav tam), potem smo prišli do romana *Des Präsidenten Töchter*,⁴⁹ bili smo očarani nad lepo, čudovito Adelaido, Edla, s katero smo na začetku sočustvovali, pa je nato izgubila naše sočutje zaradi svoje preveč stroge, nežensvene narave, ravno smo prišli do drobnih detajlov domačega ognjišča k romanu Nina, ko smo prišli do rudnika. Ampak preveč poglobljeni v zanimivo, a nekoliko prenapeto Nino, smo si cilj našega pohoda ogledovali samo od zunaj [...]

Dober mesec pozneje, 26. julija 1844, Luiza v dnevniku poroča o branju romana *Ein Tagebuch* (Dnevnik) Fredrike Bremer, ki je leta 1844 izšel v nemščini kot del zbirke *Das belletristische Ausland: Kabinetbibliothek der classischen Romane aller Nationen* pri Carlu Spindlerju v Stuttgartu.

Vse na svetu napreduje, zagotovo vse. V noveli⁵⁰ moje najljubše pisateljice, občudovanja vredne Bremer sem prebrala (v *Tagebuchu*,⁵¹ lahko bi rekli), da celo grdota in neumnost vedno bolj izginjata z obličja Zemlje. Če lepota in vzgoja duha tako napredujeta, da sta postali splošni, zakaj ne bi tudi mladostna drznost skupaj z duhom časa korakala naprej?

Z »mladostno drznostjo« deloma meri na sramežljivost, že pretirano »treznost« Louisa Znaimwertha v odnosu do nje. Skupaj z njim je bila Luiza 11. novembra 1844 priča uprizoritvi igre *Mutter und Sohn* (Mati in sin) nemške

⁴⁶ Piše, da je rudnik približno tričetr štiri ure [hoda] oddaljen od Rožnika (nem. *Rosenbach*). Včasih je bil rudokop na območju Golovca (Luiza omenja vzpetino »Golouc«). Z družbo so se odpravili na jugovzhodni rob Ljubljane. Če bi šlo za predel Rudnika oz. Rudniga, kakor beremo v katastrskem načrtu iz 19. stoletja, bi verjetno podobno kot pri imenu vzpetine uporabila slovensko ime.

⁴⁷ Zraven so se razgovarjali o Bulwerju, Cooperju, omenjena sta francoski romanopisec Eugène Sue (1804–1857) in avstrijska pisateljica, avtorica zgodovinskega romana, Karoline Pichler (1769–1843).

⁴⁸ V izvirniku je tu francoščina: *chère mère*.

⁴⁹ Tj. *Die Töchter des Präsidenten*.

⁵⁰ Literarnovrstno gre za roman oz. fiktivni dnevnik.

⁵¹ Nemški naslov romana.

pisateljice Charlotte Karoline Birch-Pfeiffer (1800–1868),⁵² ki je dejansko dramtizacija po romanu Fredrike Bremer *Die Nachbarn*.

12. [novembra 1844]

Včeraj sem se udeležila predstave igre *Mutter und Sohn* Charlotte Birch-Pfeiffer, ki jo je zasnovala na čudovitem romanu Bremerjeve *Die Nachbarn*. Priznati moram, da je ostala dokaj zvesta zgodbi in da je tudi dobro preučila jezik. Dogajanje je vznemirljivo, predvsem zbudi večje zanimanje v drugem dejanju – ki je vrhunec igre. Res odlična igralka Mad.⁵³ Haller je *drago mater*⁵⁴ upodobila z dostojanstvom in veljavnostjo. To silno in strogo žensko, ki vse žrtvuje časti, celo lastnega, ljubljene sina, je prikazala resnično in ganljivo. Gospod Engelbrecht kot Bruno je bil odličen, prav tako Dlle⁵⁵ Hoppe, ki je bila ena sama lahkovernost in prijetnost. – Odigrala je vlogo Franziske. Dlle Holman je z veliko čustvene globine upodobila ljubečo deklco Selmo. Ne vem, zakaj je Ch. Birch-Pfeiffer spremenila lepo ime Serena. Zelo dobro sem se zabavala, saj me je predstava zanimala in tudi Louis je bil v gledališču.

Fredrika Bremer je morala na Luizo, pri kateri se že v mladostni dobi nakazuje razvoj v poznejšo pesnico in pisateljico, nedvomno narediti močan vtis. Tako kakor se je Luiza, ki v domačem prostoru še ni mogla imeti pravih pisateljskih zgledov, kaj šele ženske vzornice, ozirala po evropskih in drugih književnostih, tako se je Bremerjeva učila ob tujih literaturah. Mednje sodi pisemski roman Samuela Richardsona, rastla je ob delih Goetheja, nanjo je vplival eden od osrednjih predstavnikov švedske romantike Erik Gustaf Geijer (1783–1847), s katerim je navezala prijateljski stik,⁵⁶ nanjo je morala

---

⁵² Isto predstavo v *Carniolii* 15. novembra 1844 v rubriki »Vaterländische Schaubühne« samo omeni urednik Leopold Kordesch (letn. 6, št. 92, str. 368), saj se je o prvi uprizeritvi, ki je bila v Ljubljani 8. oktobra, že obširneje razpisal v eni od prejšnjih številk časopisa (letn. 6, št. 82, str. 328). Luiza je morala brati Kordeschevo oceno uprizeritve, saj v zasebnem dnevniku skoraj dobesedno povzema nekatere njegove formulacije (npr. da je drugo dejanje vrh drame, o odličnosti igralske zasedbe, da je igralka Haller svoj lik upodobila z veljavnostjo in dostojanstvom ipd.). Po presoji Kordescha je bila kljub nekaterim drobnim pomanjkljivostim to brez večjih dvomov ena najbolj uspelih predstav v Ljubljani.

⁵³ Krajšava za *Mademoiselle*.

⁵⁴ V izvorniku je tu francoščina: *chère mère*.

⁵⁵ Krajšava za gospodično (*demoiselle*).

⁵⁶ Omeniti gre vsaj še angleškega prijatelja Francesa Lewina, ki jo je seznanil z utilitarizmom Jeremyja Benthama, kar naj bi vplivalo na njene liberalnejše poglede na položaj ženske v socialnem, pravnem in ekonomskem oziru.

vplivati Anna Maria Lenngren (1754–1817), ki spada med najpomembnejše švedske ustvarjalce poznega 18. stoletja (citate iz njenih del Bremerjeva uporablja kot motto) (prim. Sverker). Ob različnih avtorjih je pisateljsko pero ostrila Pesjakova; poleg tistih avtorjev, ki jih neposredno in večkrat omenja, je med avtorji *Beatinemu dnevniku* najbližjega žanra pisemskega romana verjetno poznala angleškega razsvetljskega pisca Richardsona, čeprav ga ne omenja, podobno lahko predvidevamo za avtorja francoskega sentimentalnega romana v pismih Rousseauja ali za pionirja dnevniškega žanra Daniela Defoeja. Ravno zato ima toliko posebnije mesto med njenimi zgledi pisateljica Fredrika Bremer, kar kažejo tehtni vpisi v zasebni dnevnik in kar je na zunaj mogoče prepoznati že v izbiri tipa pripovedovalca oz. pripovedovalke (konkretno, guvernante in vzgojiteljice). Vendar se Pesjakova nikakor ni zadovoljila s preprostim posnemanjem. Kot prva na Slovenskem se je pri pisanju pripovedi guvernante preizkusila v novi obliki romana, ki je slovenska književnost dotlej ni poznala. *Beatin dnevnik* je takó po eni strani vznemirljiva zgodba vzgojiteljice in učiteljice Beate v obliki dnevnika in po drugi strani zgodba neke plemiške družine na graščini Š.

Ko govorimo o njenem zgledovanju pri švedski vzornici, mislimo zlasti na tisti roman Fredrike Bremer, ki ima v nemščini naslov *Die Töchter des Präsidenten*. Avtorica je z njim ustvarila primerek družinskega romana. Na tem ozadju se nam za roman *Beatin dnevnik* začne ponujati alternativna žanrska oznaka družinskega romana v obliki dnevnika, ki odpira nove možnosti za obravnavo.

Družinski roman je v slovenščini definiran sorazmerno skopo,⁵⁷ vendar v dveh smereh: kot tip romana, za katerega je značilna osrednja motivika družine (od tod ime), in v navezavi na zglede iz svetovne književnosti, kjer med imeni izstopajo njegov začetnik v 18. stoletju S. Richardson, v 19. stoletju pa Charles Dickens, William M. Thackeray ali Lev N. Tolstoj. Med pogostima oblikama tega žanrskega tipa sta navedena zakonski in generacijski roman npr. Émila Zolaja, Thomasa Manna, med slovenskimi zgledi je npr. Ivan Tavčar (*Literatura* 2007: 78).⁵⁸ V nemški literarni vedi, ki se je izkazala

⁵⁷ To nekoliko preseneča, saj je prva slovenska povest Janeza Ciglerja *Sreča v nesreči* (1836) vzorec družinske pustolovske povesti, sem bi lahko uvrstili Jurčičevega *Jurija Kozjaka, slovenskega janičarja*, 1864 (prim. Hladnik 1991).

⁵⁸ Slovensko geslo o romanu na Wikipediji navaja družinski roman, kar je spodbudno, vendar je opredeljen skopo in nekoliko drugače (kot pripoved o družinskih odnosih, pripovedovalec naj bi bil eden izmed družinskih članov, čeprav to ni prepoznavna lastnost tega tipa romana), podanih je nekaj primerov iz 20. stoletja.

za najbolj izčrpen vir definicij, se žanrska oznaka družinski roman lahko uporablja sinonimno z oznakama generacijski roman ali družinska saga (tudi kronika). Vendar opazimo poskus razlikovanja družinskega romana od podobnih žanrskih tipov. Tako za družinski roman (ob)velja tisti tip romana, ki prikazuje življenje dveh generacij (mater in hčera, očetov in sinov, staršev in otrok).⁵⁹

Da je nemško jezikovno področje z definicijami najbolj bogato, je verjetno povezano z dejstvom, da ima družinski roman tam enega od svojih izvorov. Definicije navajajo, da gre za tip romana, ki predstavlja odnose v družini znotraj ene, največkrat dveh generacij, pri čemer ostaja konflikt dejansko zelo redko vezan samo na družino. Osredotočenost na družino je prej namenjena kritični refleksiji o družbeno-zgodovinskih, kulturnih razmerah, romani pogostoma problematizirajo vprašanja zakonske zveze, izobraževanja in vzgoje, lahko celo položaj umetnosti in umetnika itd. Iz teh razlogov je družinske romane mogoče uvrstiti v več drugih kategorij oz. žanrskih tipov romanov (npr. Singh 2007: 229–30). Kot že večkrat se izkaže, da literarna besedila nikoli niso žanrsko »čista«, ampak je obravnava posameznih del z vidika posamezne žanrske kategorije vselej perspektivna in s tem nujno fragmentarna. Nič drugače ni niti v našem primeru.

Stališče o žanrski nečistosti, ki se najbolj kaže v sopostavljanju družinskega romana z drugimi žanrskimi tipi romanov (npr. z vzgojnim romanom), je mogoče izluščiti iz opredelitve Gera von Wilperta (2001: 259). Kakor pri večini pregledanih opredelitev velja, da je za družinski roman značilna obravnava medgeneracijskih razmerij oz. konfliktov, problemov zakona, vendar z razširitvijo problematike na širše relevantna družbena vprašanja (npr. o položaju ženske v širši družbi). Eno od spodbud za njegov nastanek zato vidi v dobi, za katero je bila značilna podreditev žensk oz. njihova manjša vključenost v javno življenje, mnogokrat izključenost iz njega. Dodaja, da gre za pogosto obliko ženskega pisanja, ki v tem kontekstu nima slabšalnega prizvoka, čeprav avtor v nadaljevanju ta žanrski tip umesti še v območje razvedrilne (trivialne) literature.⁶⁰ Za razliko od drugih teoretikov je pri Wilpertz bolj izpostavljena dogajalna umestitev družinskega romana v meščansko ali plemiško okolje, bolj je podčrtana pogosta tematika vzgoje (primer Sophie von la Roche).

⁵⁹ Generacijski (v slov. rodbinski) roman pa potemtakem zajema življenje več, vsaj treh generacij, zgodovino nekega rodu.

⁶⁰ Bolj odločno je v območje lahkotnejše literature družinski roman umeščen v Dudnovem stvarnem leksikonu literature za šolsko rabo (1989: 147–48), medtem ko je v drugih značilnostih opredeljen podobno kot drugod.

Pri pojasnjevanju razvoja žanra so si avtorji enotni. Družinski roman, razumljen na zgoraj opisani način, je doživel svoj vznik in prvi razcvet v dobi razsvetljenstva s Sophie von la Roche, avtorjem pisemskega romana *Pamela* (1740) Samuelom Richardsonom in Christianom F. Gellertom. Njegova prepoznavna poteza je tematiziranje usode žensk in odpiranje s tem ozko povezanih vprašanj vzgoje. Drugi razcvet je žanr doživel okrog polovice 19. stoletja. Ena od njegovih prepoznavnih značilnosti je predstavljanje usode družine kot osrednjega motiva, pri čemer postaja družinski roman vse bolj prostor za izražanje kulturne kritike družbe in dobe. Med ilustrativnimi primeri se znajdejo Adalbert Stifter (*Witiko*, 1865–67), iz poznega 19. stoletja in nato iz 20. stoletja É. Zola s ciklom *Rougon-Macquartovi* (1871–93), T. Mann z romanom *Buddenbrookovi* (1901) ali John Galsworthy z monumentalnim romanom *Forsyte Saga* (1906–21).

Beatin dnevnik Luize Pesjak kaže prek svoje oblike in tematskih značilnosti (tematizacija usode ženskih likov) po eni strani res na zgledovanje pri (starejši) poznorazsvetljenski tradiciji romanov la Rochejeve, Gellerta ali Richardsona, po drugi strani pa na (sočasni) severnoevropski oz. skandinavski meščanski družinski tip romana, kakršnega je od konca 20. let in v 30. letih 19. stoletja (sicer tudi ob zgledih srednjeevropskega razsvetljenskega romana) pisala Fredrika Bremer.

V nadaljevanju si bomo *Beatin dnevnik* pogledali v primerjalni perspektivi z romanom *Die Töchter des Präsidenten*, tako da bomo pozorni na glavne značilnosti družinskega romana, ki se nam ponuja kot relevantna žanrska oznaka. Treba se je zavedati, da so podobnosti med romani istega tipa lahko posledica ustvarjalčevega upoštevanja zakonitosti žanra, ki si ga je izbral, kar pomeni, da so nekaj običajnega in pričakovanega. Po drugi plati pa je taka primerjava zelo smiselna, saj nas k temu navajajo podatki, pridobljeni iz pisateljčine zapuščine oz. dokumentarnega, arhivskega gradiva, kjer so posebnega pomena njeni dnevniki. Izstopa tisti iz leta 1844, ki ima v mnogočem poteze bralnega dnevnika. Vanj si je pisateljica beležila misli ob prebranih knjigah, iz njih je povzemala, dnevnik je uporaben kot bibliografski repertorij knjig, ki jih je dejansko prebirala. Ob poznavanju teh virov se pokaže, da nekaterih ključnih podobnosti znotraj zgodbe ni mogoče razlagati samo kot posledic konvencij skupnega žanrskega vzorca, ampak da je Pesjakova »jemala« od drugod.

Uvod v roman *Die Töchter des Präsidenten* Fredrike Bremer je položen v usta t. i. predsednika, prek katerega se seznanimo z njegovimi pogledi na vlogo ženske v družini in družbi, spoznamo vse štiri hčere in njihovo guvernanto, ki

se priseli k družini in bo kmalu prevzela vlogo pripovedovalke. Predsednikov govor (pospremljen z motom iz A. Lenngren), s katerim se obrača na guvernanto, ima v pripovedi vlogo nekakšnega okvirja, je »programski« nagovor, v katerem predsednik sporoča, v kakšne ženske naj pomaga vzgojiti njegovi starejši hčerki, Adelaide in Edlo. Prav tako ji v varstvo in poduk zaupa mlajši hčerki, dvojčici Mino in Nino. Ne želi, da bi iz njih napravila učene ali ponosne dame, ampak da bi bile dobre hčere, zakonske partnerice, gospodinje in matere (Bremer 1841: 2–4). V njegovem pogledu kot očeta je vse, kar to presega, za žensko in njeno poslanstvo v meščanski družbi lahko škodljivo; predvsem ženskam ni treba preveč brati, kvečjemu toliko, da bi lahko v družbi govorile o običajnih rečeh (prav tam).

Beatin dnevnik Luize Pesjak tovrstnega uvoda nima, saj se začne *in medias res* s prihodom guvernante Beate na [snežniško] graščino, vendar bi predsedniku lahko iskali vzporednico v grofu. Oba z vzgojo, v nadaljevanju tudi iskanjem primerneža za svojo hčer oz. pastorko zahtevata podreditev ženske v odnosu do moškega. Medtem ko predsednik za svojo pastorko, grofico Augusto, predvidi Alaricha, za svojo ljubljenko Adelaide pa bratranca Otta G., se grof v *Beatinem dnevniku* odloči, da bo hčer Doro poslal h kneginji Pavlovni, ji našel drugega snubca, barona Fedorja, in s tem preprečil njeno poroko z neplemenitim Rihardom,⁶¹ ki podobno kakor Alarich pripada meščanskemu oz. izobraženskemu sloju. Še očitnejše so vzporednice med mlajšimi hčerami; Mina in Nina imata očitni vzporednici v sicer temnolasih »dvojkah«, ki jima je Pesjakova dala cvetlični imeni Roza in Vijola; sta prav tako »[j]ednóliki« in »neizrecno lepi«, podobni »Rafaelovima angeljema« (Pesjak 1887: 7). V strukturah obeh romaneskni pripovedi isto mesto zasedata Adelaide in Dora. Grofica Dora je skozi oči guvernante Beate predstavljena kot lepa, mila, blagega nasmeha, krasna, sladka in nadvse draga (Pesjak 1887: 16–17, 21–22), podobno kakor je z vso simpatijo in skozi oči guvernante Emme predstavljena Adelaide, mlado, lepo žensko bitjece s prav takim nasmehom (Bremer 1841: 3).

Njeno pravo nasprotje je sestra Edla, ki je mršava dolginka grdega obraza (prav tam). V romanu Pesjakove ji bomo težko našli vzporedni ženski lik. Medtem ko je Bremerjeva z likom Edle, ki je po izgledu in mišljenju antipod Adelaide, močno zaostri pogled na vlogo ženske v družini in družbi, se

---

⁶¹ Glavni razlog je njuno incestoidno razmerje.

je Pesjakova temu odpovedala.⁶² Edlin odnos z očetom in s preostalim sorodstvom je skrajno problematičen, kar izvira iz dejstva, da so v njej skušali zatreti vsakršno raziskovalno zanimanje. Zato v življenju ne najde pravega smisla. Najprej se ji skuša približati guvernanta, ki prepozna razloge njene zagrenjenosti in temačnosti, Alarich pa jo zasuje s čtivom z najrazličnejših področij vednosti (filozofije, religije, morale, zgodovine, naravoslovja, umetnosti in literature), da bi ji pomagal razviti intelektualne sposobnosti in utreti pot do sreče. Edla se tako povsem preda filozofskim študijam in višjim ciljem in si na ta način izbori svobodo v vsakršnem odnosu. Njen odnos z očetom se sčasoma popravi; nazadnje ga spremlja na poti proti severu, k nekemu rudniku, domov se vrneta skupaj in tik pred Adelaidino poroko. Čeprav se Pesjakova očitno ni odločila, da bi (po vzoru Edle) v zgodbi odmerila mesto nekoliko radikalneje usmerjenemu ženskemu liku, je namenila pozornost zaostritvi odnosa med očetom in hčerko. Gre za odnos med grofom in Doro. Vendar je izid drugačen kakor pri Adelaide ali Edli, saj se izkaže, da Dorina zveza z Rihardom ni mogoča, Dora pa si za razliko od Edle ne postavlja visokih ciljev na področjih znanosti ali umetnosti. Roman *Beatin dnevnik* zato v sporočilno-idejnem pogledu ni tako radikalen kakor roman Bremerjeve, ampak skozi zgodbo o Dori, ki v romanu zboli in umre, prej opozarja na pravico ženske do svobodne izbire zakonskega partnerja, pri čemer je uresničitev te osnovne pravice nekoliko odmaknjena v prihodnost, ko Dorino mesto zasede Beata.

Če bi v Edli morda lahko videli celo alter ego pisateljice (spomnimo na pisateljičin problematičen odnos z očetom, kakor ga omenja njena biografija), bi ob primeru *Beatinega dnevnika* težka govorili o ženski literarni osebi, ki predstavlja avtorico. Avtorski glas se v besedilo kvečjemu vpisuje skozi gledišče o ženski. Pesjakova se za razliko od svoje vzornice ne odpoveduje samo programatičnemu uvodu, ampak tudi zaključku o pomenu družine. Zaradi tega v njenem romanu ideja ni tako eksplicitno in tendenčno izražena, čeprav se zdi sorazmerno jasna zamisel, da ženska sama odloča o svoji usodi.

V romanih obeh pisateljic pri malone vseh ženskih likih opazimo zanimanje za lepoto, zlasti besedno in upodabljaljočo umetnost. Guvernanta Beata bere dvojčicama, bere grofici (npr. Byrona), o čtivu (npr. o Bretu Hartu, francoski

⁶² Po razlagi slovenskega etimologa Marka Snoja je skandinavsko žensko osebno ime Edla sinkopirano iz imena Edela, ki je prevzeto iz spodnje nemščine. Nemško osebno ime je skrajšano iz dvodelnih imen, s prvim členom iz staro-visokonemške besede »edel« v pomenu »plemenit«. Tudi ime Adelaide, ki je varianta imena Adelheid, ima v prvem členu staro-visokonemško besedo »adal« oz. »edel«, tj. plemenit. Sestri se torej enako imenujeta in sta v romanu dva obraza iste osebe.

književnosti) se pogovarja z Rihardom. Beatino zanimanje za lepo umetnost pride najbolj do izraza na dveh mestih v romanu. V nam že poznanem odlomku, kjer popisuje Rihardovo domovanje med St.... trgom in L..., zlasti notranjo opremo njegove vile, v kateri »se človeški duh umetelnosti in geniju klanja« (Pesjak 1887: 31). S tem pokaže ne samo na Rihardovo izobraženost, ampak na svojo duhovno širino.

Njeno razgledanost po umetnosti ravno tako prepoznamo tam, kjer v dnevniku poroča o bivanju v Benetkah, kamor se je za mesec dni odpravila z grofico. Beata nas popelje po središču mesta in nam razkaže glavne znamenitosti.⁶³

Mile južne sapice so dihale neprestano okoli našega stanovanja in solnce sijalo ves dan skozi visoka okna, razgrevajoč in zlatéč prelepe dvorane. Sprva smo stanovali »Riva dei Schiavoni«, blizu stare »palazze dei Dogi«, a hrup in šum sta nas prepodila skôraj tja, kder je grofica našla, česar je želela: tihôte in míru. Okrepila sem se naglo, na videz bila zopet prejšnja, a sama sebe vendar nisem našla. Srce je bilo izgubljeno, ostalo je v domovini! Naj sem se čudila omamljivi krasoti čudovitega mesta, naj sem zabrêdla v labirint tesnih ulic in mostíčov in tam malone oglušela od vpitja stanovnikov in mornarjev vseh narodov, naj sem se vtapljala v divni pogled izza »Campanila«, zrla od tam gori na brezkončno morjé, na padovanske gore, na planine, ki v širocem krogu gledajo dôli na lagune, naj sem si naslajala okó in srce z umotvori človeškega genija po cerkvah in galerijah, naj me je nosila gondola mej stotino in stotino ladij čez »Canal Grande« pôleg ponosnih palač, katerih vsaka ima svojo zgodovino, naj sem se sprehajala po marmornatih tleh najlepše »piazze« Italije, na óni svetega Marka, naj se mi je kazal vzvišeni prizor gledati o mesečni svetlobi »Prokuracije, cerkev sv. Marka, [«] »Piazzetto« in »Lagune«, naj sem v tihi noči, ko je vse mirovalo, zrla iz našega balkona na bregove morjá, na valove, po katerih so trepetaje plesali srebrni lunini žarki: vendar sem navzlic vsemu videla le jedno samo podobo, vedno in povsodi me je spremljevala ona (Pesjak 1887: 130–31).

Beata, ki je v Benetkah obiskala cerkve, galerije, palače, s slikarskega področja v nadaljevanju omeni Tiziana, Tintoretta in Veroneseja, t. i. »veliko trojico« beneškega slikarstva v obdobju renesanse. Omeni Riharda, ki bi se ji zdel pravšnji voditelj po lepi »Veneciji« in ki s svojim zanimanjem za umetnost in filozofijo v mnogočem spominja na lik Alaricha, izvrstnega

---

⁶³ Razlog njeni neosredotočenosti je ljubezen do Riharda in strah, da bi onečastila spomin na Doro.

moža, ki živi odmaknjeno življenje in se posveča filozofiji in znanosti.⁶⁴ Oba sta tako »razsvetljena«, da se ne bojita, da bi se ženska lahko preveč izobrazila (Alarich meni, da ni pri tem posebnih omejitev ne za ženske ne za moške, razen tistih, ki so povezane z intelektualnimi sposobnostmi posameznika).

Izmed ženskih likov je pri Pesjakovi z umetnostjo povezan lik Francozinje, *mademoiselle* Zoë de Latour. Zanimanje za domoljubne francoske pesnike in pisatelje se pri njej močno sprepleta s (francosko) domoljubno idejo.⁶⁵ Zoë, ki pride na graščino v vlogi spremljevalke kneginje Pavlovne, v romanu deklamira domoljubne verze⁶⁶ Andréja Chénierja (1762–1794) in izraža francoski ponos. Od Beate v nadaljevanju izvemo, da je Zoë »vneta domorodkinja«. Pri materi se je navdušila za umetnost, posebej poezijo, ter si

izvolila [...] pòsel bralke in Francijo neprestano molèč sedaj v tujini z Bérangerom⁶⁷ in Hugom hrepeni po nji. Prerada tudi vzleta na francoski parnas ter recituje nesmrtné izreke blesteèih njegovih zvezd, ali improvizuje z urojenim ji humorjem kakovo vrstico, kder se za prozodijo in metriko nikakor ne briga (Pesjak 1887: 73–74).

Ko se vrne na Francosko, v Pariz,⁶⁸ ki ga skupaj s Hugojem imenuje »srce vsega svetá« (prav tam: 139), napiše pismo Beati, kako je srečna doma. Beatino navdušenje nad živahno Francozinjo je podobno navdušenju guvernante Emme nad tujko Angeliko v romanu Fredrike Bremer. Angelika, osemnajstletno dekle iz province, jasnih oči, mlečno bele kože,⁶⁹ slikarsko nadarjena, na enak način zastopa idejo o vzvišenem poslanstvu umetnosti za narod (npr. Bremer 1841: 37 sl.). Umetnost v njenem pogledu ohranja preteklost, je sila sedanjosti in upanje za prihodnje dni. S svojo močjo umetniški duh pevca, ki

⁶⁴ Svoje poglede na umetnost Alarich na široko razgrne v uvodnih poglavjih romana, kjer so soočeni pogledi Grkov in pogledi na umetnost v razsvetljenskih časih. Za Alaricha je najvišja, nadpovprečna umetnost tista, ki bi lahko združila nebo in zemljo, vzore in resničnost. Nasprotno Rihard svojih pogledov na umetnost ne razlaga, ampak jih lahko odčitamo zlasti s pomočjo guvernantininih opisov njegovega domovanja, ki je prostor za različne umetnosti, in razgovorov z njo, ki se sukajo največ okrog besedne umetnosti.

⁶⁵ Za več gl. Perenič 2018a: 254.

⁶⁶ »Sans parents, sans amis et sans concitoyens.« (Pesjak 1887: 69)

⁶⁷ Pierre Jean de Béranger (1780–1857), ki je pisal tudi slavilne pesmi Napoleonu, je postavljen ob bok Victorju Hugoju (1802–1885).

⁶⁸ Pri Bremerjevi se Angelika z grofico Natalie odpelje v Rim.

⁶⁹ Bremerjeva aludira na mit o Galateji in Pigmalionu, zlasti z Angelikino belo kožo pa na kip iz slonove kosti, ki ga je izdelal v umetnost zaljubljeni Pigmalion in mu je nato Afrodita vdihnila življenje.

je nesmrten, ohranja spomine na narode, njihove boje, zmage in poraze. Ko govori umetniški duh, se narod dviga in svobodneje diha, saj mu njegove lastne besede odmevajo skozi tisočletja, tako da v njih ponovno uzre samega sebe.

Zadnji, vendar ne najmanj pomemben, je lik guvernante, Beate in Emme, ki sta v romanih v vlogi pripovedovalk. V zgodbi sta venomer prisotni, tudi takrat, ko nista neposredno udeleženi v dogajanju ali vključeni v pogovore, saj skozi njuni gledišči kot bralci spoznavamo vse ženske (in tudi moške) like iz rodbine. Obe kažeta zanimanje zlasti za besedno umetnost. V obeh romanih npr. naletimo na motiv glasnega branja. S pomočjo knjige navezujeta in vzdržujeta stike; Beata prebira grofici in dvojčicama, Emma se skuša s knjigo približati temačni Edli in ji predlaga, da bi ji brala (iz rokopisa, ki ji ga je izročil Alarich).⁷⁰

Njuni vlogi pripovedovalk znotraj obeh zgodb sta ekvivalentni. Guvernanti, ki sta v romanih v vlogah vzgojiteljice, učiteljice, prijateljice, družabnice, ena od njih pa na koncu tudi zakonske partnerice in matere, sta v obeh zgodbenih strukturah pravzaprav tisto vozlišče, kjer se spletajo odnosi z vsemi nastopajočimi liki (v odnose stopata z vsemi, ne samo ženskimi osebami) in stekajo različni miselni tokovi. Zato postaneta nekakšno psihološko in idejno vozlišče romanov. Beata (ime pomeni »blažena«) in Emma (ime pomeni »dodan, prilegajoč se«), ki se k družinama priselita, da bi vzgajali in poučevali dekleta, v romanih vzpostavita in razvijeta mrežo odnosov, med katerimi izstopajo tisti z ženskami. Obe bi z besedami Emme iz romana Fredrike Bremer zlahka uvrstili v kategorijo t. i. nedolžnih, nič hudega slutečih žensk.

V odnosu do dvojčic sta guvernanti najprej v vlogah vzgojiteljic in učiteljic in združujeta vzgojni in pedagoški vidik. Njun odnos do starejših, odraslih hčera (Dore oz. Adelaide in Edle) bi v obeh primerih lahko označili kot družabništvo in prijateljstvo, ki se skozi romana razvijata in plemenitita. Tako kakor želi guvernanta Emma pomagati Edli in združiti Adelaide in Alaricha, tako bi guvernanta Beata rada združila Riharda in Doro. Ko se izkaže, da to ni mogoče, se Beata, ki je zaljubljena v Riharda od prvega trenutka, a hkrati ve za nepotešeno ljubezen med njim in Doro in je ne želi na noben način prizadeti, umakne. K Rihardu pristopi šele, ko jo za to prosi umirajoča Dora. Emmi uspe ponovno združiti Alaricha in Adelaide. In čeprav sama na koncu ne najde svojega moškega, bi jo v daljnosežnejši perspektivi lahko videli ob predsedniku. Družabniško-prijateljski odnos se razvije med Beato

---

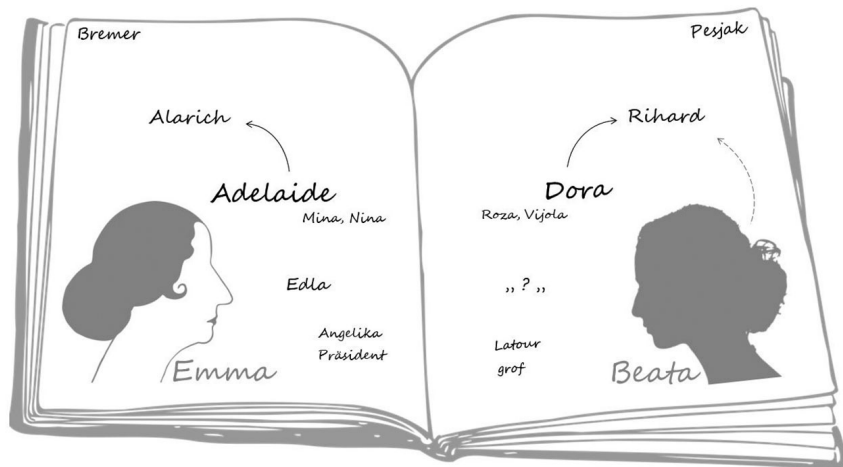
⁷⁰ (Glasno) bereta Alarich in Rihard, med njunim bralnim čtivom se omenjata Shakespeare in Goethe.

in bolešno grofico, prav tako pa smo priča prijateljstvu oz. sestrstvu na relaciji med guvernanto in tujo obiskovalko v družini, kjer mislimo na Beato in Latour oz. Emmo in Angeliko. Na podoben način kot vzbudi guvernantino zanimanje de Latourjeva, ko Beati, »plavolasemu slovenskemu dekletu«, ponudi prijateljstvo (Pesjak 1887: 69–70), tako pritegne Emmino pozornost nadvse skrivnostna Angelika. V romanu je podobno kot de Latourjeva nosilka ideje o narodu in umetnosti in zraven je v vlogi prijateljice. O Angeliki še izvemo, da je podobno kot Beata brez matere, v romanu pa ji prijateljstvo in sestrstvo ponudi še nesojena Alarichova nevesta, grofica Natalie. Izmed glavnih vrst odnosov med osebami ni mogoče mimo motiva odnosa med očetom in hčerami (grof-Dora, predsednik-Edla, predsednik-Adelaide), ki je prisoten v obeh delih. Izstopajoč je tudi motiv ženske kot zakonske partnerice in njena vloga matere. V problematičen odnos med hčerami in očetoma v obeh primerih posegata guvernanti. Beata pomaga odnos Dore z očetom zgladiti bolj posredno, saj se njena komunikacija odvija v odnosu z Doro (in ne grofom, ki v romanu umre), medtem ko Emma v odnose očeta s starejšima hčerama aktivno posega. Obema guvernantama slednjič uspe zagovoriti pravico ženske do svobodne izbire zakonskega partnerja, samo da v *Beatinem dnevniku* na Dorino mesto stopi Beata, oz. pravico ženske do izobrazbe, ki je pri Pesjakovi zgolj nakazana. Je pa zato v *Beatinem dnevniku* in na samem koncu skupaj z vlogo srečne zakonske partnerice privzdignjena vloga matere, ki se veseli otroka, deklice Dorice, ki se zdi Beati »vsaka taka, kakeršna je bila nepozabljiva [ji] Dora« (Pesjak 1887: 163), s čimer se na simbolni ravni potrjujejo prizadevanja pokojne baronice.

Z umestitvijo v meščansko-plemiški milje, obravnavo družinskih odnosov, kjer izstopajo odnosi med očeti in hčerami, hčerami in vzgojiteljicami in prijateljsko-družabniški odnosi med ženskami, ter opisi družinskih prizorov roman *Beatin dnevnik* ponuja vpogled v življenje neke rodbine na graščini Š. Zlasti tam, kjer obravnava medgeneracijske konflikte med očeti in hčerami, prideta na dan problema vzgoje in zakonske zveze, ki ne sloni na svobodni izbiri partnerja, ampak zahteva podreitev hčere volji očeta oz. rodbine v patriarhalno usmerjeni družbi. V tem smislu nimamo opraviti samo z romanom, ki ponuja panoramo zasebnega družinskega življenja, ampak gre zraven za njegovo presejanje in kritično zasnovan premislek o položaju in vlogah ženske v družini in širše družbi.

Izbira lika guvernante in odločitev za obliko dnevnika se zdita posrečeni, saj dobra, plemenita in mila Beata, ki je v primerjavi z likom guvernante Emme morda nekoliko suhoparen rezoner (v *Beatinem dnevniku* ni programatičnih

izjav o pravicah žensk), v sebi združuje vse glavne in tematizirane vloge matere, družabnice, prijateljice in sestre, vzgojiteljice in ne nazadnje zakonske partnerice.

Shema 1: Povezave oz. vzporednice med glavnimi književnimi liki v romanih *Beatin dnevnik* Luize Pesjak in *Die Töchter des Präsidenten* Fredrike Bremer. (Urška Perenič)

Kako poznano nam morajo skupaj zazveneti sklepne besede v romanu *Beatin dnevnik*, ko Beata hiti naproti Rihardu, da bi ga objela, in Emmina primerjava Adelaide in Alaricha s hrastom in z vitico v romanu Fredrike Bremer, na katero naletimo v zasebnem dnevniku mlade Luize. Močno zaljubljena v Louisa Znaimwertha, si tudi sama želi, da bi spoznala takega moškega, kakršen je npr. Alarich – in seveda Rihard – in »ki bi se ga mogla oprijeti kot vitica hrastovega drevesa«.

Literatura

- Katarina Bogataj Gradišnik, 1989: Ženski roman v evropskem sentimentalizmu in v slovenski literaturi 19. stoletja. *Primerjalna književnost* 12/1. 23–41.
- Fredrika Bremer, 1841 [1834]: *Die Töchter des Präsidenten: Erzählung einer Gouvernante*. Leipzig: Brockhaus. Google knjige.
- Vesna Bučić, 2000: Grad Snežnik po drugi svetovni vojni. *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 48/1–2. 74–94.
- Miran Hladnik, 1981: Slovenski ženski roman v 19. stoletju. *Slavistična revija* 29/3. 259–96. Na spletu.
- , 1987: Planinska povest. *XXIII. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: Zbornik predavanj*. Ljubljana: FF. 95–102.
- , 1991: *Povest*. Ljubljana: DZS. Na spletu.
- , 2005: Malo po nemško, malo po slovensko. Na spletu.
- , 2007: Luiza Pesjak. *Pozabljena polovica: Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ur. A. Šelih. Ljubljana: Tuma, ZRC SAZU. 39–42.
- , 2012: Prostor v slovenskih literarnovednih študijah: Kritične izdaje klasikov. *Slavistična revija* 60/3. 271–82. Na spletu.
- , 2014: Začetki slovenskega feljtonskega romana. Norbert Bachleitner: *Začetki evropskega feljtonskega romana*. Ljubljana: ZIFF. 125–79.
- Janko Kos, 1998: Novi pogledi na tipologijo pripovedovalca. *Primerjalna književnost* 21/1. 1–20.
- Janko Kos idr., ⁵2007: Družinski roman. *Leksikon Literatura*. Ur. Ž. Vidmar idr. Ljubljana: CZ. 78.
- Renate Kellner, 2015: *Der Tagebuchroman als literarische Gattung: Thematische, poetologische und narratologische Aspekte*. Berlin, Boston: de Gruyter.
- Janko Kersnik, 1888: Beatin dnevnik, roman, spisala Lujiza Pesjakova. *Ljubljanski zvon* 8/6. 379–82.
- France Koblar, 1935: Pesjakova, Luiza. *Slovenski biografski leksikon*. Na spletu.
- Marion Kremer, 2019: Fredrika Bremer. *FemBio: Frauen.Biographienforschung*. <http://www.fembio.org/biographie.php/frau/biographie/fredrika-bremer>
- Gerhard Kwiatkowski idr. (ur.), ²1989: Familienroman. *Schüler Duden: Die Literatur: Ein Sachlexikon für die Schule*. Ur. Meyers Lexikonredaktion. Mannheim, Dunaj, Zürich: Dudenverlag. 147–48.
- Lorna Martens, 1985: *The Diary Novel*. Cambridge: University Press.
- Katja Mihurko Poniž, 2010: Prispevki slovenskih pripovednic k žanrski podobi proze 19. stoletja. *Jezik in slovstvo* 55/1–2. 47–59.

Narodna in univerzitetna knjižnica [= NUK]: Ms. 488, II.1.: Dnevniki Luize Crobath Pesjak.

Urška Perenič, 2006a: Poetische Versuche 1843–1844 Luize Pesjak – poskus umestitve dela nemške ustvarjalnosti na Slovenskem v okvir slovenske literarne zgodovine. *Slavistična revija* 54/2. 233–43. Na spletu.

--, 2006b: Teoretični nastavki v vključevanju nemškega opusa Luize Pesjak v okvir slovenske literarne vede – und doch geht es uns an. 42. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: Zbornik predavanj*. Ur. I. Novak Popov. Ljubljana: FF. 244–47.

--, 2008: Integracija nemške literarne produkcije na Slovenskem v okvir slovenske literarne vede z vidika sistemskega pristopa. *Filologiĉeskie zametki* 6/2. 46–55. Na spletu.

--, 2018a: *Beatin dnevnik* Luize Pesjak: Dogajalni prostor romana. *Slavistična revija* 66/3. 251–63. Na spletu.

--, 2018b: *Beatin dnevnik* Luize Pesjak: Medialni vidiki romana. *37. simpozij Obdobja: Starejši mediji slovenske knjiŹevnosti: Rokopisi in tiski*. Ur. U. Pereniĉ in A. Bjelĉeviĉ. Ljubljana: FF. 211–19. Na spletu.

--, 2019: Ples, gledališĉe, knjige in ljubezen: Iz zasebnega intimnega dnevnika: Vpogled v dekliska leta Luize Crobath Pesjak. *Delo* (KnjiŹevni listi) 61/11 (15. januar). 13. Na spletu.

--, 2019: Luiza Crobath Pesjak: A Lady, Ljubljana Socialite and a Literary Woman Writer. *Sinfo* (mar.–apr.). 46–49. Na spletu.

Lujiza Pesjak, 1887: *Beatin dnevnik: Roman*. Novo mesto: J. Krajec. dLib.

Etbin Heinrich von Schollmayer-Lichtenberg, 1998: *SneŹnik in schönbuřski vladarji: Zgodovina gospostva SneŹnik na Kranjskem*. Prev. J. Sterle. Postojna: Gozdno gospodarstvo.

Sikander Singh, ³2007: Familienroman. *Metzler Lexikon Literatur*. Ur. D. Burdorf idr. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler. 229–30.

Lidija Slana, 2000: Iz zgodovine gradu in gospostva SneŹnik na Notranjskem. *Kronika: Ćasopis za slovensko krajevno zgodovino* 48/1–2. 20–41.

Anton Slodnjak, 1975: *Obrazi in dela slovenskega slovstva*. Ljubljana: MK.

Ek. Sverker: Fredrika Bremer. *Riksarkivet.se*. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=16936>

Gero von Wilpert, 82001: Familienroman. *Sachwörterbuch der Literatur*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag. 259.

Ārtomir Zorec, 1964: Po Prešernovih stopinjah v Kranju. *Gorenjski glas*, št. 47 (28. 11.). 6.

NARODNA BIBLIOTEKA.

Beatin dnevnik.

Roman.

Spisala

Lujiza Pesjakova.

J. Urvanek

J. Rindlicher

Novomesto 1887.

Natisnil in založil J. Krajec.

VII, B, 32.198, 9

IN > 030003049

I.

V graščini Š. 20. dne maja meseca 1875.

Evo me, došle na mesto, odmenjeno mi po usodi! — Poklonila sem se grofici in želela pozdraviti nje hčerki, katerima imam biti odgojnica, ali na izprehodu sta in milostiva gospá mi je prijaznívo velela, naj si oddahnem od dolzega potovanja ter se podomačim. Molčëč strežaj me je védel skozi visôko dvorano, kder je vsak korak odmeval, po zasukanih stópnicah v drugo nadstropje. Molčëč je odprl duri, molčëč odšel, in v sôbi sem, katera je po sedaj moja. Moja, res, po sedaj, do — tó sam Bog vé. Kakó je temna in neznana, kakó prostorna! — Majhnega prostora menda ni v vsi graščini, vse je visôko, veliko in zdelano kakor za večnost. In tiho je, tako tiho, le stara ura tam na konci sôbe mej tinovima oknoma jednoglasno maha. Tu se podomáči! — Dnevnik moj, pomózi mi, anti veš, da žive duše na sveti nimam, kateri

bi mogla zaupati, in da se mi čustvo časi mora olajšati z besedo, sicer me zaduši. Zvest si mi prijatelj bil, po tebi sem segla, ko je otrpnilo srcé, katero je do poslednjega udarca le záme bilo, kateremu je slednja mojih mislij bila očita. Vpisujé váte vsako čustvo, dozdevalo se mi je, da preljubi mrtvi materi pošiljam poročila, naj ji zatorej tudi ta hip povem, da mi je neizrečeno težko pri srci, da zopet prav živo čutim, kakó čisto osamljena sem na širem sveti! Kaj čaka tujke mej tujci? — Važnost opravila, katero sem prevzela, poznam do dobrega; rada, z resno, najboljšo voljo se ga bodem poprijela, vendar, ali mu bodem zadostevala? Z veseljem, s ponosom sem hitela semkaj, srečno se mislila, da sem jaz uboga sirota mej mnogimi izvoljena za tó pomenljivo mesto, a stopivši v bogato olepšane prostore obšla me je takšna malodušnost, da bi ubežala in se vrnila v mirni kraj, kder se dviga preprost grob nad jedinim srcem, ki me je ljubilo! — Oj, da bi drago mogilo mogla doseči, kakó bi se je oklenila in nikdar več bi je ne ostavila! Mati, zлата moja mati, kako vas pogrešam! —

Nekoliko pozneje.

Izjókala sem se in lože mi je. Ne vém, kaj mi je stesnilo srce, da se od žalosti malo ne poznala nisem. Saj nisem navadno takó slaba; usoda me je učila trdno stati in biti sáma sebi podpora. Stráni zatorej z vsemi boječimi otročarijami, ki dorastenemu dekletu ne pristajajo; krepka, pokojne matere vredna se hočem izkazati! — Da bi le otroka skôraj prišla! Kakó ja hočem ljubiti, kakó se njima žrtvovati! Proti večeru prideta domóv, dejala je grofica, in sedem je uže. Zahajajoče solnce sije skozi tinovo-okno, sôbo zlateč. Takó neznana uže ni več, uže mi začenja biti po godi; zlasti tû-le v tinu, ki je malo ne posebna izbica v veliki sôbi, mi je povoljno, tó bode kotiček za naju, tukaj bo deva domá, ti, dnevnik moj in jaz! Pisna miza in stolec pred njo, vse je kakor navlašč za naju postavljeno sem. Poglediva skozi okna! Najprej na levo. Širôko, cvetočo dolino vidim. Bazprostrani travnici se tû nasmihajo, bahajoč se v pisanem lišpu stotérih cvetlic, in polno klasje jim z zlatimi glavami prikimava. Mnogo snažnih hišic se vidi in semtertja se razpro-

stira senca košatih lip in búkev. Pastirji počivajo v nji, trobeč na rogóve, živinica se pase in žvrgoleči ptiči se veselé svojega življenja. Cvetóča podoba je obrobljena z zelenimi lepimi hribi in najmodrejše nebó se razpenja čeznjo. Prava idila je, ali še lepša bi bila, ako bi jo oživljala valovita reka ali svetlo jezéro! Ubogi potočec, ki od grmovja polu skrit po dolini teče, je izvestno jako koristna vodíca, ali takovo srebrno zrcalo ni, katero lepôto prirodino množi in povišuje, ki ji je tó, kar je bistro okó človeškemu obličiju. — Stopiva na desno stran. Oh! — — kakó mirno in slovesno, kakó čudovito! Veličastno se razprostira pred pogledi mojimi tisočletni gozd in snežniki se vzdigujejo za njim, kakor visok oltar, ki seza v oblake, podprt z granitnimi svojimi stebri! Solnce blestí na večnem snegu in ga izpreminja v bôje ognja in mávrice. Mrak se polega krog, gozd se temí, ali gôri je še demantna svetloba! Baš zahaja solnce na drugi stráni doline za d... kim vrhom in snežniki so rožnati in žaré v čarovni krasoti. Tiho je vse, pokoj plava po vzduhu, pokoj biva na zemlji. Molčé je vzprejela priroda poslednje poljube zlatega ozvezdja dneva in molčé se pri-

pravlja k počitku. Sedaj se oglašá zvon in razlega se iz dolíne do vrhov snežnikov jeklenega jezika glas, ki v grajski kapelici prepeva „zdrava Marija.“ Iz globíne srca svojega vzkliknem tudi jaz „zdrava“ nova domovina, „zdrava“ lepôta in mir, po katerih se mi tukaj oznanja stvarnik!

---

21. dné maja meseca.

Ko sem sinoči vsa očarana bila priródnih lepôt in pri nje pogledu svoje toge se oproščevala, odprla so se vrata in molčeči strežaj, prikazavši se, mrmral je nekaj. Umela ga nisem, ali ker je čakal v odprtih vratih, vedela sem, da mi je iti ž njim. Nekakova groza me je z nova izpreletela, toda ohrabrila sem se hipno, ko v sobano grofíce stopivši me gospá pokaže hčerkama svojima. Dvojki sta, Roza in Vijola. Nigdar se nista ti cvetlični imeni človekom bolj prilegali nego li tema živima cvetlicama. Jednóliki sta in neizrecno lepi. Mičnejših obrazov ni môči izmisliti si, vsa podobna sta Rafaelovima angeljema, ki na lehtí oprta gledata kvišku v Siktinsko Madono. Temni kodri njima padajo

na ráme in temne obrvi senčijo čudovito krasne modre oči. V teh očéh njima je jedini razloček: Vijola gleda nekakšno resnobneje nego li svetla, vedno smijoča se Roza. Obé štá mi, radovedno ogledujé me, ročíce podali. Izrekla sem njima veselje svoje pri njima biti in da njima bodem mnogo lepega povedala in ji učila. Pristavši, da se bodedo igraje tudi radovale in okoli tékale, nasmihali sta se glasno in ploskali v ročice. Ko Roza vpraša: „Kaj ne, da naji bodeš rada imela?“ in Vijola pristavi: „ker me te bodevi vse ubogali“, je tudi meni srce veselja zatrepalo, tudi jaz sem se morala glasno nasmijati in poljubivši dekletcema drobne ročice vzkliknem: „Kdo na sveti vaji ne bi ljubil!“

Sedle smo k čaju. Dvojki sta me neprestano gledali in izpraševali. Pozabili sta skôraj svojega mleka piti in jagode zobati. „Kakó ti je imé?“ vpraša Roza. „Beata, ljubica moja.“ — „Beata, kaj je tó, nikoli še nisem tega imena čula, ali po godi se mi glasi; B-e-a-t-a, kakó je to lepó!“ — „Res, lepo imé je in pomenja „preblaga“, svarí grofíca. — „Je li môči? preblaga!“ vzklikne Roza. „Zakaj si preblaga, Beata?“ vpraša me Vijola: „Zató, ker me je

ljubi Bog privedel k vama.“ — „Prav je storil“, dé Roza „in sedaj bodevi tudi me preblagi, ni res, ker si preblaga ti?“ — „Bog daj, da bi bilo!“ „Ti nisi niti grofíca, niti gospica, samó Beata si, je-li?“ — „Ne zamerite otroku“, prosi me grofíca in začne hčerkama razlagati, da se pristavlja tudi imenu mojemu naslov „gospica“, ali jaz se upam seči gospé v besedo, proséč, naj otrokama ne brani sladkih svojih mislij izrekati, naj pri tem ostane, kar me osrečuje. „Res, samó Beata, vajina Beata sem, in družega nič.“ — „Vidite, mati!“ vzklikne Roza vesela, da je tako dobro pogodila. „Idimo gôri“, prosi Vijola, „saj Beata še ne pozná Irene in Irme, niti ne Olge ni Elvire“. — „In male Betine tudi ne in uboge bolne Zore“, vzdihuje Roza. „Kaj čujem, tako mnogobrojno družčino imati gôri, je-li môči?“ — „Res, in še mnogo družih rečij, lepih vrtov in velicih mest in — Noetovo ladijo, polno živalij! Čudila se bodeš, kakó po mizi v omivalnici plava!“ — „Beata, celó slon z velicim rílcem je mej živalimi! idimo, idimo gôri!“ — „Oj, idimo hitro, jedva čakam, videti teh čudes!“ — Voščili sta materi lahko noč, obetujé o pravem časi iti spat, in vlekli sta me po sili

iz sôbe ter hiteli po stópnicah, da se je Vijoli izpodrsnilo in je Roza celó padla; ali nič ji ni ostrašilo, le naprej sta drzno skakali. Pokazali sta mi sedaj vso družčino velicih in majhnih púnice, opozorjé me na njih lepôto. Vsemu sem se morala čuditi in dolgo ni bilo, da sem Elviro preoblačila, Olgo spletala, Betinko popéstovala in bolno v zibelki ležečo Zorico tolažila, da ji bode solnce zdravja skôraj vzšlo! „Kaj vidim, v omari leží kup polomljenih nóg in rók ter glavé celó brez očij! Ali so se púnice vojskovale?“ Malo zmočeni sta bili dvojki in zarudela se Roza šepeče: „Vojskovale se niso — ne vem, kakó se jim je nesreča pripetila; a gledi, Beata, saj jih ne bolí!“ — „In o Božiči bodo zopet popolnoma ozdravele“, pravi Vijola. „Teden dnij pred praznici jih polčživi pred vrata, neviden angelj jih odnese in ljubi Božič jih pri- nese s smreko vred.“ — „Zdrave so potem in še lepše nego li so bile kedaj prej. Bodeš uže videla, Beata!“ —

Prišla je Ivana, stara kmetska péstuna, katero je pokojni grof prevzel še od matere svoje. Pozdravila me ni preprijazno, ampak sumnjivo mérila me z očmi; a ko sem starki podala rokó,

rekoč, da bodevi po sedaj združeni skrbeli za preljuba otroka in da je prosim, naj mi z dobrim svetom in svojimi izkušnjami vedno pomaga, kimala je zadovoljno in nagrbančano lice se je zvedrilo. „Čas je opraviti večerno molitvico“, dejala je. „Uže!“ vzdihuje Vijola, in „zaspana nisem“, zagotavlja Roza. „Ivana vé, kaj je prav in izvestno nista pozabili, kar sta mili materi obetali. Le hititi v posteljico, da se jutri za rano zopet vidimo.“ — „Oj, oj, jutri zopet! ne li Beata, vedno bodeš pri nama?“ — „Bodem, srčici, nigdar vaji ne ostavim!“ —

Šla sem v sôbo svojo. Vsa drugača je bila nego li o mojem dohodu: zadovoljnost, ki mi je v prsih plamtela, razsvetljevala jo je v temni noči. Sram me je bilo prejšnje malodušnosti. Kakó bi se zlata mamica razveselila viděč, me v sredi teh angeljev! Sladkó sem spala in neprestano se mi je sanjalo o dvojkah. Sedaj se mi je nasmihala Roza, sedaj me čarala Vijola čudovitimi očmí; časi se mi je prikazalo milo blede obličje, njega ustni sta se mi pritisnili na čelo, in napósled nisem znala, ali je grofica, ali so preljuba mati šepetali blagosljavljajoč me, da sem „preblaga!“ —

22. dné maja meseca.

Davi je jedva bila ura sedem, ko nekdo potrka na vrata; odprši je, priskačeti, svetli kakor solnčna žarka, prelepi dvojki in se me okleneti okoli vratú. „Saj je vendar res da si tukaj“, pravi Vijola, „zjutraj, ko sem se prebudila, strašila me je Roza, da se nama je morebiti o tebi le sanjalo.“ — „Beata, naj bodo vrata, ki ločijo najini sôbi, vedno odprta, da ne bode treba nigdar trkati“, prosi Roza in Vijola pristavi: „Te ne bodevi nadlegovali in samó prišli, kadar bodeš dovolila.“ — Kdo je bil srečnejši nego li jaz pri teh besedah, ki so mi kazale, da sem pridobila angeljska otroka takó naglo zá-se!

Pri zajutrki sem morala sestí mej nji in vedeli nista. kakó mi postreči; Roza mi je hotela kar nasúti čašo s saharjem „da bi kava bolj sladka bila.“ — „Denes se še ne bodevi učili; mati so ukazali sinoči, da se moraš odpočiti, ali pokazati ti smeji vse v graščini in na vrti.“ — Doli smo zatorej šle, toda tiho, tiho stopale, kajti „mati še spé“. dé Vijola pritiskujé kazalec na rožni ustni. V vežo pri-

šedši sem tekar videla, koliko orožja, šlemov, oklóпов in ščitov visi ondu. Tó je kakor v trdnjavi! Izvestno bi ta starína mnogo pripovedovati vedela o bojiščih, kder se je slovanska zemlja pójila s krščansko in tursko krvjó, kder je križ premogel polumesec. Iz gradú smo prišle do mosta na škripce. Vzidan je sedaj na obeh stranéh, ali silne verige, ki se zarujavele vijó okoli stebrov, pričajo o nekdanjem namenu. Lep je razgled na holmu, vrhu katerega stoji grad, in kakor ljube stare znance sem pozdravljala zeleno dolino, košati gozd in čudovite snežnike. „Na vrt, na vrt!“ silita dekletci in šle smo tjakaj. Vrt je préprost, travniku podoben, a dvojki sta mnogo imeli ondu opraviti. Tù je cvela mlada roža, ondu visoka bela lilija, na oglu bagren nageljček in poleg njega, pod travo skrite morajo biti vijolice, saj so lani vedno dehtele na tem mestu. „Poglej, poglej, Beata, debelim jagodom odpada cvetje! Okrogle glavíce so rumenkaste, ne, ne, rudeče so uže! Oj, tó bodo dobre! Se jih li prav veseliš, Beata?“ Sedaj sta za metulji tekali in od radosti vriskali, ko sta ujemši jednega, posadili ga na rožico, a še bolj sta bili veseli, ako njima je

metelj brzo zopet odfrfôlel, na novo veseleč se zlate svobode! Vijola je trgala marjetice,*) rekóč: „Dajvi vprašati cvetlic, ako naji ljubi Beata“. Uglobivši se v važno delo, sta marjeticam trgali peresca, mrmrajoč: „Hočeš me, nehčeš me, ljubiš me, varaš me!“ Razvneti sta bili in tem bolj zarudeli, čim bliže sta prišli usodnemu zadnjemu perescu. „Ljubiš me!“ njima oznanja nezmotni cvetoči orakelj in „ljubiš me!“ vzklikneti presrečni in me pritiskati k sebi.

Poludne je zvonilo v kapelici in ustrašili sta se dvojki. Bojêč vpraša Roza: „Kaj je tó?“ — „Poludné.“ — „O, ne Beata, ni še poludné, ni môči!“ — „Je, je takó, ljubica, gledi, kakó visôko nad nami je solnce in kakó pripêče celó semkaj v obrasteno senčnico. Vijola povesi glavico in debele solze porosé čvetoče lice. „Za Boga, Vijolica, kaj ti je? Povedi mi hitro, povedi?“ — „Beata! — matere sve zabili, ki je takó mila in — vedno bolna! Ob najstih bi ji uže morali voščiti dobro jutro!“ — „In češenj bi bili dobili pri nji, tudi češnje sve zamudili!“ se ihti Roza. Tolažila sem potrta an-

*) Národna otročja igra. Otroci, pukajoč bela perca marjetična (*bellis perennis*) govore: „Hočeš me, nehčeš me, ljubiš me, varaš me;“ beseda na poslednjem perci je odločilna. Pis.

gelja in hitele smo domóv. Po poti sta vedno pripovedovali kaj bodeti rekli, kakó si izprosili odpuščenja! Vsi zasopljeni stopiti v sobano grofíce. Ali besedice ne izpregovoriti: samó objemali in božali sta mater in solzne očí skrivali v nje naróčaji. Prevzemši opravilo zagovórnice sem živo popisovala njiju žalost in njiju kesanje. Grofíco je genilo, kar je čula in sladkimi poljubi in besedami njima je odpustila: v rosnih očeh je zopet sijalo veselje in usteca so z najboljšo slastjó zobale skôraj zamujeno sadje.

Veseli in okrepani sta mi dekletca potem razkazovali vso graščino, vse sem morala videti od vrha do tal. Stopivši iz soban grofičnih smo prišle v óno visoko dvorano, kder odmeva vsak glas od zidov in vsak korak od marmornatih tâl. Podobe pradedov pokojnega, pred letom umršega grofa visé tam. Obledele so bôje, ali izpod šlemov in dolzih kodrastih lás pazijo očí še sedaj neprestano gledalca. Taki pogledi mi niso nigdar bili po godi in najrajša hodim s povešenimi očmi mimo take gospóde. Neljubo mi je, da je treba vselej iti skozi ta prostor. Tik izhoda je zadnja podoba, kažoč tudi poslednjega sina starega slovečega rodú: pokojnega

grofa. Visôka v črn plašč zavita postava, lep, energičen obraz s klasičnimi ponosnimi potezami! Okó je temno in srepo, vánje bi ne mogla gledati zaupljivo. Bolj nego vseh družih me plaši ta pogled, vendar se mi tudi dozdeva mož vreden pomilovanja. Boriti se je moral v silnem dušnem boji, predno sta se ustni tako sključili, takove gube se vtísnila visôcemu čelu! —

Na drugi stráni dvorane, stanovanju grofičnemu nasproti so krasno opravljene sôbe za goste. Tukaj bode skôraj stanovala teta Pavlovna, vrnoč se iz Nizze s predrago sestro Doro. „Žal“, dejala je Vijola, „da bode Dora le za malo časa pri nas. Predlanskem se je omožila, baronica je sedaj in ni več „naša“; vedno mora biti pri soprogu in pri stari teti. Rada jo bodeš imela, Beata“. — „Ali teto?“ „Bog váruj!“ vzklikne Roza, „oj, Beata, Beata, kaj si misliš! tete se bodeš bala. Me dvé se je vedno ogibljevi in če se ji moravi bližati, stiskavi se k materi ali Dori. Vem, Doro bodeš ljubila, Beata, a tète ne. Dora ti bode po volji, takó lepa je in mila samo malokedaj se nasmiha. Ako bi smela zopet tukaj ostati, kakó veseli bi bili vsi!“ — „Tudi gospod Rihard, je-li Vijola?“ vpraša

Roza. „Izvestno tudi gospod Rihard, saj vedno gleda Dorino podobo, kadar pride v máterin salón.“ — „Vem, vem“, pravi Roza, „in zatorej mu prinesem vselej „album“, kder je toliko slik Dorinih. Ti jih še nisi videla, Beata, prelepe so in zlasti ista, na kateri je Dora še manjša nego li sve sedaj me dvě.“ — „Motiš se, Roza, najlepša je óna v dolzem oblačili z rožo v rôci, tam se Dora takó blago nasmiha, da človeku srce od veselja zaigra, kakor mati pravijo.“ — „Zadnja fotografija, ki jo je baron Feodor poslal po poroki, mi je najmenj po gođu, takó tožno se drží; mirtni venec in ovòj jej dobro ne pristoja. Kar raz glavo bi ga jej snela!“ — „Vendar Ivana pravi, da je v njem svetníci podobna in svetníce so menda vse lepe in srečne.“ —

Dnevnik moj! Ženska te piše, zatorej ni treba razlagati, da se mi je pri tem pogovoru vzbudila radovednost. Po nobeni ceni ne bi bila izpraševala otrok, ali kar liričen roman z naj-srečnejšim začetkom in, žal, tragičnim koncem je bil hipno gotov. S krasno, simpatično Doro sem plakala, obžalovala Riharda, črtila teto, barona bi bila rada — umorila in lepe podobe

v črnem plašči s temnimi, srepimi očmi me je bilo strah. Pregledavši vse druge prostore se mi je vedno tó blodilo po glavi in še sedaj — ali, kaj čujem? Polunoč! Bije! Sedaj ne gré buditi duhov in jih rotiti, a skrajni čas je dvójek se še nagledati, njiju svetlo podobo si vtisniti v misli in ž njo mirno zaspati. —

---

1. dné junija meseca.

Pokojno izginja dan za dnevom, kakor čista vodíca dôli na vrta, ki se v ozki strugi jednoglasno igra. Roza in Vijola se zvesto poprijemljeta svojega: ba, be, bi, bo, bu, in vsak dan vprašati, ako znati uže dobro čitati. Tudi pisati sta začeli in Ivana ne more prehvaliti njiju lepih pismen. „Malo velika so“, pravi, „ali baš zató takó lepa in vidna. Tó sta glavíci, je li gospica Beata?“ — „Kaj bi ne bili, saj sve uže dovolj stari: vsaka nad šest let!“ dé Vijola ponosno. „In obé dvanajst in pol“, vsklikne veselo Roza „in pisati ne bi znali! Ivana vedno misli, da sve še majhni!“ —

Jedna ura je odločena pletenju, ali tó njima ne gré izpod rók. Vzdihovaje se pripravljata k

delu in zlasti Rozi je neizrecno vroče pri njem. „Tó ni nič za poletje“, pravi, „preveč se človek utruji z delom. Iglíc kar ne morem premikati! Evo, vse razbeljene so, zatorej izpuščajo zanjko za zanjko. Oh, moj Bog, tó je težavno! Podveze tudi bele niso, materi jih ne bodem mogla pokloniti za vezílo. Čemú se neki trudim ž njimi?“ — „Brez skrbi, Rožica, oprali jih bodevi, da bodo bele kakor sam sneg. Gledi, ljubica, dobro pomoč bodeš imela za zimo. Kadar te zebe, sežeš po pletenji in segrela se bodeš.“ „Treba mi ne bode plesti, Beata, nikoli me ne zebe po zimi. Velik ogenj gorí v lévi in Ivana skrbi, da nigdar ne ugasne. Mraz mi je le na izprehodu, a tam bi ne mogla plesti, kajti rôci moram držati v kožuški.“ — „Kaj bi bilo, Roza, da so vsi ljudje tvojih mislij? Ali bi prijetno bilo brez nogovic hoditi krog? Ali si uže pozabila, kakó hvaležni so oni dan ubogi otroci bili, ko so jim milostiva vajina mati darovali nogovic? — In o dolzih zimskih večerih, ko bodeti sedeli pri meni, poslušaje pravljice — katerih nebrojno znam, ali samó po zimi, po leti se jih kar spomeniti ne morem — ali ne bode lepó, ako bodeti bosim

otročičem ogrevale nožice sè svojim delom in zató prav brzo in pridno pleli?“ — „Res, res“, je vzkliknila mala svojeglavka, „res bode prelepó po zimi — pravljice poslušati!“

---

8. dné junija meseca.

Takó srečna, takó vesela sem, da ne želím družega nego li da bi vekoma takó bilo! Grofica je zadovoljna z mano! Preljuba mati v grobu, čujte, visóki, blagi gospé je vaša bora Beata povšeči! Vso noč nisem zatisnila očesa od samega veselja in pri odprtem oknu uže sedim, ko se je jedva približalo mlado jutro. Z roso oškropljeno, blesteče je prišlo izza gorâ; pri njegovem dohodu so priplavali srebrni oblaci od vrha snežnikov in sedaj visé tancim ovojem podobni na temnem smrečji in na zelenem búkovji. Pod njimi se izteza in širi listja morjé, sladko šepetajoč. Skorjanec prepeva vriskaje jutranjo svojo molitev in hrostitč tù poleg mene se ziblje na pomladanski roži ponosno leskajoč se v solnčnem svitu. In hrostitč na dehtečem cvetji, skorjanec v prostem vzduhu in jaz v svojem tinu, vsi smo veseli in se radujemo lepega življenja! —

Včeraĵ po kosili je grofíca dvójkama ukazala, naj se gresti igrat. Preradi sta ubogali in naglo raz velike stole z visôcimi naslombami poskočili na tla. Počasí proti vratom gredôč sta se vedno obotavljali, začujeno ogledujé mene, kajti pomignila mi je gospá, naj pri njej ostanem. Napôsled sta se pri vzhodu ustavili. „Česa li čakati?“ — „Beate“. — „Ali mi je nehčete malo prepustiti?“ — „Sami ste dejali, mati, da bode Beata vedno pri nama.“ — „Izvestno bode vedno pri vama, ali tudi mati bi se rada še bolj seznanila z vzgojevalko svojih hčerk. In stara vajina Ivana, ali bi ne bila pretožna, ako bi jo hipoma popolnoma ostavili?“ —

Tihi in malo potrŕti sta se poslôvili dekletci: Roza se je vzdignila na prste, da je mogla doseči kljuko visôcih vrat. Zaprli sta jih, a skoraj zopet priprli poluglasno kličé: „Skôraj, Beata, skôraj!“

„Kako lepi in ljubeznivi sta Vaši hčerki, milostiva grofíca!“ — „Jedina moja sreča, moje vse sta! A ne ljubim samih dvójek, tudi hči prve soproge pokojnega grofa, sladka Dora, mi je predraga! — Źâl, vém, da se máterinje

sreče dolgo razveseljevala ne bodem. Bolehna sem, od kar sta dvojki na sveti, in umeli bodete, gospodična, da tó, kar se za zdravje kupi, nam je jako drago.“ — Izkušala sem plemeniti gospé izgovoriti tožne misli, ali milo se je nasmihala in z glavo odkimala. „Pustivi tó! — Najgorkejša želja mi je bila, hčerkama dobiti vzgojiteljico v pravem pomenu te besede, takšno, ki bi njima kdaj mogla namestovati mater. Gospica, dasi ste baš prav mlada, vendar se mi dozdeva, da se mi je želja izpolnila. Res, res, zaman se Vas nista dekletci takó naglo prijeli. Otroci čuté, kdo jih ljubi. Vse, kar storite, vsaka beseda, vsak pôgled je tudi meni po godi, zadovoljna sem z Vami, Beata, da izreči ne morem, a verjemite mi, da Vas v mislih vselej na srce pritisnem, kadar Vam prijateljski rôko podám.“

Vedela nisem káj odgovoriti besedam, ki so mi zvenele kakor angeljska godba. Osramočena sem stala pred blago gospó in najrajša bi jej bila objela kolena ter v nje naróčaj skrila solzé svojega veselja, svoje hvaležnosti. — Govorico je zasukala grofíca na drug predmet in v dolgem, zanimivem in prijaznem pogovoru se mi je pokazala nenavadna izobraženost nje duhá in

blagost čustva polnega srcá. Čudila se ne bodem dlje nežnosti hčerk, katerima je gola lju-beznivost mati. Zgovorili sve se tudi, da jej bodem vsak dan po jedno uro ali dvé kratila čas, beré katerega klasika, in ko se ponudim, čitati angleške in francoske poete v izvirniku, bila je grofíca presrečna. Pri zadnjem udarcu 5. ure sta se dekletci uže vrnili. „Skrajni čas je!“ vzklikne Roza, podavši mi moj slamnik. Grofíca je dejala, da nas bode proti večeru pri izhodu šume čakala s kočijo, in bi se potem na izprehod peljale. Veseli sta bili dvojki, a Vijola je materi svetovala pozimski „plaid“ vzeti s se-boj, „da ne bodete kašljali, mati, saj veste, kakó mrzel veter piha od snežnikov.“ Šle smo v park; čudovito lep in velik je. Raznovrstni poti držé daleč notri v gozd. Nádejam se, uglobiti se vánj. Kdo vé, morebiti pridem s časom do snežnika in potem više in više in celó — na svetli vrh! Da bi peroti imela, takoj poletim tja; iz solnčne višine bi htela pozdravljati solnčno življenje! — Dvojki se gibljeta; evo Roze v sami srajčici na pragu moje sôbe. „Ali se uže učiš, Beata, ker uže pišeš?“ — „Pojdi rajša k meni, da ti dobro jutro voščim! Takó dolgo te nisem videla!“ se

oglasi Vijola iz svoje posteljice. „Uže grem — uže tečem“ — — — —

---

12. dné junija meseca.

Kaj se mi je danes pripetilo! Po glavi mi še šumi, ako premišljam! — Po navadi sem šla z dvójkama na izprehod, držěč se danes steze na gozdnem robu proti zahodu. Jako prijazno se mi je zdelo tamkaj in čim dalje smo hodile, tem romantičnejša se je kazala okolica. Dolina se je ožila, prav mej gorami smo hodile, vedno poleg šumečega potoka, ki se tam precěj naraste. Pota bode konec, mislila sem, kakor stena se je hrib hriba tiščal, a stezica se zavijě, svet se odpira in druge gore se kopičijo pred nami. Vleklo me je naprej v tó lepo zeleno samóto!“ „Tukaj nisvi bili nikoli,“ pravi Roza, „Ivana ni htela semkaj iti.“ — „Izvestno je mislila, da bi vama bilo predaleč. Obrniti se bodemo morale.“ — „Ne, ne, nikari še,“ sta prosili, „tako lepó je in hladnó, in trudni nisvi.“ Storila sem rada dekletcema po volji: potovale smo dalje. Hipno se razširi globél, soteske je konec in kakor vêlik, pisan otok se razprostira širo polje v sredi

zelenih hribov. „Oh, koliko cvetlic!“ vzklikneti dekletei in stečeti jih trgat. Malo korakov pred manoj je stal zapuščen málin. Kolesa so mu bila strta, žrnovi podrobljeni v tečajih. „Čudno“, mišlim sáma v sebi, „da v tem rajskem kotiči svetá ne stanujejo srečni, delavni ljudjé, da malinskih koles ropôta ne spremlja veselo petje. Vendar je še nekaj živega v tej samôti, dà, na klopi pred hišo čepí stara ženíca. „Hvaljen bodi Jezus Krist!“ jo pozdravim. Ustrašila se je starka in kakor iz sanj predramivši se me ogleduje. „Kaj me motiš,“ pravi, „baš bi se bila domislila, koliko nedelj je minulo, odkar sem jo poslednjič videla. Kdo si?“ — „Ne zamerite, mati, izprehajajoč se smo dospele semkaj. Vzgojnica mladih grofíc sem.“ Žareč blisek jeze in sovraštva je prošnil steklene oči starkine, stresla se je in hoteč vzdigniti se, mrmrala: „Kačji ród!“ — Prestrašila sem se sedaj jaz in hiteti hotela k dvójkama, da bi jih takoj odvêdla. „Z Bogom, mati!“ — „Tukaj bodi,“ vелеva, primši me za róko in oklenivši mi suhe trde prste kakor klešče okoli ročnega člena. Groza me je izpreletela, toda upala se je nisem z branitvijo ujeziti še bolj. „Varuj se grofa!“ dé, „kadar pravi, da si

lepa, da te ljubi, pobegni, kar daleč moreš — ako nehčeš umreti v málinskem jézu. Ali je mati pri tebi?“ — „Žál, nimam je več, sirota sem.“ — „Vse jedno bi tudi bilo, nesreči tej se ne bi mogla ubraniti. Gladek obrazek imaš, a takó lepa vender nisi, kakor je Anica bila. „Cvetlico l . . . . ške doline“ so jo nazivali. Moja, moja hči je bila!“ Kakor solnčni žarek razvalíno zlatěč je blag nasmeh obseval velo obličje blazne žene in môči je bilo verjeti, da je nekđaj bila mati lepe hčere. „Ali se je še spomínaš?“ me vpraša. „Ne, mati, še mesec dnij nisem v grádu.“ — „Ubogo, ubogo dete!“ dé, božajoč mi z drugo rokó lice, „ali te uže zala-zuje, kakor je Anico zalazoval? Ali uže sladkó in skrivno šepeče, kakor je šepetal ž njo? Gledi, dete, tukaj sta sedela, na tej klopi. Lepa dvo-jica je bila, on, visok, črnolas, temnih, ognjenih očij, ona ponižna, zlatokodrasta in svetla, kakor nebeska podoba. S prva, ko jo je zamaknen gledal, povešala je milo sinje okó, a skôraj ga ni mogla odvrácati od njega. Očarano je bilo krotko, pobožno moje dete!“ — Mela si je uboga žena zgrbančano čelo in ječala od dušne in telesne bolesti. Strah me je uže ni bilo, toda

milovala sem jo iz dna svoje duše. „Povedi mi,“ vpraša, „ali je vse tó bilo sinoči, ali lani, ali pred sto leti?“ — „Ne vém, mati, vendar dolgo uže mora tega biti.“ — „Je li tvoja mati bila, ki je prišla, prosé, naj gre Anica ž njo v mesto?“ — „Ne, moja mati izvestno niso bili.“ — „Morebiti je bila cesarica. Dovolila sem, dasi s težkim srcem, a mogla nisem drugače; saj me je Anica prosila in nigdar mi ni bilo môči otroku odreči kake želje. Mislila sem tudi, dobro je, ako mu pride izpred očíj. Vsa pisma še imam, ki mi jih je iz mesta poslala: bratranec moj mi jih je čital. Učen mož je, ki zna celó pisati. Danes ga ni bilo semkaj, včeraj menda tudi ne. Lucija trdi, da je uže davno umrl. Ali znaš čitati? — „Znam, mati.“ — „Dobro, vsak dan mi bodeš pisma prebiral. Kaj praviš, ko bi bila Anica vendar še pri cesarici v mestu? — Ne, ne,“ kričí bolestno, „tam je uže ni! Nigder, nigder je ni! — Vrnila se je domóv, tisočkrat lepša še in milejša nego li je bila prej, dasi je bila bledejša. Res, pri meni je zopet bila, svojo cvetlico sem znova pritisкала v naróčaj! Vriskajoč sem jej poljubljala glavico in oči in rôci, nagledati se je nisem

mogla!“ Debele solzé so jej zalile steklene oči in obmolnila je ubožica. Popisati ne morem, kar sem čutila, oziraje se v tó brêzno nesreče! Kakó bi tá pogled tekar moral pêči ónega, ki mu je bil vzrok! Lepa, temna podoba tam v dvorani, sedaj mi začenjaš biti razumljiva! — Hipno plane uboga žena k višku z glavo, čelo se jej zateza, krčevito mi stisne roko in tožno šepeče: „Prišel je večer, isti strahoviti večer in — izginila je Anica!“ Po kratkem molku jezno nadaljuje: „Ali si tudi ti plesála in pevala, ko sem jaz okoli dirjala v temni noči, obupno kričé po svojem otroku? Si li tudi ti bila pri svátovščini?“ — „Ne, ne, mati, mene takrat ni bilo v grádu.“ — „Glej“, vpije vsa zbegana, „tukaj je ležalo belo cvetoče truplo, sem-le so je položili hlapci, potegnivši je iz globôcega málinskega vodenjaka. Tukaj sem si pulila lasé, tukaj si htela z nohtmi iztrgati krvaveče srce iz prs in tam gori ha, ha, ha! polubljal je on, prokleti morilec visôkorojeno ljubico, prisezajóč jej večno zvestôbo!“ — „Vpokojite se, mati, za Boga vpokojite se, in odpustite mu, Anice voljo, ki ga je ljubila, zaradi nje, ki je blag angelj v nebesih!“ — „Meniš li, da je sedaj srečna?“ — „Izvestno!“

Sedaj pride póstarna ali trdna dekla, ženoč kravo s paše in obstoji v mene uprši pogled. Skôraj se približa starki, rekoč: „Nu, mati, tukaj sve, Bréza in jaz! Idite spat, Anica uže čaka, pogovarjati se hče z Vami!“ Nasmihala se je zopet blazna žena in kakor majhno dete jo je odvédla dekla v hišo. Záme se uže ni zmenila.

Vse je kipelo v meni gredé iz raja, kateri je človeška krivica izpremenila v pekel obupa in gorjâ. „Ivana, pri málinu smo bile!“ vpijete dekletci v dvorani, kder nas je služabnica srečala. „Pri katerem málinu?“ vpraša. „Pri ónem, kamor ti nisi htela nikoli iti. Sedaj moravi hitro vence plesti, gledi, koliko cvetlic sve prinesli!“ in hiteli sta po stópnicah v njiju sôbo.

Zmračilo se je Ivanino obličje, strmo me gleda in vpraša: „Gospica, ali ste govorili z málinarico? — „Sem, nehoté, tú na členi je znamenovan vtisek roké, ki me je držala.“ — Ali Vam je pravila — ob utopljenki — ob Anici?“ — „Je!“ — „Tudi o — “? „Govorila je mnogo, kakor vsi, ki nimajo zdrave pameti. Dekletci nista čuli besedice, vedno sta tekali semtertja,

nabirajoč cvetlic. Ivana! nigdar več ne pojdemo k málinu!“ — „Prav takó, Beata, na Vas se pozdajem, poštena ste! Bog se smilúj blazne žene in dáj — mrtvim nebesa!“ — To rekóč me je ostavila zvesta duša. —

---

14. dné junija meseca.

Dnevnik moj! povedala ti še nisem, da sem sinoči, peljóč se po dolini, videla gospoda Riharda. Ves dan mi ni bilo móči iznebiti se misli, da to storiti morem. Naj jej bode konec, zaznamovaje jo s črnimi pismeni tù na belem listu! Vedi zatorej, tam na severnem konci doline mej St . . . . trgov in L . . . . stoji lepa v italijanskem slogu sezidana villa. Pločata streha, upirajoč se na vitke od vrha do tal z bršlanom obrastene stebre, senči verando, od katere držé visôka steklena vrata v lepe, okusno opravljene sobane. Zanimiva zbirka medoreznih podob, dragocene na platno malane slike novejših mojstrov in kipi slovečih pesnikov lepšajo zidove salona. Vstopivšemu nasproti v prostorni dolbini se vzdiga marmornasta podoba Shakespeareova v natvorni velikosti. Je li, vreden vladar, kateremu pristoja

prvo mesto! LAVOROV gozdič se razcvita okoli njega in na mizi v podnožji so nakopičena čudovita njega dela. Na jedni strani salona sta dve lepi sobani, na drugi velika biblioteka klasičnih del vseh literatur. Pri oknu pisna miza, pri drugem malarski oder. Načrti, gipsasti kipi in minijature ter antike po zidovih. Bösendorferjev klavir sredi sobe. Po sprelepih, svetlih prostorih dehtí cvetlična vonjava. V tem čarokrasnem stanovanji — svetišče bi je imenovala — kder se človeški duh umetelnosti in geniju klanja, biva gospod Rihard. Viděč grofičino kočijo je stopil z verande ter nas pozdravil. Grofica je takoj velela konja ustaviti in gospod Rihard se je približal, prijazno prosěč, naj grofica blagovoli počestiti njegove rože, „ki so baš v najlepšem cvetji.“ Rada je dovolila mila gospá in hitro smo bili v srednjem salonu, kateri sem poskusila popisati.

„Evo vzgojnice mojih hčerk, gospod Rihard!“ dé grofica kažoč náme. „Gospica Beata! Druzega Vam ne povem, nego „beate“ tudi me, hčerki in jaz, imenovati jo „svojo“. — Osupnila sem nad nezasluženo milostjo in gospodu Rihardu se je menda baš takó godilo, kajti odgovoril ni besedice, le klonil se mi je uljudno. Védel je

grofico na vrt in dekletei sta šli z menoj za njima. Vrt je po angleški šegi uravnan, a mej gostim zelenim grmovjem se vzdigujejo vender visôka drevesa, prepolna žlahtnih rož. Nigdar še kaj tacega videla nisem! Na tisoč in tisoč jih cvete, širèč krog sebe balzamsko vonjavo. Boginja Flora sáma bi se jim morala čudom čuditi. Dvojki sta morali vse ogledati, ves vrt smo obhodile, v tem, ko je grofica počivaje na rušnati klópi pogovarjala se z mladeničem pred njo stoječim. Došedši ja je baš Rihard dejal: „Ne vem, grofica, videti jo moram še — konči od daleč!“ Kakó tožno in hrepeneče so se glasile té besede! Vzdihujé se je vzdignila grofica in mu z milim pogledom stisnila rokó. Molčé jo je spremil Rihard do kočije, kder je našla v elegantnem vrbasci velik šop dehtečih rož. „Ali ni neusmiljeno, Rihard, teh cvetočih čudés odtezati domovini svoji?“ — „Rožina usoda je! Presrečne one, katerim je dovoljeno umirati pri vas, milostiva grofica; — vsem rožam se takó dobro ne godi!“ —

„Gospica Beata,“ vprašala me je grofica popoti, „kako Vam je po vseči zaselje, katero si je napravil gospod Rihard?“ — „Izvrstno! podobno

je stanovanju, o katerim čitamo v čarovni pripovedki.“ — „Res, ali gospod Rihard je tudi mogočen čarovnik, kajti ljubezniv in izobražen je, kakor je le môči biti. Povedala Vam še nisem, da je rejenec prejšnjega učitelja, ki je živel visoko obdarjenemu dečku. Pred smrtjo je bogato, nepričakovano dedščino prejel ter jo ostavil svojemu ljubljencu. Sedaj lahko Rihard živi po svoji volji. Po leti in jeseni najrajši potuje, menda se je seznanil uže z vso Evropo, in potem se vrača domóv z vtiski, ki jih je nabiral olikani duh, in v pomladi se kar povrtnári. Rože so največje veselje, ki je imá plemeniti mladenič. Vprašala sem ga, kdaj letos odpotuje — in odgovoril mi je, da še ne vé.“ — „Kajti videti jo mora še“ — pristavila sem sama v sebi.

---

22. dné junija meseca.

Pisati ne morem! Uže teden dnij praznujem Povedati tudi nimam ničesar, dasi mi je baš glava polna mislij, toda sama ne znam, kaj pre-mišljam. Največje veselje mi je bilo pri mojem dnevniku sedeti ter se mu izpovedovati, zlasti v

tih noči in zjutraj, ko je prvi žarek, probudivši me, privabil me zopet k njemu. Sedaj se mi upira seči po peresi, in vendar je vse, kakor je bilo. Mislila sem, da je vzduh, da je soparica, o kateri vse toži, vzrok nenavadne mi letargije, nádejala se, da bode po sedaj boljše, da mi bode mōči iztrgati se jej, a motila sem se.

Nepretrpljivo vroče je bilo tudi danes in také čudno tiho. Nobenega glasū, nobene sapice ni bilo čuti, le časi se je utrujena priroda težko oddahnila in jaz sem vzdihovala ž njo. Temni oblaci so nizko visé zakrivali solnce, goveda so nemirno mukala in ovce tiščale v varno stajo. Debele kaplje so začele padati in iz vrta smo hitele. „Hvala Bogū, da nam bode dal dežja,“ dejala je Ivana, „kakó smo ga potrebni, soparica vse mori!“ — „Hvalo Bogū!“ mislila sem tudi jaz, „kakó rada bi zopet s skōrjancem pevala, kakó rada do polunoči pisala v dnevnik!“ Jedva smo dospele do graščine, ko se je uže čulo grmenje. Bliže in bliže je prihajalo, vedno močneje se glasèč. Bliski so se neprestano križali. Lepi snežniki so se pokrili z gostimi, sivimi plašči in jek njih duplín je stotero odmeval grmenja ropot. Kar oživlja prirodo, skrivalo se je

bežěč. Trepeči ptiči so se stiskali pod veje, cvetlice povešale nizdolu glavice. Tudi ljubi dvojki sta mižali in zamašivši si s prstei ušesa, skrivali se v gubah obleke moje. Samó jaz sem v tinu poleg okna sedé z veseljem strmela venkaj čuděč se hudi uri, ki je razsajala z divjo močjo. A óna roka, ki jo je oprostila, kažé po njej, da pokončati more, vkrotila jo je tudi ter tkala z najsvetlejšimi bojami vez mirú, opasala jo okoli neba, in nebó in zemlja sta bila zopet v zavezi! Priroda se je nasmihala, prelivajoč od veselja sladke solze, ki so trepetale v čašah dehtečih cvetlic. Ptiči so si otresali mokre perotnice, poskušaje jih takoj žvrgoleč v naglem letu. Snežniki so se vzdigavali ponosno in s čistim čelom gledali v azurno planjavo. Vzduh je bil ohlajen, vse je bilo veselo, prerojeno. Stara Ivana je pela pobožne pesemce, dvójki sta plesali, in jaz? — jaz sem bila zamišljena in tožljiva, kakor prej! —

Kaj li rože tam na čarobnem vrtili?! —

25. dné junija meseca.

Nigdar ne bodem pozabila sinočnega večera! Po lepem dnevu je deževalo in takó mrzlo vlekle od snežnikov, da sem se ognja radovala, ki je gorel v salonski lévi. Grofíca je dejala, naj bodem nocej pri njej, naj dekletci osrečujeti staro Ivano. „Kakor nalašč je pri peči sedeti in nesmrtnih duhov priklicati si v družčino. Jeli, gospodična Beata?“ Z veseljem sem ubogala. Stopivši k vrsti slovečih nje ljubljencev, ki stojé v prelepih izvodih tú na razpolaganje, vprašam: „Kaj li smem čitati?“ — Po kratkem premišljevanji vzklikne grofíca: „Bodi Lord Byron tretji v najini zavezi. Čitajvi: Manfreda!“

Rečeno, storjeno! Uglobljeni sve bili skôraj v tó čudovito brêzno mislij in čustev, nad katerimi duh od groze osupne in ki ga vendar nepopisno zanima. Stopinjo za stopinjo sve hodili po poti, po katerem si Manfred, drugi Faust, kakor ga imenuje Goethe sam — toda Faust brez Marjetice in brez Mefista — išče rešitve. Spremljevali sve njega, katerega teži skrivnostna krivica, ki je velik filozof in še večji metafizik, ko je, preiskavši vso modrost svetá,

seznanil se z večnostjo in zvedel, da spoznati vse ni družega nego, li trpeti brez konca. Zavidal je lovca divjih kóz, zbog njega nevednosti, njega spanja in njega grôba, kateremu bode vnukova ljubezen stavila napis; vendar ne bi bil menjal ž njim, kajti ubogi lovec ne bi mogel prenašati speč, kar je trpel on, vedno bedé. Z nobenim človekom ga ni družila sočustva vez, le jedinka je bila, jedinka njemu jednaka po rodu, po obličji, po očéh, po glási, samó da je pri njej bilo vse lepše, nežnejše, in tó jedinko je ljubil z vso močjo silnega svojega duhá in strastnega srca in — — ubil jo je, a ne z rokó:

„With his heart he has brocken her heart!„

Končano je zdaj bilo vse, blaznosti je prosil, kakor blagoslova božjega, klical smrt je na boj, ali bežala je pred njim, begóči senci podobna! Da bi konči pozabiti mogel! Vsemu se je učil, vse znanstvo imel v oblasti svoji, le pozabiti ni mogel in brez nádeje in brez mirú ga je trpinčil spomin.

Baš sve čitaje dospeli do zarotbe, s katero Manfred pozivlje Astarto, ko molčeči strežaj vstopi in napové gospoda Riharda. Vstrašila sem se, da sem obledela in vsa kri mi je silila k srcu.

Zbežati sem hotela takoj, a grofíca mi je branila, prijazno me zadržujé. „Oprostite, grofíca,“ dé vstopivši gospod, po globocem priklonu, ki je veljal menda le grofíci, „ako si izprosi truden potnik ob nenavadni uri gostoljubja.“ — „Dobro došli, gospod; ali odkodi takó pazno?“ — „Daleč notri v Vaši šumi sem bil in gršk modrijan z menoj. V družbi njegovi sem pozabil skôraj na vse, zlasti na vreme. Evo me zatorej trudnega od hitrega teka in tudi malo premočenega človeka, ki se drzne prositi prostorčka pri lévi.“ Pozvonila je grofíca in skôraj je samovar stal pred gostom in dehteči ovretek kineškega cvetja mu ogreval ude. „Koliko nadlege napravljam! Tudi motil sem dami v zanimivem berili, gospodična ima še sedaj knjigo v rôci. Ali bi ne bilo dovoljeno hvaležnega iskazati se mi, ako prevzamem pôsel čitatelja?“ — „Prelepa misel!“ vzklikne grofíca, „uže davno se nisem radovala govorniške Vaše umetelnosti, deklamacije, katero prešinja gorkota srcá in odličnost izobraženega duhá.“ — „Če tako govoríte, grofíca, se ne upam čitati, gospodična me še čula ni in“ — „In čudila se Vam bode z menoj ter pritrdila, da ni izvrstnejšega govornika na sveti nego li ste Vi“.

— „Grofíca, móči Vam ni ináče, nego premi-
milostivi biti, v srečo je to gospodični znano“ —
izvestno je to dejal spominjajoč se prenapete
pohvale, s katero me je grofíca v čarobnem vrtil
osramotila, in znova sem morala povesiti oči
— „in zatorej hitim pokazati, da nisem takov
veščak, kakeršnega me misli milostiva gospá.“

Bral je Manfreda. Bral vse, kar sem baš
sáma čítala, ali bilo mi je, kakor da bi še ni-
koli ne bila čula besedice te pesmi. Brez sape
sem poslušala, nov svet se mi je odpiral, ko
je mehki melodični glas, sedaj milo tožèč, se-
daj povzdiguje se k najvišjemu afektu zgovarjal
pesnikove misli. Vendar je vse bilo natvorno,
takó in ne drugače je moralo biti. Ne samó
umela sem nesrečnega pogubljenega mučenika,
temveč ljubezni vreden se mi je dozdeval. S prva
sem le poslušala, skôraj tudi gledala in čím dlje
tem bolj se zatapljala v čitatelja, vánj, ki je
stvarjen kazati Manfreda. Kajti, kde na sveti
še taka lepa ponosna postava, tak krasen obraz
z duhovitim čêlom, kde še tako ognjeno in ven-
dar neizrecno milo sinje okó, kde usta, ki se
ob jednom bolestno in rajsko sladko morejo na-
smihati, kde še takšna krotka tožnost, ki obrazno

lepôto povišuje, obdajajoč jo z glorio trpljenja? Takó si je Byron moral misliti svojega Manfreda. Prišel je do zarotbe, do ónega bolestnega krika hrepenenja, ki stresa čuteče srce, ki preseza vse, kar je še kdaj izpregovorila človeška beseda v žareči strasti. Ali kaj je bilo tó? Tá, ki je vzdihoval najglobokejšé tožbe, kateremu so solze v glasu trepetale, popisujé neizrecno svoje hrepenenje, brezkončno svoje gorjé, tó uže ni bil genijalen tolmač Byronove nesmrtné poezije, tó je bil Rihard sam! Res, premo iz duše mu je izvirala v dušo sezajoča govorica, s katero je boléč pozival Astarto, obupno rotéč jo samó jedenkrat še izpregovoriti ž njim. Srce mi je od sočutja in milovanja pokalo in solza za solzo mi je zalivala okó. Grofici se je godilo tudi tako, kajti pri poslednjem „Farewell!“ je vzkliknila vsa blede: „Dovolj, gospod, vtisek je takó silen, da novih ne morem prenašati! A hvalo, najtoplejo hvalo za prelepo, divno uro! — Ali sem pravila preveč, Beata?“ — Némi, tresoči, ni mi bilo môči govoriti, grlo mi je bilo zdrhneno in srce mi utripalo, da se je moralo slišati. Še sedaj sem nejevoljna sáma náse, da se nisem premagala, da sem se nosila nedorastenemu, okornemu

dekletu jednako. Na srečo sem stala v senci visoke léve, da konči ni videl objokanega mojega obraza. Poslovil se je z grofíco, tudi meni voščil „leško noč,“ izročivši mi knjigo, a zavedala sem se tekar v samóti izbe svoje. Dolgo sem slonela pri oknu, noč je bila jasna in čisti vzduh mi je dobrodejno hladil goreče lice. Slavec je peval, vtelešeno hrepenenje je zopet, a sedaj v drugi obliki vzdihovalo večne svoje tožbe! Kakó mi je odmevalo v prséh, kakó se mi ponavljalo vse, kar sem nedavno čula! Zorilo se je uže, ko sem legla k počitku in kakor bolán otrok po materi jokajoč napósled s solzami zaspala. Davi sem se prebudila s težko glavó in še težjim srcem: Rihard se mi smili in Manfred, in Dora in Astarta, in sáma sebe milujem, da zaradi drugih čutim bridko gorjé, da sem zaradi tuje nesreče — vsa izpremenjena!

---

28. dné meseca junija.

Manfred mi ne daje mirú! Noč in dan se ga moram spominati. Bog váruj, da bi še kdaj poslušala Rihardovo čitanje! Izgubila bi vse mirno spanje, nesposobna bi bila za vsako oprá-

vilo. Nigdar ne bi bila mislila, da je moč poezije takó silna!

„Hear me, hear me —

Astarte! my beloved! — speak to me:

I have so much endured — so much endure“ —

Tó se mi vedno blodi po spomínu! Rihard in Manfred sta se pretapljala nerazločljivo drug v drugega: Manfredovo trpljenje se ponavlja v fantaziji moji v Rihardovo; nesrečna ljubezen mu uničuje srce, kakor je strla Manfreda. Ali je bil Manfred, ki je na čarobnem vrtil vzdihoval: „Videti jo moram še — konči od daleč!“ ali je bil Rihard, ki je óni večer hrepeněč izpregovoril:

„And I would hear yet once before I perish!“

Čustvo in glas sta bila jednaka, tù in tam.

Nocoj sem bila v sanjah na čarobnem vrtil. Vse je bilo mirno in tiho, polna luna je plavalala na obnebj in iz svetlíkajočih se oblakov so se mi nasmihali preljuba mati. Tresla sem se od blagosti, mislé, da sem v raji. Kóder sem hodila dehtéle so rože in speči slavec sanjaje zibali se na njih vejah. Šedaj je prišel on in skrila sem se bojěč v najgostejše grmovje. Kakó je bil lep! Luna se ga ni mogla nagledati, ves

svoj svit mu je razlivala na krasno obličje in vpodabljala se v sinjem nebu njegovih očij! Presrečna sem se mu čudila, a prebadalo mi je srce, ko je boleстно klical drage svoje Dore:

*„in the still night,
Startled the slumbering birds from the hush'd boughs.“*

Odpotoval je. Gol in prazen je bil svet, puščava se razprostirala pred menoj. Sredi nje na razvalinah je čepela blazna málinarica, vijóč veli rôci po prelepi Anici in proklinjaje „kačji rod.“ Bežala sem pred njo. Po brezkonečnem teku dospem h graščini in srečam domóv se vračajočega Riharda. Stvarstvo je zopet zelenelo! Grofíca je potniku sočutno stiskala rokó, dvojki sta ga božali, jaz sem se od veselja jedva zavedala, toda on je zamišljen šel mimo nas, rekoč:

*„I have wander'd o'er the earth,
And never found thy likeness“ —*

Obstal je v visóki dvorani, zarotèč „jedinko svojo:“

*„Speak to me! though it be in wrath; but say —
I reckon not what — but let me hear thee once —
Tis once — once more!“*

In pod lepo temno, v črni plašč zavito podobno se je prikazala Dora v belem oblačili z mirtnim

vencem, bleda kakor smrt. Ljubèč je vánj upirala plamteče okó ter ga tolažila:

„*Richard, to-morrow ends thine earthly ills!*“

„*Farewell!*“ se je glasilo iz nevidnih ustnic, „*Farewell!*“ odmevalo v srci mojem in prebudila sem se, hotèč umreti od toge! —

Mislèč, da si glavo najprej streznim pričenši kako težavno dušno delo, da bode vtisek izgubil nekako svojo moč, ako ga iz možjan prenesem na popir, drznila sem se — Manfredovo zarotbo, to visòko pesem strasti preložiti v materini svoj jezik. Blazno, zlobno početje, s slabim svojim peresom tikati se nesmrtnega dela! Bodisi, ne morem inàče! — Ako bi grofíca vedela, kaj nameravam! Izvestno bi se mi smijala. In on, Manfred, ne, Rihard? on bi se mi ne smijal, le milujé me bi skomizgnil z rameni. Ne, celó tega ne bi storil, saj jedva zna, da sem na sveti, in ako tudi, kaj se briga on za deklè, katero nima besedij, dasitudi se jej srce topí od čuda, hvale, radosti in bolesti! —

Ti, dnevnik moj, ti, ki si potrpežljivo prenašal uže mnògo, ti, ki me nisi nikoli grajal, ampak mi vsegdar vračal zaupanje, vzprejmi

moje predrzno delo in dàj, da se mi po njem
vpokojí razvneta duša!

Manfred.

„Čuj me, čuj me!

Astarta! ljubljenska! govôri k meni:
Trpèl sem toliko — trpím še zdaj!
Poglej me! Tebe grob ni bolj preménil,
Neg jaz preménil sem se tebe radi.
Preveč si me ljubila tí, jaz tebe;
V to muko nisva bila si rojêna,
In če sva z grehom smrtnim se ljubila!
Rêci, da tebi ne mrzím, da sam
Trpím obéh jaz kazen — da si tí
V izvôljenih — da mene čaka smrt!
Vse, kar črtím, rotílo se je vedno,
Vezáti mene k dihanju, k življenju
Katero straši me nesmrtnosti,
Dozdánjim dnem podobne. Míra nimam.
Jaz sam ne vem, kaj hočem, česa iščem:
Samó to čutim, kaj si tí, kaj jaz,
In slišal rad bi zadnjič, predno minem,
Tvoj glas, ki godba mi je bil. Govôri!
V tihotni noči sem jaz tebe klical,
In ptiče dramil, speče v vejah mirnih,
Budíl volkove górske ter seznanjal

Z imenom tvojim glas duplín odmévniĥ ;
 Odgovorov je bilo mnogo razniĥ
 Od dúhov, od ljudij — od tebe nič!
 Govôri k meni! Jaz sem čul na zvezde,
 V nebó zamán sem zrl, iskaje tebe.
 Govôri k meni! Zêmljo sem prehodil,
 Primere tebi ne našél. Govôri!
 Okrog vragovi čutijo vsi záme;
 Strah me jih ni, jaz le za tebe čutim.
 Govori! ako tudi v jezi; rêci
 Kar koli, glas da tvoj zaslišim zopet
 Le zdaj, le zdaj še!

Astartina prikazen.

Manfred!

Manfred.

Še kaj! Še kaj!

V tem glásu le živim! Tvoj glas je tó!

Prikazen.

Manfred! Bridkóst te zemska jutri mine.
 Zdravstvúj!

Manfred.

Še to, a si mi odpustila?

Prikazen.

Zdravstvúj!

Manfred.

Še kdaj li bodem videl te?

Prikazen.

Zdravstvuj!

Manfred.

Usmili se me, rêci, da me ljubiš!

Prikazen.

Manfred!

(Astartina prikazen izgine.)

II.

3. dné julija meseca.

Evo jih, ljubljene Dore, osorne tete Pavlovne in mademoiselle Zoë de Latour, neogibno potrebne têtine „dame de compagnie,“ ali „demoiselle d'honneur,“ ne vem še, kaj je.

Grofica se je peljala z dvójkama na postajo R. pričakovat gospôde in jaz sem bila vse popóludne sama pomagajoč Ivani, ki je urejala stanice. Stara služabnica je bila nemirna in zgovorna, kakeršne še nisem videla. „Dobro, da ste mi na pomoč, gospodična Beata,“ dejala je, pogrinjajoč turske preproge po tleh v têtini sobi, „danes bi jaz naredila vse narobe. Rôci se mi

kar treteti pri deli. Prosim, razpníte Vi rumeno-svilne ograče na okna in na hrastova vrata, meni se v glavi vrtí, ako jih le pogledam; visôka so, da Bog pomagaj!“ — Neprestano sve delali, a nikoli jej ni bilo prav storjeno, vedno je vse znova poravnavala, vedno še brisala prah, dasi je uže vse bilo solnčno-svetlo. Zlasti v Dorini sobi jej ni bilo nič po godi, vedno je majala z glavo in semtertja tekala, ogledujé vse od vseh straníj. „Ne, ne,“ godrnjala, je „pozlačeni okviri niso blesteči, kakor bi morali biti, zrcala nikakor takó čista, da bi bila vredna vpodabljati Doro. Skoraj se mi dozdeva, da svila sofe in naslanjáčev uže ni srebrno-bela, četudi sem jo vedno skrbno pokrivala s prti! Gospodična, kaj pravite, ali so čedno oprane vezene ograče, ki plavajo okoli postelje, in óne tam nad oknoma in pri toaletni mizi?“ — „Izvestno, ljuba Ivana, vse je belo v prelepi tej sobi, da bolje in lepše ne bi moglo biti.“ — „Vendar ni, kakor se Dori pristoja! Stopite semkaj, gospodična, glejte, iz obeh óken se ne vidi, nego li gozd in snežníki. Prav takó, je li? Tó je pogled, tó vzduh, katerega je bila navajena mlada moja srna! Dvanajst, čujte, dvanajst let je bila Dora moja

in dobro ji je služilo Ivanino varstvo. Živejšega, srečnejšega otroka ni bilo v vsi okolíni! Od veselja je plamtelo bistro okó, ko je, prosta kakor srnica divjala po gozdu in krepka sapa snežnikova, igrajoč se z dolzimi nje kodri, ožarila ji okrogli lici! Oh, da bi še jedenkrat mogla preživeti tá blagi čas! Res, da sta dvojki tudi preljubezni, da sta mi tudi na dušo prirasteni, toda oni imati mater, oni imati Vas, v tem ko Dora ni imela družega nego li mene. Le Ivano je klicala, kadar se ji je nezgoda pripetila, le k Ivani tekala oznanjat veselje! Ko je mati na nje porodu umrla in mi grof hčerko molčé položil v naročaj, ondaj se mi je v osrčji nekaj prebudilo, kar se do poslednjega njegovega udarca z Doro ločiti ne bode moglo. Jeli, gospodična, čuditi se ni, da iz obilosti srcâ danes neprestano govoríčijo usta in da ste mi rôci neokretni? Troje brezkončnih let nisem videla srčnega svojega otroka, in danes mu bodem gledala v sladke srnje oči! Bog nebeški dáj, da bi mi prvi pogled rekel — da ni prenesrečna! — Gospodična, nesivi še šopkov v obe sôbi, ali v Dorino samih rož in vijolic. Te cvetlice je vedno najbolj ljubila. Védite, le zavoljo nje.

sta krščeni dvojki za Rozo in Vijolo. Oj, gospodično ako bi Vi bili videli sedemnajstletno kúmico, rekli bi bili z menoj, da lepša stvar še ni prišla iz božjih rók! Baš se je vrnila iz zavoda, na polu smijoče se dete, na polu razcvetena deva. A stopivši pred oltar, pritiskajoč tam novoporojeni bitji na srce, bila je angelj, ki je sestricama odpiral vrata večnega življenja. Kakó resno, s kakšnim prepričanjem je izprégovorila besedo „vérujem!“ kakó pobožno molila izreke nadeje in ljubezni! V tem slovesnem hipu jo je prvič videl Rihard; ali je bilo čudo, da mu je razven Dore takoj minila vesoljnost? — A pojdivi v têtino sôbo, da jih vidivi pripeljat se in ker mi uže môči ni tihí biti, naj si olajšam srce, pripovedujé Vam, kar po meni še živa duša izvedela ni“. —

Sedli sve k oknu in vedno oziraje se po dolini je Ivana pripovedovala, kar me je zanimalo, da ne morem izreči. „Ne vem“, dejala je starka, „kakó popisovati Vam zlate dneve, katere sem preživela po Dorini vrnitvi. Umeli jih bode, ako pravim, da je zopet bila pri svoji Ivani s staro prijaznívostjo jo objemajoč! — Rihard je prišel vsak dan v graščino, grof in

grofíca sta mu bila dobra, odkar je bival tukaj pri svojem rejniku, in težko pogrešala bi bila nenavadnega, zeló nadarjenega mladeníča. Čítal je z Doro, poučeval jo in nje petje spremljeval pri klavirji. Radostno ja je poslušal grof in v tacih urah so se mu porazgubljali temní oblaci raz čela. Mirno je počival pogled na hčeri, ljubó motrèč njo in mladeníča. Dora je bila od dneva do dné lepša, veselejša in malo ne vsak večer po molitvi je vpraševala: „Ivana, je li môči, da bodem v nebesih še srečnejša?“ — Ljubezen, svetli žarek božji, se je vselila v najčisteje, v najgorkeje srce! — Rihard ni takó mirno užival sreče prve ljubezni. Ako se danes od blaženstva poznal ni, bil je jutri zamišljen in tožen: videlo se je, da trpí, da se borí sam s seboj. Tó sem opazovala jaz, prosta kmetíca, a še bolje natanko je moral videti olikani izkušeni grof. Sprva sem se čudom čudila, da ni načrtal višijh naklepov za svojo hčer, a ko je molčé vse odobraval, hvalila sem ga sama v sebi, polna upov, da raj ljubljenske moje ne bode kalila nobena kriva misel. Minili ste dve leti. Dora ni želela nego da bi takó bilo do konca dnij. Prepričana sem, da se svoje

ljubezni zavedala ni. Pretožno jo je usoda prebudila! — Ne vem, ali se je grof hipno premislil, ali se mu je res tekar sedaj zdelo mogoče, da bi sin neplemenitega rodú dvigal k njegovi hčeri pogled svoj, bodisi kakor hoče, necega dné je naznanil, da je čas Doro uvesti v takó nazivani „svet“, in da imá zató iti k teti, kneginji Pavlovni. Ostrmelo je prestrašeno deklè, káj tacega si še misliti ni moglo! Ali oča se ni nigdar šalil — in uboga Dora je plakala, prosèč in rotèč ga, naj prekličè, kar je ukazal, naj jo pustí tukaj! — Zamán je bilo vse in ko je grof resno drug dan odločil za odhod, strastno je vskliknila: „Ne grem odtod, rajši umrem!“ in zablestelo se je v sicer tako krotkem nje očesi, da sem se vstrašila jaz in menda tudi grof.

Prigovarjala sem ji, kar mi je bilo môči, udati se očetovi volji, a le obupno je odmajevala z glavó. Takó živo se spominam nesrečnega tega dneva, kakor bi ga bila tekar včeraj preživela: niti molitve, niti solze mi niso izbrisale bridkega spomina nánj! —

Dora ni imela nikder mirú, iz graščine me je vlekla na vrt, tja na konec, kder stojé lepi

stari javori. Željno je gledala na pot, po katerem je imel priti Rihard. Ugledavši ga, jo je bolest skôraj zadušila. „Grofica, za Boga, kaj to pomenja?“ je vskliknil Rihard uže od daleč, začujen Doro tukaj videti. Brezsapno mu je omahovala naproti in kar je do sedaj tiho in neznano živel v mladem srci, vrelo je glasno na dan. „Oča me silijo, ostaviti domovino, a ne morem iti odtod“, dejala je težko sopé, „saj ne morem živeti drugjé. Rihard — Rihard, jaz te ljubim!“ — Brez zavesti mi je pala v naročaj in on, osupel in osrečen nepričakovanega poročila, objemal ji je kolena in z neizrecno ljubeznijo in skrbjo vánjo upiral lepo modro okó. Grof je slučajno mimo gredé vse čul, vse videl; bled kakor smrt se je približal in tolika tožnost, toliko kesanje se mu je bralo na obličji, da se mi je navzlic vsemu srčno smilil.

„Rihard“, vprašal je bolestno, „ali také vračate moje zaupanje, ali také zvršujete svoj obêt?“ —

Rihard se je vzdignil in premo gledal grofu v obraz. „Gospod, nigdar še nisem prevarjal Vašega zaupanja, storjenega obeta nigdar prelomil, in ako bi bil umrl zaradi nerazodetega

čustva! Da ste me vendar svojo hčer obožava-
joč našli tukaj, naj zagovarja óni, ki je stvaril
človeško serce! „Hči slovečega rodú ni porojena
ponižati se k Vam!“ Takó ste mi rekli nekaj
dnij po krstu svojih dvójek. Dal sem si prebosti
srce, razžaliti čast in bil sem takó slab obljubiti,
da bodem v hčeri Vaši spoštoval vedno le grofíco.
Res, gospod grof, zaničujem se, da nisem osta-
vil takoj jednega ónih krogov, kder ponos za-
poveduje srcu. Ne zavoljo sebe bi bil moral be-
žati — nevažno je, kar se godí z menoj — a
zaradi angelja, ki tu pred Vami trepèč od bo-
lesti umíra! Védel sem, da ljubezen ne vprašuje
niti po stánu, niti po grbu, in vendar sem ostal,
kajti — ljubil sem! Plamtelo je v meni uže
takrat najstrastnejše čustvo, móči mi ni bilo
utrgati se bližavi, ki me je s srečo in nesrečo
napajala, ki“ —

„A sedaj, sedaj,“ segel mu je grof v be-
sedo, „sedaj se bodeite premagali, ljubezni svoji
odpovedali se, jeli, Rihard, Vi, ki ste veli-
kodušni, nehčete biti Dorini sreči na poti? —
Solnčno se pred Vami razprostira bodočnost, oj,
Rihard, nikari ne uničujte nadeje móžu, ki je
uže blizu groba! Jeli,“ vprašal je bojèč in mrzel

pot mu je čelo oblival, „jeli, spominali se ne bodete besedij, katere je bolna grofica govorila?“ —

„Po volji Vam ne morem biti,“ odgovoril je Rihard, „besed, s katerimi me je — Dora oblažila, ne pozabim nigdar! Luč mi bodejo po temnem poti strtega življenja! — A ne bojte se, gospod grof, oskrunjeno ne bode Vaše imé po občilu z učiteljevim rejencem. Vem, kaj sem Vaši hčeri in kaj sem sam sebi dolžan.“

„Rihard, zatorej se odpoveste?“

„Dorini sreči se žrtvujem s ponosom in z veseljem, a ljubezni svoji se ni v smrti ne morem odpovedati, kajti Doro bodem ljubil večno!“ —

Zavedla se je Dora, glas ljubezni jo je menda iztrgal nemôči in blago nasmihajoč se je prosila: „Oh, rêci še jedenkrat, kar sem čula v rajskih sanjah, rêci da me ljubiš in nič naju ne more ločiti. Ti, Rihard, ti si mi več nego li ves svet in pred Bogom in pred očetom svojim se ti zaklinjam.“ —

„Nič se ne zaklinjaj, Dora! Slobodna pojdi od todi in kar bodeš storila, bode prav storjeno! Izpolni dolžnost svojo, predraga moja, ubogaj očeta! — Mir nad taboj, divni angelj!“ Na-

gnil se je nánjo, kostanjevo-rjavi njegovi kodri so se dotikali Dorinih lás, ki so se kakor črni valovi usipali čez snegovita ramena, in vroč poljub, prvi in poslednji, žarel ji je na čêli. „Richard, Richard moj!“ vzdihovala je Dora in hrepenêč širila rôci po njem, ki je za javorjem izginil. Tipala si je čêlo, kder so počivala njega ustna in dejala je: „S solzami me je blagoslovila ljubezen, umri zatorej smeh na mojih ustnih, dôkler te ljubezen zopet ne prebudi! — Oče, evo me, Riharda ubogam, da se Vašim ukazom ne ustavljam. Storite z menoj kar hočete, a spominajte se, da njegov je moj duh, njegovo moje srce na tem in na ónem svetí!“ —

V svojo sôbo se mi je dala vêsti Dora in mirno je tam slonela, iz globocega zamišljenja se le časih prebudêč in hvaležno proti nebesom šepetajoč: „On me ljubi, Richard me ljubi!“

Zvečera je prišel Mirko, prosé da mlada grofíca pridi h grofu. Planila je kvišku in oživel se je blede obličje. „Ako si je premislil oča? — ako me je le izkušati hotel? — nadovito vskliknila je in hitela iz sôbe. Dolgo je bila Dora pri očeti, skrb me je morila. Klečala sem pred grofovo sôbo, čakajoč otroka svojega.

Moliti sem hotela, jedno Češčenosimarijo pričela za drugo, a izmolila nisem nijedne. Proti polnoči so se odprla vrata in od strahú sem zakričala: mislila sem videti pošasti. Grof, postáran, upaden, tresoč se, je podpiral senco, ki je bila Dori podobna. Jedva se je vlekla dalje, visôka postava je bila potrta, glava slonela na prsih, brez moči sta nizdolu viseli rôci: nekaj strašnega se je moralo zgoditi ž njo. Sleči se mi je dala kakor slabo dete, mrzlica jo je tresla in ko sem jo prosila utolažiti se ter osrečiti me samó z jedino besedico, mrmrala je:

„Vsega je konec, poteklo je življenje!“ —

Drugo jutro ob šestih sta bila konja naprežena. H grofici ni smela Dora, da bi se bila poslovila ž njo, kajti milostiva gospá je baš prebolela iz hude bolezni. A h dvojkama sem morala ž njo. Ležali sta še v sladkem spanji. Dolgo je stala Dora pred njima, kakor pri krsti je okó ljubèč počivalo na njih, a kakšen razloček mej tem in ónim pogledom! „Bog vaji reši življenja,“ vzdihovala je, „ko bi imeli le deseti del tega prebiti, kar je meni naloženega! O Roza, o sladka moja Vijolica, da bi skôraj molili na mojem gróbi!“ —

Opirala se je náme, a nogi sta ji odpovedali. Mirko jo je nesel v kočijo, kder je grof uže čakal. Znamenje sv. križa sem naredila čez njo, kakor v nepozabljivem časi, ko je detece mi še v naróčaji zaspavala. Hvaležno mi je stisnila rokó, zadrdrala je kočija in zatemil se mi je svet, na katerem sem se brez Dore sáma sebi zdela čisto nepotrebna. Tudi Mirko je tekar od iste dôbe, kar imenujete „molčeči strežaj.“ „Pustite me,“ dejal je, „kaj bi neki govoril, ali hčete, da bi vedno preklinjal?“

Nekoliko tednov potem se je vrnil grof in se zameknil še bolj sam v sé. Predlanskem je umrl, a pred smrtjo mu je Dora še jedino njegovo željo izpolnila in v zakon stopila z baronom Feodorom.“ „In — Rihard?“ drznila sem se vprašati. — „Ko sem ga prvokrat videla po Dorinem odhodu,“ pravila je starka, „bil je takšen kakeršen je sedaj: mladenič, ki je od življenja kipel, izpremenil se je v resnobnega moža. „Bog me je zapustil,“ dejal je, „najti ga nikakor ne morem! Jeli, Ivana, ti si mislila, da sem srčan? Védi, to sem le bil, dokler sem stal pred njo, a ko sem stopil čez prag samótné hiše svoje, bilo je po meni: družega nisem mo-

gel in še sedaj ne znam, nego li hrepeneti po nji in — obupavati!“ —

Tožna moja povest je pri kraji. Hvala, gospodična, da ste me takó véрно poslu šali, takó — srčno z menoj plakali! Dôkaj lože mi je sedaj. Glejte, tudi Mirko je danes ves izpremenjen. Semtertja teka pred gradom in gleda po dolini. V kočijo je vzdignil preljudo nama grofíco, naj ji tudi iz nje pomaga na domača tlà. Zaslužil je to po udanosti svoji. Bog nebeški in vsi sveti angelji, tam se peljejo!“ zavpila je starka in hitela po stópnicah, a jaz za njo. „Tukaj so!“ vriskal je sicer molčeči strežaj na ves glas, kapico vrgel k višku in pohitel čez zidani most. Res, tukaj so, in z besedami, s katerimi sem nocoj začela, moram tudi končati, kajti beli dan uže sveti radovedno na moj list. Drevi, pri bliščobi svetilkini nadaljujem.

---

4. dné julija meseca.

Kde sem ostala davi? — Dà, pri prihodu! Ustavili sta se baš kočiji na ónem kraji mosta, ko sem bila na graščínskem pragi. Mlada, krasna gospá v sivo svilni popotni obleki je sto-

pila iz prve kočije in Mirko, z razbistrenim obrazom ji je pomagal. Akopram molčoč so debele solze, ki so mu kapale v sivo brado, namesto vane tisoč besedij. „Mirko, stari ljubi Mirko, da te zopet vidim!“ vskliknila je z globôcim melodičnim glasom mlada gospá. „A kde je Ivana?“ Tresoč se kakor šiba se je starka tiščala mostnega stebra in geniti se ni mogla z mesta. Ugledavši jo, je Dora z razprostrtima rokama hitela čez most in ponosna postava se je ljubêč pripognila k bori kmetici, prekrasni nje obraz se skrnil v velem nje naróčaji! „Ivana,“ dejala je, z mehko rokó starki gladêč nagubano obličje, „Ivana, tvoj otrok je prišel domóv, ali ga nečeš pozdraviti?“ — „Gospá milostiva“, lepetála je Ivana, ali z govorjenjem nikakor ni šlo, le gledala je lepo mlado ženo z razvnetimi mokrimi očmi. Še bliže k nji se je nagnila Dora, šepeč ji: „Ivana, ali se mi bodeš dala odvesti od todi? Ali bodeš — detetu mojemu, kar si bila meni?“ — Sedaj je bilo po Ivani, zaplakala je na ves glas in smijala se vmes, blazna od veselja. „Grofíca Dora, gospá milostiva — srnica moja! Jeli môči! S čim sem zaslužila, da me Bog takó osrečuje?

Oj, hvaljen bodi On, ki mi je dal čakati ta hip. Sedaj bode vse dobro!“ — „Izpolnil se bode tvoj izrek, Ivana, tudi jaz se nádejem, da bode vse, vse dobro!“ — Obrnivši se k meni, dala mi je baronica rokó, dolgo in prijazno ogledovaje me. „Res“, dejala je, „to je čisto sinje okó, iz katerega sije nebó ljubezni na sladki moji sestrici, to so usta, ki nji učé Boga spoznavati ter človeka ljubiti! Jeli, Vi ste Beata? — „Sem, gospá milostiva, Beata sem, pokloneč se z duhom in telesom Vaši postrežbi“. — „Ne takó, Beata, bodite mi, kar ste predragim mojim, bodite mi, prijateljica!“ — Tesnó mi je bilo pri srci, ali ob jednom je je širil ponos: izvoljena, ljubljena, najlepša stvar zemljé je takó ljubeznivo govorila z menoj! Čar blagosti in krasote nje me je premagal, nje sem bila od prvega stiska blage roké, pripravljena s svojem življenjem kupiti ji jeden hip sreče! Odtrgati mi ni bilo môči pogleda od nje, kar začujem oster glas, ki vpraša: „Kdo je ta mala?“ — „Vzgojevalka mojih hčerk je“, odgovorila je grofíca, „gospodična Beata, o kateri sem pravila uže po poti“. — „Nisem poslušala! Gospodična Beata, hm, hm — in nje obitelj? — „Si-

rota je“. — „*Eh bien, comtesse, sa famille, son nom*“? — „Bergarjeva se imenuje“. — „Ta-kó!“ je z zategnenim glasom pomrmrala gospá, odslé preziraje „malo“, ki se ji je globôko klanjala. Vzdigujé okó, vidim, da je ponosna aristokratinja še mnogo manjša od „male“ plebejke. Majhna, suha, sključena oseba je visela ob rôci mile grofice, katere nežnost in plemenitost je bila na nje stráni še očitnejša. Mademoiselle de Latour je hodila za njo, prijazno se mi posmihajoč, ko se je nje gospodaríca zaničljivo obrnila od mene. Utegnila nisem seznaniti se ž njo, kajti, lepi kakor cvetlici, katerih njima je dano imé, veseli kakor ptiči, čisti in dobri kakor zlató, priskačeti dvôjki moji in gorki njih objem mi okrepča dušo. „Jeli, Beata, jeli Dora ti je po godi?“ skrivnostno šepče Roza. — „Še lepša in večja je, nego li je bila lani, ko smo bili v B. pri nji“, pristavi Vijola. „Oj, Beatica, Beatica“, se šaljivo smeje Roza, „kakó si majhna proti nji!“ — „Ni ináče, a zatorej sem jaz tudi „mala“. — „Prav takó! Ivana pravi: „volk se druží z volkom“, komú se zatorej pridruži mala Beata?“ — Vendar ne volkom?“ — „Ne, saj veš, Beata, kar sem rekla,

bila je prilika, ali še jedenkrat, prosim, povej: komu se pridruži mala Beata?“ — „Rozi in Vijolici!“ — „Takó je, pravo, pravo!“ vsklikali sta ploskaje z rokami. „Roza“, dé Vijola, „pogledi, tudi teta Pavlovna je majhna. Vendar se ne pridruži tudi ona“ — „Ne, ne, za Boga“, ugovarja vneta sestrica „saj teta Pavlovna ni majhna in ona tudi velika ni — teta Pavlovna je samó — strašna!“ — Smejé se sta me vlekli za Doro, ki je pred vsemi hitela v prvo nadstropje. Stala je uže pred lepo temno podobó, ko smo me stopile v dvorano. Zadržala sem dekletci, da je nista motili. Bilo mi je, kakor bi Dorino čelo krvavelo izpod nevidnega trnjevega venca. Ali se je spominjala strte svoje sreče? — —

Počasi je prišla kneginja Pavlovna. Uže na pragu dvorane se je zadovoljno oddihovala: „Ah, ah, evo me napósled v dragem, znanem prostoru!“ „*Mademoiselle de Latour*,“ besedico „de“ je silno poudarila, bodéč me z malimi svojimi očmi, *mademoiselle de Latour, regardez donc mes sublimes ancêtres! Eh bien, qu'en dites vous?*“ — „*Madame, je n'ose respirer, je suffoque d'admiration, c'est tout-à-fait, comme, si*

j'entrerais au Louvre“. — „Nu, grofica Vijola, vprašala je kneginja, kazaje na neko staro podobó, „kdo je nesmrtni junak, h kateremu povzdiguješ pogled?“ — „Saj ga ne povzdigujem k njemu“, odgovorilo je dekletce s povešenimi očmi, „bojim se ga!“ — *Qu'est ce que j'entends! A vous donc, comtesse Rose*, povédi ti, kdo je tó?“ — „Star mož, ki grdo gleda izpod črnih obrvij, ki so večé nego li Mirkove brke“, dejala je srčno Roza. „Za Boga, kaj moram čuti!“ še bolj zarmenela je pergamentna polt suhega obličja, v sveti jezi še bolj obledel tanki zakrivljeni nos, in pogledi črnih očij so pretili „mali“ smrt. „Je li môči, vzgojevalko imeti in ne poznati svojega pradedá Herbarta? Njega, ki se je s Turci bojeval in iz vojske prinesel rano! Ali ne videti preslavnega rdečéga obrunka na impozantnem nosi? In óni, poleg njega, ki ga je odlikovala celó cesarica Marija Terezija, da je on, čujte, on poslednjo „*polonnaiso*“ plesal z nadvojvodinjo Marijo Karolino, predno je prišla na neapolitanski prestol — ali ga morebiti tudi ne poznati?“ — „Ne, ne poznavi ga“. — „Lepi Kuno je, cvetlica kranjskega junaštva! Zapomeniti se tó!“ Zvédrilo se je jezno obličje, ko

je kneginja stopila pred drugo podobo in priklanjaje se, vskliknila: „Pozdravljam te, visôki strije, slavni Maksim, tebe, katerega sem še osebno poznala in se ti čudila! Kolikokrat si mi pravil, da si bil 1810. leta na Dunaji in se udeležil tam znamenite zabave, s plemenitažem F. muhe biti in brojiti fijakarje! Več nego li sto jih je časih na jeden hip stalo pred grajskimi vrati. Nepozabljiv spomin!“ dejala je sanjaje kneginja in nadaljevala: „Akoprām sem takrat bila otrok, vendar sem srečnega Maksima zavidala, ceniti sem vedela čast, ki mu je bila naklonjena in ve — ve ga še ne poznati! Gorjé, gorjé, da sem morala tó čuti! Grofica, ne zabite, rotim Vas, da Vaši hčeri sta moji sinovki!“ — „Izvestno tega ne pozabim, têta milostiva, toda oprostite, premladi sta še učiti se rodoslovju“. — „Nigdar ni visôkorojen človek premlad seznaniti se z visôcim! Še vé, vsak pogled ne seže v oblake, vsakdo se ne more povzdigniti iz prahú, iz katerega je prišel!“ Strupene strele so pri tem govoru znova treščile v mé in Francozinja mi je šepetala na úho: „*Pulvis es!*“ — „Skrbite, grofica“, dejala je srdito kneginja, da se mi bode semkaj prinesla pisna miza z fauteui-

lom. Spisati hočem historijo vseh, ki živé tukaj v podobah. Zaradi njih si štejem v dolžnost tó storiti, da vzgoja njih vnukinj vendar ne bode čisto zanemarjena.“ Nekoliko krotkeje je nadaljevala: „Rada, prerada bivam v čistem vzduhu te dvorane, mej svojeci se čutim! Tukaj naj stoji miza, tukaj pod tó podobo! Naj me obseva pri delu duh sloveče Uršule! Nje, ki je bila modra in učena, kakor še ni bila nobena žena. Slikar ji je zatorej glavo naorožil s šlemom, sovo ji posadil na róko, genijalna misel, ki se more poroditi samó v možjanih plemiča.“ „Vendar je bil umeteljnik državljan, ljuba têta, evo njegovó imé!“ dejala je Dora. „Ne, prepričana sem, da je vsaj po materi bil plemenit. Plebejska drhal kaj tacega ne izúmi. Dora, pogledi, predraga moja, ali ni li res naša prababica Uršula podobna Minervi, ali ni sova“ — „Je, je,“ vskliknila je veselo Roza, sova je res podobna“ — in skrivaje se za mene je šepetala: „teti Pavlovni!“ — „*L'adorable enfant!*“ dejala je tiho Francozinja. — „Kômu je sova podobna, povedi, Roza, nisem te umela? Nu, ali ne bodeš ubogala, kômú je sova podobna?“ vprašala je razkačena gospá, srdito tudi mene

ogledujé. Védela nisem, kaj bi storila; vidéč milo grofíco boječo, da bi živahni otrok nepremišljeno ne govoril, dejala sem: „Oprostite, milostiva kneginja, da se osmeljam Vam odgovoriti: Roza je menda rekla, da je sova — podobna meni!“ — „Hahaha!“ blagovolila je smijati se milostiva. „Pravo, Roza, pravo, vredna vnukinja si sloveče Uršule, bister razum kažeš uže sedaj! Hahaha! „Mala“ ima res mnogo sóvjega na sebi: kodrasto glavo, okrogel obraz, okrogle očí“ — „Ne“, vskliknila je tožno Vijola, „Beata nima okroglih očíj, Beata ni sovi podobna, jeli mati? Saj ste po poti pravili Dori, da zlatolasa Beata je prav „Marjetinega“ obrazka?“ Stala sem na britvah, želé konca neugodnemu prizoru. Dora mi je prišla na pomoč, rekoč: „Dovolite, milostiva têta, da si odpočijem, utrujena sem“. — „Jaz sem tudi trudna in nervozna od dolzega potovanja,“ dejala je vedno še jezna kneginja, „a tukaj tega nobeden ne pomisli!“ in ponosno pozdravlja je stopala v stanice svoje, katere ji je Mirko priklanjaje se odprl.

Oddehnila sta se grofíca in Dora in objemaje jo, je védla mati hčer v nje sobo. Gori pri nas sta me dvojki še tolažili, da nisem sovi po-

dobna. „Res ne, evo punčikinega zrcala, pogledi vánje,“ dejala je Vijola, „videla bodeš, Beata, da si vsa druga nego li je sova.“ Pozno je bilo in Roza se je pritožila, „da je utrujena in nervozna od dolzega potovanja a nobeden tukaj tega ne pomisli“. Ponosno pozdravlja je počasi koračila proti posteljici svoji. Jedva dosevši k nji je pritekla nazaj in me obsipajala s poljubi. „Ali se je Rožica vrnila?“ — „Dà, têtó Pavlovno sem spravila spat, uže spi in o sovi se ji sanja.“ — „Rožica, ali mi hočeš nekaj obljubiti?“ — „Vse, Beata, kar zahtevaš!“ — „Jeli, nigdar več ne bodeš priličevala žival najblažji stvari božji, človeku? Čutila si, da ni prav, kajti skrila si se za mé, šepetajoč razžaljive besede. Kar je prav, pové se na glas.“ — Zardela se Roza je povabila oči, rekoč: „Res, Beata, ustrašila sem se sama pred soboj, a venkaj je moralo! Sova in“ — umolknilo je dekletce, hipno zaplaka in z jokom vprašuje: „Ali me sedaj nimaš več rada, Beata?“ — „Rada te imam kakor prej, in baš ker te takó neizrecno ljubim, opominam te pregreškov tvojih. Pojditi sedaj izpočit se, pogledi, dušica moja, Vijolici se uže dremlje.“ Roza me ni hotela

izpustiti, držala me je za róko še v postelji, poljubljala jo in negovala. „Nigdar — Beata, ne bodem več takó malopridna — nigdar — nikari mi ne zameri“ — in plakajoči otrok je zaspal, v spanji še ihté in besedici „nigdar — več“ vzdihajoč. Od sladkih podob ljubeznivih dekletec je misel zopet zletela k svetli prikazni Dorini. Kakó je krasna, kakó nedosežna, kakó junaška v trpljenji! In jaz — kakó sem bora in slaba, kakó otročja v mukah, katere si ustvarjam sama! Da bi le barona Feodora ne bilo, res bi moglo še vse dobro biti, čemú se je Dora omožila — — ali Rihard je dejal, kar bode storila, storjeno bode dobro. — Čuj, kaj je bilo tó? V drugo je uže trkalo na moja vrata, kvišku skočim in odprši jih, plane nekdo noter — mademoiselle de Latour stoji sredi sôbe! Ne utegnem je pozdraviti, kajti tragi-komično deklamuje:

*„Sans parents, sans amis et sans concitoyens,
Oubliée sur la terre, et loin de tous les miens,
Par le sort jettée dans ce pays farouche,
Le doux nom de France est toujours sur ma bouche.
Après d' une vieille méchante, je plains mon sort,
Je compte les moments, je souhaite — la mort!
Et pas une seule amie, dont la voix m' encourage,*

*Qui près de moi s'asseie et voyant mon visage
Se baigner de mes pleurs et tomber sur mon sein,
Me dise: „Qu' as-tu donc?“ et me presse la main!“*
„N' est ce pas bien triste cela?“ vprašala je po kratkem oddihu. Predno mi je bilo môči odgovoriti ji, nadaljevala je uže:

*„Eh bien, blonde fille slovène, je te demande,
De mon amitié, acceptes-tu l' offrande?
Veux tu me dire „pauvre, pauvre française,
Quand la vieille me tuéra de ses fadaïses?“*
„Je le veux! Je le veux bien!“ vskliknila sem, podajaje obe rôci nji, ki je mi takó odkritosrčno gledala v oči, takó dobrohotno se mi nasmihala. Oklenila se me je krog vratú, stisnila mi srčno rokó in naglo, kakor me je napadla, takisto je tudi izginila. —

10. dné julija meseca.

Zarano sem šla včeraj v salon groffičín, postaviti Manfreda na svoje mesto. Pekle so me knjige v rôci in po nobeni ceni ne bi bila hotela, da bi jih bil kdo videl pri meni. Odgovora za to si ne morem dati; morebiti me je sram, da sem se brez vzroka takó mučila, da sem noč in dan mislila samó na Manfreda, toda pravo za

pravo na — Bog se me smiluj, kaj bi bila skôraj zapisala!

Jedva sem bila rešena Manfreda, njega, ki me je storil tako nesrečno, jedva je stal v vrsti družih otrok Byronove mužê, ko se vrata odpró in Dora v lehki beli obleki se prikaže v mračni sobani. Hotela sem jo pozdraviti, ali videla me ni hité k oknu, odpiraje je in povešene ográče zavihajoč. Čisto je bilo nebó, z bagreno rdečico polito na iztoku. Valovit je vrél hladni jutranji vzduh v soparni prostor: njega in svetlôbe nasrkala se je Dora, ko se je venkaj nagibala in prelepo belo rokó v rosi resédinega listja kopajoč, odtrgala si dehtečo vejico. Gledala je po dolini, objemaje jo z vso dušo, dalje in dalje je plavalo temno okó, tja čez staro javorje, proti kraji — ali grešno se mi je dozdevalo, prežati dalje nánjo in tiho, tiho sem se pomeknúla iz sôbe. Bog védi, prerada bi bila ostala tamkaj, nikoli mi ni dovolj Dorinega pogleda! Očesu in srcu dobro dé kakor vsak umotvor stvarstva. Harmonično je gibanje visôke postave, prosta, vendar plemenita nje hoja, prelepa nje roka, prelepa drobna nožíca, vedenje, govoríca — „quite Lady.“ In obličje!

Po klasičnih potezah je lepi temni podobi dôli v dvorani jednako, ali izraz mu je drug. Tudi v njem je trpljenje narisalo znamenje svoje, ali krivica se mu ni pridružila. Oča je trpel do konca svojih dníj, pri hčeri je premagano! Tó se vidi v čudovitem očesi: dnò najblažje, toda upokojene duše kaže njega pogled, ki čist in predirajoč drugi duši seza do dnà. Črne svetle lasé nosi razpréčene na obé strani in prosta kita venča glavo. Nič o smešni napravi babilonskih stolpov, kateri kazé lepoto. Krasni grški nos, omamljiva usta, snežnobela pôlt, polno nédrije, vse, vse bi bilo vredno Afrodite, valovom izhajajoče. „Res, res, primere nji na zemlji najti ni!“ Nesrečni Manfred, ali me še strašiš in vznemirjaš navzlic razvnetemu molikovanju boginji Dori? Nečem, nečem se spomínati tebe!

Ker sem baš bila pri poobrazovanji, naj načrtam še podobo mademoiselle de Latourove, kar mi je môči s fotografsko natančnostjo. Zoë nikakor ni lepa, na prvi pôgled skôraj odurna — ali Francozinja je! Vse živi in govori v nji, od majhne rdeče kodrice, ki se koketno guga sredi čêla, do otročje nogé, ki je v elegantni obutvi vsem na razgled. Izgovorno je bistro sivo

okó, kadar se pomenljivo obrača na vse strani in kadar zameži in se trepálnica zgane, izgovorna so širôka usta, ki kažejo dvé vrsti najlepših zób, izgovoren, jako izgovoren je zavihani nosek, izgovorne so nebrójne po obličiji posejane pege, ko se pod njimi lice zardí, izgovorna je ugi-bična postava in najzgovarnejše vse, kadar Zoë molčí! Čudno, ali istina je! — Nje ded je bil ubog částnik, ki si je pri Waterloou prislužil réd in „neprecenljivi“ pridévek „de“. Sin — gospodični naši oča — posnemal ga je v srčnosti ter poplatil pri Sedanu „malemu“ — vendar je razven mene še drugih „malih ljudij na sveti! — sinovcu „vélicega“ strijca očetovo poslavitev z življenjem svojim. Izobražena in jako talentirana mati, ki je bila uže prej umrla, bila je pred svojo možitvijo priljubljen ud „*de la comédie française*“. Po očeti vneta domorodkinja ni hotela Zoë dlje ostati v Franciji, „vélicega“ národa ni mogla gledati ponižanega, in podedovaje po materi ljubezen do umételnosti sploh in zlasti do poezije, izvolila si je pôsel bralke in Francijo neprestano moléč sedaj v tujini z Bérangerom in Hugom hrepení po nji. Prerada tudi vzleta na francoski parnas ter recituje nesmrtné

izreke blestečih njegovih zvezd, ali improvizuje z urojenim ji humorjem kakovo vrstico, kder se za prozodijo in metriko nikakor ne briga. Tó je Zoë, živahna Francozinja, ki se nasmiha vsemu svetu, ki s siromakom vesela delí poslednji svoj „sous“, tó je Zoë, ki se mi je nepričakovano ukrala v srcé, ôna, ki jo poznamo dvójki in jaz, kadar je tù pri nas, ali kadar se na vrtil v razuzdani veselosti z nami šali ter pravi, da je srečnejša nego li celó gospod Bog v dragi Franciji bil pred letom 1871. Druga pa je *mademoiselle Zoë de Latour, lectrice de Madame la douairière Princesse Pauline W.* Ta je tiho šepetajoča dvorjanka izbornega vedenja, ki se tiho in sigurno ziblje po gladkem parketu, ki se umeje takó „noble“ dolgočasiti, ki z poluzaprtimi očmi vsako neizpregovorjeno misel gospodaríce svoje pogodi in ki jo sme vsak večer in vsako popoludné s pomočjó Molièreja ali Rousseaua zazíbatí v spanje. In kneginja? Menda sem uže popisala nje odličnosti, pristaviti zatorej nimam družega, nego li da je živ s heraldiko in rodoslovjem napolnen gotsk koledar, vezan v prav trdem usnjiji, koledar, v katerem se je tó, kar mi prosti zemski državljani srce imenujemo,

z vsemi svojimi čustvi popolnoma posušilo in kder le vkoreninjeni ponos v najsmešnejši obliki ne-prestano poganja novo cvetje.

---

12. dné julija meseca.

Poklonil se je danes gospod Rihard kneginji in Dori, in ob jednom se poslovil. Neki prijatelj ga vabi na Dolenjsko. Čez nekaj tednov se vrne domóv, a proti koncu avgusta meseca odpotuje v Švico. Ne vem, če se je dolgo mudil v graščini. Iz svojega tina sem ga le videla pri odhodi arabca zajezditi. Kakor blisek je krênil iskri konj, ali jezdec ga ni gnal proti dômu, ampak v gozd. Dvójki sta tudi gledali za njim in se ga veselili. „Da bi me bil gospod Rihard soboj vzel“, dejala je Roza, „tó mora biti lepó, hitro kakor veter po sveti dirjati!“ — „Na vrt, na vrt“, silili sta, in prestopivši dvorano, kder nas je takoj ostavila Zoë, našle smo vso gospôdo še tamkaj zbrano, razgovarjajóč se menda ob obiskovalci, kajti kneginja je baš zaničljivo dejala: „Bodi si ljubezniv, nadarjen, lep in izobražen in Bog védi še kaj, plebejec je in s to besedo je povedano vse. Záme takšni

ljudje niso na sveti, toda od nekdej se preradi vrvajo tja, kder jim ni mesta, to je k nam, ki smo visocega rodú“ — „in nizkih mislij“ mrmrala je Dora, in bol in srd sta ji krivila lepe ustnice. „Ne, têtá, motite se“, deje mirno in dostojno grofica, „Rihard se nikakor ne vriva in nikomur ne sili. Jaz ga poznam, ponosno ga imenujem prijatelja in s plemenitostjo svojo, ki ni mlajša, nego li Vaša, sem pôrok zánj. Res je, slučaj mu ni položil grba v zibel, a modrice so se mu milo nasmihale in, kneginja, malo, malo aristokratov, ki jih poznam, moglo bi se primérjati kar se tiče dušnega in srčnega plemstva s tem — plebejcem!“ Razvnetá je Dora po tem govoru grofici pritisnila vroč poljub na lice in hvaležno solzo v očeh je odšla v svojo izbo. (Prerada bi bila tudi jaz grofici za zlate neprecenljive besede poljubila roko!) Obličje kneginji je otemnelo pri tem prizori, prgamentna pôlt na njem še bolj ožoltéla. A črhnila ni besedice, samó povzdigovala tožeča, obrnivši glavo, pogled k slavni Uršuli ter opiraje se na knjigo knjig, na gotski koledar, pomakala je peró v črnilo in sredi nas vendar sáma bila z vzvišenimi mislimi svojimi.

18. dné julija meseca.

Preložile smo ure počka od zjutraj na popoldné, da dvójki uživati sveži vzduh, dôkler solnce prehudó ne pripeka. V tem, ko kneginja blagovoli „zbirati se“, ne vem ali k molitvi ali k tehtnemu genealogičnemu premišljevanju, tačas zmuzne se vselej tudi Zoë iz graščine in od smeha in veselja odmeva drevje in grmovje. Ptíči žvrgolé ž njo in dekletcama, cvetlice vzdigujejo radovedno glavice iz rôsne trave in buče se obračajo brenče od tolicelega hrupa, frfólč čez zeleni vrtni plot na njivo, kder se zaljubljeno spogledujejo z mladimi ajdami, ki obrazke uže molé iz zemlje.

Okol pasú me je prijela davi Zoë, vprašujé dekletci:

*„Est ce que vous plait l'alliance
Entre la Carniole et la France?“*

„Ne!“ odkimali sta ob jednem Roza in Vijola, popadši me ter ločèč me od nje.

„Vous ne m'aimez donc que par distance?“

Pritrjujé sta kimali dvójki.

„Et à Beate vous donnez la pré“ —

„La préférence!“ vskliknila je Vijola.

*„Comtesses, je vous fais mon compliment,
 Dans l'amour il faut être constant!“*
„Venez sous cet arbre, c'est l'hirondelle qui chante là haut.

*Mais silence, silence,
 A présent elle commence!*

*„Ah! j'ai vu, j'ai vu!“
 Nous dit l'hirondelle;
 „Ah! j'ai vu, j'ai vu!“ —
 Oiseau, qu'as-tu vu?*

*„J'ai vu deux enfants
 Parcourir les champs,
 Qui aiment leur gouvernante
 D'une affection touchante“.*

*„N'est ce pas joli?“ — „Res, res, lepó je“, sta
 dejali dekletei, „naj lastavica še pôje!“*

*„Silence, silence,
 Elle recommence!“*

*„Ah! j'ai vu, j'ai vu!“
 Nous dit l'hirondelle,
 „Ah! j'ai vu, j'ai vu!“
 Dis donc, qu'as-tu vu?
 „J'ai vu, j'ai vu près d'elles
 Une étrangère demoiselle,
 Qui rit et cause toujours,
 Qui est de ceux „de la tour!“*

„Attrapez-moi, si vous pouvez!“ vskliknila je Zoë
 in kakor blisek izginila za grmovjem. Tekale

smo za njo, iskajoč je. Tú se prikaže svetla sinja nje obleka, tam vihrá rdeči trak na nje slamniki! Ali se ni tukaj sasmijala, o ne, tam se vrtí kakor vrtalka. Takó se je sukala semtertja, a nikder je ni bilo. Izvestno je uže bila pri kneginji ter ji oškropila veternico in batistni robec s kolonjsko vodó, da ji je bilo môči iti na navadni kratki izprehod. Žál, tudi kneginja je morala iti mimo hlevov in brezumna goveda so se drznila časih stopiti na uglajeni pot. Pripetilo se je uže tudi, da so primeketale okorne kozé in se prisilile breztaktno celó k nji! Kaj storiti v tacem slučaji brez blagoslova, ki ga slavnoznani Farina delí vsemu omikanemu svetu? Dišečo veternico malo pognati, robec na usta pritisniti, tako se dadé premagati še takšne nespodobnosti! —

.24. dné julija meseca.

Smijati se moram izkušnji, kateri sta se danes dvojki morali podvreči in ki sta jo takó slabo opravili. Poludné je bilo, ko smo vrt pustivši stopile v dvorano in — gorjé! têta Pavlovna je uže kraljevala pod podobo sloveče

Uršule! Stopajoč po prstih, da bi je pri delu ne motile, hotele smo ponižnim pozdravom iti mimo, a z žežlom — velicim gosjim peresom — je mignila vladarica in, četudi obotavlja se, približati smo se ji morale. „Semkaj, *mes petites nièces*,“ dejala je, „čuti hočem, ali sta pazili ón dan na moje besede, ali ne. *Comtesse Violette*, povedi kaj o lepem svojem pradedi!“ in kazala je kneginja na cvetličo kranjskega junaštva, ki je pravo za pravo podobna ptičjemu strašilu. V veliki zadregi je bila Vijolica, se je pohrkala, zopet pohrkala in napósled boječ šepetala: „Tó je isti, tó je isti — ki — ki je plesal s Turci, predno so prišli na — na — politanski stol.“ — „Jeli môči,“ zadržla se je kneginja, „da vnučinja modre Uršule in moja sinovka takó blodi? O izpačeni svet, ki nima ni čustva, ni glave za tó, kar je vzvišeno! — *A vous donc, a vous Rosette, qui avez montré de l' esprit l' autre jour, dites*, s čim se je odlikoval nesmrtni grof Herbart?“ — Srčno je začela Roza: „Grof Herbart se je bojeval s kraljico Terezijo in prinesel rano domóv. Evo obrunka na dolzem nôsi! In ta mož,“ nadaljevala je trudoljubivo, „ta mož, ki se takó kisko drží, ta je naš strije Maksim, po-

magal je na Dunaji plemenitažu F. fijakarje brojiti in muhe bítí. Več nego li stotisoč jih je stalo pred vrati.“ — Od veselja je žarel Rozin obrazek, predobro se ji je zdelo, da je vse takó dobro znala, kakó je zatorej ostrmela, ko se têta zagrohoče: „*Mademoiselle de Latour, mes sels, du vinaigre — je me meurs!*“ — Oslabela naslanjala se je kneginja v blazine svojega prestola, žezlo je odpadlo koščeni rôci in — oskvrnen je bil rmeni foulard nje obleke! Zoë se skôraj ubraniti ni mogla smeha in poživeč gospodaríco je neprestano dekletcema pošiljala poljube. Vendar se je kmalu zopet zavedla visôka gospá in trepetajoč si je pritisnila robec na oči. Poskusila je menda jokati. Ali kakor največja bolest nima solzâ, takó je tudi nje okó ostalo suho in vzdihovala je: „O ne zamerite, vzvišani duhovi, da je tó zidovje čulo takšno blodnjo!“ — Pogledujé dvojki je bolešno tožila: „To je rod, po katerem naj umeva bodočnost tvojo visokost, sloveča“ — in kažoč na podobo je zopet vprašala vsa razkačena: „Ali morebiti tudi ne vesti, kdo in kaj je bila velečastna, visôkocenjena gospá?“ — Solzna Vijola se je tresla, da ni mogla črhiniti besedice, a Roza je

srčno odgovorila za obé: „Tó je najina prababica Uršula, ki je več znala nego me vse skupaj in tó je sova, ki je —“ Zvedrilo se je malo kneginji obličje vprašajoč: „Kaj praviš, Roza, komu je sova podobna?“ — „Sova je podobna — sama sebi, kajti nigdar se ne sme priličevati žival najblažji stvari božji, človeku!“ rekši to je sladka Rožica veselo upirala bistre svoje velike oči v têto, pričakujé vsaj sedaj nje priznanja. A milostiva je zaničljivo vihala nos in vprašala: „Kdo te je temu naučil?“ — „Beata, ki naju vsemu uči, kar je pravo in dobro“. — „Razven tega, kar bi morali vedeti milovanja vredna otroka, a česar sama ne vé“.

Evo moraličnega uničevanja, ki je zopet „mali“ prišlo v dél! Ozirala se je po pogrezi, da bi vánjo izginila, a marmornata tlà dvorane niso vedele ničesa o tej koristni napravi, in osramočeno, kesajoča se, odnesti sta jo morali slabi nogi in odvedla s seboj je celó še milovanja vredna otrôka! —

III.

1. dné avgusta meseca.

Drévi se snide družba v pritličnem, grádu prizidanem salonu, pravem poletenskem bivališči. Visoki, vzdušni, proti severu ležeči prostor ima steklene stene, ki se dadé odpehniti in držé kar na vrt. Vse je poletensko v sobani: lahko od trstja spleteno orodje, od lesa izrezan strop, grmiča, ki zelenita ob zidovih, in pisane évetlice, razstavljene v velicih vrbasih. Sredi salona se vzdiguje fantastično drevó, na krivih, z bršljinom obrastenih vejah se zibljó kletke, kder žvrgolé inostranski ptiči. Od stropa se krožijo zeleno-rmenkaste verige, bele krogle nosèč, ki se blesté v medlem sviti. V tem prijaznem somraku se radujeti dvojki pri svoji mizici in tudi Irena, Zorica, Betina in druge zahajajo časih semkaj. Tukaj sloní boginja Dora, gledujé zvezdno nebó in domovinsko dolino, in tukaj sem tudi jaz vsak večer s pletenjem v rôci, pogovarjaje se z dekletcema in — éudèč se Dori. Na drugem konci velicega salona drug prizor: tamkaj ni zavistnih senčnikov, tamkaj gori na starih, srebrnih svetílnikih luč na ves plámen. Svetlo mora biti, kder kraljuje v svo-

jem bleski kneginja Pavlovna. Ponižuje se k igri „piquet“. Dr. Kosec je presrečni človek, kateremu je dovoljeno udeleževati se kneževske zabave. V bližnjem trgu L. stanuje in graščinska kočija ga privaža in odvaža vsak večer. Ako poštenjaku tudi kapljica „višnjeve“ krvi ne teče po žilah, vendar mu milostiva ni nemila: kajti izvrsten igravec je in zmožen zagotovljati ji, da dragoceno nje zdravje ni v nikakeršni opasnosti. Zaradi dostojnosti — vladarica ni nigdar brez dvorjanke — sedi Zoë poleg kneginje, toda, kaj pravim, ne poleg nje, ampak malo zadaj, obžalujoč nesrečo, katera kneginjo neprestano preganja navzlic bistroumnosti, preračunjanju in izborni njeni igri. Na desni kneginje mila grofica,

*„Die Fürstin furchtbar prächtig wie blut'ger Nordlichtschein
Die Gräfin süß und milde, als blickte Vollmond d'rein“.*

Kadar igra teče bavi se od dolzega časa grofica semtertja s knjigo, v kateri biva duša Dantejeva ali — Byronova. Duša Byronova! Bog pomози grofici! — (V parantezi naj se izpovém, da mi — Manfred še zmeraj po glavi blodi. „O štiri in dvajseti junij, dan nepozabljivega a — nesrečnega spomina!“) Časih gleda

mila grofica tudi doli k nami, nasmiha se dvoj-
kama, objema presrečno s pogledom svetlo Doro
in celó „mala“ ujame nekoliko prijaznega na-
sméha in se ž njim sama pred sabo dosti po-
našati ne more. Prej imenovani gospod dr. Ko-
sec, kdo je tó? Gospod je odtis imena svojega,
nenavadno majhen, prav kosec človeka, in živa-
hen ter ugibičen, a kar je še posebnega na njem
je privilegiji večne mladosti. Ivana trdi „tak je
bil, ko se je Dora porodila, tak, ko sta dvójki
ugledali dan in tak bode s stó leti — ako
jih učaka“. Mladi starec, ali stari mladec ima
gladka rožna lica in goste rmenkaste lasé, v
katere prerad seza z belo ročico. Očala v zla-
tem okovi mu tiče na finem nosi, a kadar kaj
na tanko gleda, jih pomakne na vrh čela in še
mlajši je potem: oči gledati takó sinje in čisto,
kakor vspomladnji dan ob zori. Pravijo, da je
prijatelj vsemu svetu in jako učen zdravnik, pri
bolníku zbranih, toda v navadnem življenji raz-
tresenih mislij. In on, ki je uže toliko ljudi
smrti otel, boleha na neozdravljivi vnétici —
srca! Samotár je ostal, vedno gorèč za vse,
odločil se ni za nobeno. Kolikokrat, kadar je
vsestranski prijatelj pri poroki bil za pričo, se

je spomnil, da bi se bilo morebiti tudi njemu posrečilo stati na strani nežne nevestice. Saj se je njemu vselej prijazno nasmihala, rada mu v rôko sezala, zakaj li je vendar srečo zamétal? In kadar je na malih rokah pazljivo in varno detece držal in ga gledal z nepopisno ljubeznijo, o kaj bi bil dal, da bi mu on namesto kuma bil oča! — Kakor se mi zdi, vžgan je zdaj za Zoëo, a to ga ne moti z medlečimi očmi Dori klanjati se, milo grofíco, katero imenuje vzor ženstva, čestiti, kneginji najponižnejši šuženj biti in še meni kàj sladkega pošepetati v tem, ko dvojkama poljublja temne kodre. Ali sem pozabljiva! Naše učeno-besedne prijateljice še omenila nisem, poglavítne soudeleževalke večernih zabav! Pardon, siva starica, jutri popravim, kar sem danes zamudila.

---

2. dné avgusta meseca.

Pardon še jedenkrat, stara ženica z bagrenordečim vratnikom in jednacim čopičem, ki se ti takó ponosno šopiri po glavi! Takoj po zajutrkú se spravljam s tobój, žrtvujé ti pest sladkih jedere. To jih bode hrustal zakrivljeni tvoj kljun!

Naj te imenujem kakor gré: stara zaspana papiga pripomore, ako ji dopuščata volja in zaspanec, v večjo našo zabavo v poletenskem salonu. Mnogo je prepotovala, predno se je semkaj k počitku naselila. „*Papagal' real, re de Portugal!*“ blebéče veselo spominjaje se vožnje iz žarne Afrike na portugalski ladiji. „*Tocc' à tambur', bum, bum!*“ zaropoče in pogleda kvišku. Ubožica! tukaj ni mornarjev, ki mej vrvmí in lestvicami plezajo spenjajoč se k tebi celó iz koša jadernikovega. Da si se usodi udala, pričaš, glavo krotko povešajoč ter trudoljubivo mrmraje „*Madre di Dios, ruega por nosotros peccadores!*“ Bodi pohvaljena, stara Jokita, da španjskega samostana pozabila nisi. Ali je bil tam tvoj učenik mlad menih zornih lic, kateremu je temno okó še živo žarelo, ali je bil modrijan, ki je uže stal blizu grôba? Kdo vé? — Sedaj Jokita glavo po konci drži in pol mižeč šepeče s polnim goltancem „*how do you do, my pretty miss?*“ Evo gospe, ki je tudi uže na Britanskem živela! A kaj je to? Znani glasovi me pozdravljajo, najčistejšo ljubljansko nemščino čujem! „*In Rosenboch is ober guter Koffe*“ zagotavlja starica z glavico kimaje s takim prepričanjem, da bi

se dobro zdelo vsaki kavopivki. Iz sladkih mislij bi jo kmalu prebudilo papižje čudo, pojé hrepenljivo kakor prava hči majke slave „kde domov mŕj?! kde domov mŕj?!“ A hipno prebodljivo zakriči „*vive l' empereur!*“ in potem trudna papiga poveša glavicó in tožno izdi-hujé „z Bogom, vitez dobrotni!“ zadremlja. Takó, popravljena je krivica, čast komur gré čast.

---

8. dné avgusta meseca.

Dora me je povabila sinoči iz poletenskega salona na vrt. Presrečna sem bila in planila kvišku, a vendar obotavljala se. Dvojk mi ni bilo pustiti samih. Grofíca, mila kakor vselej, prihitela mi je na pomoč, prisédla hčerkama in razgovarjala se ž njima. Še jedenkrat ponav-ljam: presrečna sem bila, hoditi poleg svoje boginje in sáma ž njo! Polna luna je plavalá na nebu ter s srebrno lučjo vse magično raz-svetljevala. Slednja rosna kapljica se je svetlobe napajala in brezje v snežnobelem oblačili je trosilo listje v potočec, v kateri je luna vlivála valove svojega bleska. In meni na strani še

bledejša, še svetlejša nego lunin svit je stopala ona, katero morajo angelji zavidati zavoljo nje lepote. Molčé sve hodili dalje in dalje. Dora se mi je naslanjala na roko in bilo mi je, kakor da bi se bila časih tresla. Dospeli sve na konec vrta, tja pod staro javorje in potegnila me je k sebi na klop. „O Beata“, dejala je, „kde je blagi čas, najlepša zvezda mojega spomina, kde je čas, ko sem otrok pod tem drevjem vriskala življenju naproti? Da nisem takó trudna, govoriti bi hotela z Vami. Pretežkó je vedno in vedno molčati“.

„O govorite, gospá milostiva, olajšajte si srce! Ali mi je treba povedati, da vsaka Vaših besed mi bode takó sveta, kakor so mi óne, ki jih je z menoj govorila umirajoča mati?“

„Vem, Beata, simpatični, dragi ste mi bili od prvega hipa in ako tudi danes še ne, vendar Vam bodem dala pred odhodom dokaz največjega svojega zaupanja“.

„Neizrecno hvaležna sem Vam za te besede, gospá milostiva!“

„Je li“, je dejala po kratkem oddihu, „lepa je naša dolina? Slikar bi tú česa posebnega ne našel, a mene zanima vsaka slamnata streha, vsaka stezica, vsaka oblačíca dima, ki se vije

kvišku, kajti: domá sem tukaj! In tukaj sem bila srečna in — tukaj sem — ljubila!“ pristavila je šepetajoč.

„Izvestno“, rečem zadnje besede preziraje, „tudi mene čara okolica in zdravilu jednako mi je legla krog srcá, ko sem tuja in boječa od máterinega grôba prišla semkaj. Toda oprostite, gospá milostiva, osmeljam se Vam ugovarjati, tudi slikarju bi tukaj bilo po všeči. Kde večje nasprotje v jedini podobi? Kde oblast in prijaznost, takó blizu druga drugi? Na konci doline velekrasni snežniki, nepremične svoje stene v oblake upirajóč in tamkaj na vzhodu vrsta gričev, objemajóč dolino z zelenim okvirom. In tisočletni gozd, senčni logi, pisane njive, ali bi vse to ne bilo vredno ščetíce umeteljnikove?“

„Res, Beata,“ pritrdila je skôraj veselo, „ljuba moja Beata, ki gleda z mojimi očmi. Tisočletni gozd! Največje veselje otročjih let mi je bilo tekati po njem in skozi vrhove dreves kosec nebá ali solnčnega zlatá loviti z očmi. Legla sem časih v travo pod star dob, Ivana je mislila, da jo poslušam, a jaz sem gledala listje, ki mi je plesalo nad glavo in mi pripovedovalo lepše bajke nego li jih je Ivana kedaj

čula. Kakó rada sem z večera tekala po njivah in čakala, da so snežniki, velemočni čari ogrnili se z bagrenordečim plaščem. Z njive sem zahajala na pólje. Vsaka stezica mej valovitim žitom in réasstim ječmenom je záme bila dosti širôka. In lanišče stoprav, kakó lepó je bilo tó morje višnjevih cvetlic! Ali v jeseni, Beata, krasnejšega, lepše dehtečega ni bilo, nego li ajde. Takó po godi so mi bile, da sem Ivane prosila, naj pri njih nočivi. Od dné do dné je bila ajda višja, skôraj mi je vzrasla čez glavo in gorjé — poželi so jo, ali kar je še bolj tožno bilo, pomorila jo je časih slana. Potem nisem hotela več hoditi po polji. Uboge ajde sem obžalovala in vtešiti me ni bilo môči.“ —

Popisati ne morem, kaj sem čutila pri ljubeznivi govorici boginje svoje. Ivanina srnica se je oživljala pred mano. Videlo se mi je, da je srečna v spominu in nadaljevati sem ji hotela to čutilo. „In Ivana, gospá milostiva, ona, ki Vam je udana z vso dušo, ali ste jo ljubili?“

„O sem, sem,“ vskliknila je, „brez Ivane bi jaz bila prava sirotica, kar mi je ljubega bilo naklonjeno, prišlo mi je le od nje. Kakó sem se okleníla okolu njenega vratú, kakó gla-

víco pritiskala nji v naróčaj, po ljubezni hrepeneča! Poljubov máterinskih nisem okušala, s prvim je mati moja izdihnila blago dušo, in — oča“ — z uporom je govorila — „oča se záme zmenil ni. Pobít je bil po smrti moje matere, brez cene mu sedanjost in bodočnost, brez cene celó njegov otrok! Ivana me je učila ljubiti ga, moliti zánj. Molila sem iz dna svojega srcá, a ne vem, ako je otrokú môči ljubiti, česar se boji. Drugače je bilo, ko sem se vrnila dorasteno dekcle iz Dunaja domóv. Oča je bil prijazen, pritisnil me na srce in z veseljem mi gledal v očí. Vriskaje sem mu vrnila tisočkrat vsako milo besedo; in grofíco sem našla, njo ki je mila kakor angelj božji in katero sem strastno ljubila od prvega hipa. Seznanila sem se — z Rihardom — Beata, ali poznate gospoda Riharda?“

Ustavilo se mi je srce in vsa kri silila mi v glavo pri tem vprašanji. Hvalo luni, ki se je ravno skrila za javorjem! „Videla sem gospoda, gospá milostiva, a govorila nigdar nisem ž njim. Bili smo na njegovem vrtu in jednoč sem ga razvnetá poslušala, ko je o slabem vremeni iz gozda gredé prišel v graščino ter prevzel posel čitatelja.“

„Jeli, da čudovito bere in kakó v dušo sezajoč je globoki, mehki njegov glas! A kaj je čital?“ vpraša živahno.

„Manfreda“.

„Manfreda!“ vskliknila je zavzeta grenko nasmihač se. „Za Boga, boljšega razlagalca temu delu bi si ne bil mogel izmisliti Byron sam. Ubogi, ubogi — Manfred! A gospodična, idivi v salon, mrazi me.“ — Dospevši tja je baš dr. Kosec napovedal štirinajst dečkov in seksto majoro. „V kateri bôji?“ vpraša kneginja. „*V coeur-i*, pri meni je vse *coeur*,“ vzdihuje gospod proti Zoëi. „*Quel malheur!*“ šepče ona, ali „*Vive l'empereur!*“ zakriči krilati vek tam na pozlačenem drogi. Zaspala je skôraj Jokita, piquet je bil pri kraji, kneginja v igri nesrečna kakor vselej. Po kratkem razgovoru je bila seja končana. Dr. Kosec je po svoji dolžnosti kneginji žilo potipal in se začel poslavljati. Dora mu je tudi v roko segla, a prijemši jo je z levo hitro očala kvišku pomeknil in pogled upiral v mlado gospó.

„Kakó se imate, milostiva baronica?“

„Dobro, dohtar, dobro, vedno bolje.“

„Lehka mrzlica Vas trese, počitek, počitek, gospá!“

Vznemirjena je poslušala grofica, a Dora se ji je krotko nasmihala, zagotavljaljóč, da ji ničesar ni, da jo je le malo prešinjal večerni hladni vzduh.

„Gospá baronica, varujte zdravja svojega, dolžnost Vam je,“ deje tehtno zdravnik, in poznati ni bilo več v resnobnem možu poprejšnjega ljubeznivega in zaljubljenega čestitelja lepega spôla.

Pri njegovih besedah je tudi meni bilo, kakor da bi me mrzla roka potipala za srce.

---

18. dné avgusta meseca.

Dnevi prijazno in mirno tekó, ali žal, skôraj jih bode konec. Še nekoliko tednov in moja boginja me ostavi, ljubezniva Zoë odide in kneginja se ne bode več nasolnčila v žarkih sloveče Uršule-Minerve. Ivana se pripravlja za odhod. Nigdar se ni ločila z domačo dolino, ali srčnega otroka svojega bi spremljevala do konca svetá in „prerada tudi v nebesa,“ kakor pravi. „S pomladjo vred se vrnemo, to mi je milostiva baronica úže obljubila, in Dorico popestujem povsodi, kder sve se radovali z zlato nje mamico.“

„Ali će bode deček, Ivana?“ — „Ne, gospodična, druga Dora mora biti.“

Prijazno in mirno tekó dnevi, dejala sem, a kaj bi rekla o večerih? Čarobni, ne, ta beseda ne zadoščuje, nebeski so! Z Doro, kateri je v poletenskem saloni vedno še pretesno in presoparno, jih prešijam v sladkem razgovarjanji na vrtu, in — kdo je bil nocoj tretji mej nama? Nihče drug, nego — Rihard! Vrnivši se iz Dolenjskega, oglasil se je proti večeru po svojem obétu pri grofici in ona ga je privédla doli v salon, kder smo bili uže vsi zbrani. Kakor ljubega prijatelja ga je vzprejela Dora, rôci mu naproti šireč in veselje je zabliskalo na čudovito lepem obrazi, toda veselje, kateremu je bila toga jako blizu. Razvnet ga je pozdravljal dr. Kosec, dvojki sta skôraj zavriskali, Zoë se gracijozno klanjala in celó kneginje pogledi so dolgo in ne prenerado počivali na Apolonu podobnemu — plebejci. „Škoda, škoda zánj,“ blagovolila je mrmrati presvetla, vglobivši se znova v svoj piquet. Kaj sem li storila jaz, ne vém, a zapazil mene ne bi bil, ako bi se tudi trudila posnemati ljubeznivo Francozinjo v nje izbrani uljudnosti. Grofica je povabila g. Riharda

sesti poleg nje, in Dora se jima je pridružila. Po dolgem razgovoru zlasti o potovanji v Švico, katero Rihard nastopi, kakor je uže davno odločeno, 25. dné tega meseca, hotel se je posloviti, ali Dora mu je branila, proseč, naj poslednje večere, ki jih preživlja v domovini, posvečuje prijateljici iz mladih let. Osupnil je Rihard, a z nemim prikonom udal se nje želji. „Dovolite, ljuba mati,“ dejala je Dora, „da svoji navadi tudi nocoj nezvesta nisem, s silo me vleče venkaj pod mило nebó.“ — „Kakor ti je po všeči, predraga moja!“ — „Gospod Rihard, ali hočete me spremiti na vrt?“ — Novo začujenje nov priklon. „Beata, Vaša rôka, prosim!“ — „In stopili smo vsi trije iz salona, od koder je grofica še za nami klicala: „Kadar bode kočija pripravljena, naznanil bode Mirko.“

Napotila se Dora ni nocoj pod javorje, ampak na drugo stran, kder izgled lepega, s cveticami obrobljenega prostora drži premo na gozd in na snežnike. Hotela sem gospodu Rihardu prepustiti sedež na klopi poleg Dore, ali pritisnila me je tja in Rihard si primeknil jednega priprostih, krog stoječih stolov. Zvezden večer je bil, ostrorobato v vsi svoji krasoti odvdzigovali

so se snežniki od jasnega obnébja. Sprva je govor semtertja zastal, misli Dorine in Rihardove niso bile pri njiju besedah. In neverjetno in smešno: tudi jaz sem bila razmišljena ter srce mi tolklo takó hudo, da sem Bogá hvallila, ker mi ni bilo treba govoriti. Ali skôraj je govornica tekla in Dora vedno tudi mene vánjo vpletala, če sem hotela ali ne, premagati mi je bilo strah in plahôto. Prelepo in ginljivo je bilo gledati in poslušati plemeniti bitji, drugo za drugo ustvarjeno, ljubeči se in vendar nedosežno daleč si stoječi! Nepopisno krasni sta, izraz ljubezni in globôke tožnosti vzvišuje idealno njiju lepoto. A kakšen razloček vsaj na videz mej obéh čutili! Dora mirna in pokojna, če ji tudi časih solze trepečejo v besedah, katerih vsako prošinja ljubezen. Toda óna sveta, mirna, nesebična ljubezen se čuje v njih, s kakeršno se mati ljubljencu žrtvuje. Rihard resnoben in krotak, a vsak pogled, vsak glas naznanja njegovo gorje, strto mu življenje brez nadeje. Ali je žensko srce hrabrejše, ali lože samó sebe premaguje? Ali Dorina strast ni dosegla nigdar óne, s katero jo Rihard objema še sedaj? Tó so zagonetke, ki jih rešila menda nikoli ne bo-

dem. — O minulosti ni bilo govoriče, a Dora je poleg družega vprašala Riharda, če talente, ki mu jih je Bog takó radodarno poklonil, še uri?

„Čas je bil, v katerem je tó, kar imenujete talente moje, praznovalo. V meni in krog mene je bilo dolgo vse mrtvo.“ Čutila sem, ko je bolečina stresla Doro, pritisnila je rôko na srce. Rihard, ves zamaknen vánjo, zapazil je tó tudi, kajti pristavil je naglo: „Sedaj je vse drugače, vidim, čujem in čutim zopet.“

„Hvala Bogú!“ vzdihovala je sama v sebi Dora. „Kaj ne, gospod, gozd in ravan, in morjé in solnčni svit in knjige so Vam na razpolaganje in čimbolj se uglabljate v tó, kar je božji in človeški duh ustvaril čudovitega, tem srečnejši ste?“

„Tem mirnejši sem, baronica!“

„Oh, dobro takó, saj mir je sreča! in umetelnik morate sedaj biti,“ brzo nadaljuje Dora, „kajti Vaš talent je bil prav in resen.“

„Ako tó imenujete nezadovoljen biti sam s seboj in neutrudno siliti le naprej, potem je moj talent morebiti res pravi.“

„In je-li, kakó dobrodejno je čutiti, ko okó vedno ostreje gleda, ko se mu horizont razširja in s svojo močjo prošinja, kar mu je poprej le jasno bilo po pogledih izvoljenih duhov.“

„Toda odvisen sem vendar zmeraj še od njih in vzgoja, ki si jo osvajam sam, ne bode gotova nigdar.“

„In slikarstvo?“

„Vedno sem le učenec, ki se čudi vzorom.“

„A muzika, nebeska muzika?“

„Ljubim jo, kakor prej, — ko sem spremljal Vaše sladko petje — a razvedriti me ne more. Umeje se, da govorim o muziki, ki svoje imé zasluži, ne o moderni zmesi glasov, skozi katero se um brezvspešno trudi in ni sence ne nahaja o tem, kar se more divnemu soglasju prilikati.“

„Tudi jaz sem Vaših mislij, tudi jaz nisem nigdar vesela, kadar čujem ono muziko, ki iz srca izvirajoč se vliva v drugo srce. Ne smijajte se — saj veste, da nisem nigdar sentimentalna bila — če povem, da muzika in — lunin svit, napravlja od nekdanj jedni in isti vtisek v moji duši. Probujata mi hrepenenje. Kadar gledam luno,

spominjam se svojih ljubih in mislim, da se moje oči v nji srečavajo z njihovimi.“

„Zakaj se ne bi hrepené srečavali v vzvišenem, bodisi v prirodi ali v umetelnosti, četudi ne oči, ampak misli ónih, ki so si v dušnem razmerji?“

„Potem bi hrepenjenje le izviralo iz želje, da delimo s svojimi najdražjimi divni pogled ali sluh?“

„Izvestno!“

„Ne, gospod! — Nekdaj Vam ne bi bila ugovarjala. A hrepenjenje, ki je čutim sedaj, ki ga muzika in — dovoljeno naj mi bode rêči — luna probujata v meni, ni z zemljo v nika-keršni zvezi. Moj duh sili v tacih hipih naproti nečemu, česar imenovati ne morem, ali kar biva, in kar mu bode jasno morebiti — ónstran grôba! — Še nekaj: bivši dekletce sem vedno mislila, da mati iz lune náme gleda. Odtrgati se pogleda nisem mogla, srce se mi je širilo in pretakala sem solzé. Domóv nisem hotela.“ —

„Toda Ivana je srnico svojo v naróčaj vzela, zazibala jo z milo pesenco v spanje in hrepenjenje po ljubezni se ji je izpreminjalo — v nebeske sanje!“

Deset je bila ura na stolpi kapelice in Mirkò se je približal, naznanjujé, da so konji uprežani. — Dve uri sta mi minili kakor toliko minut. Preživela sem ji sedaj še jednoč. Naj ji nadaljujem v snù. „Hrepenjenje po ljubezni se je izpreminjalo v nebeske sanje!“ Te in prejšnje besede je Rihard izpregovoril takó razvnet, toda s takšno tožnostjo, da jih še vedno slišim. Inako se mi stvorí pri spominu, ali pozabiti jih ne morem! —

---

22. dné avgusta meseca.

Rihard pojutrišnjem odide. Semkaj ne pride zopet. Nocoj se je poslovil, tudi meni rokó stisnil, „zdravstvujte“ mi rekoč. Nebeski so bili poslednji večeri! Res, nebeski in vendar tudi takó tožni, da jih ne želim preživeti še jedenkrat. Glava me bolí in še bolj srce. Ginljiva v lepoti in milini svoji je bila Dora in ljubezniva, kakor je samó nji môči biti. Iz vsake nje besedij se je slišalo, da mu želi povzdigovati up, spravljati ga z ozbiljno usodo. Vendar ne vem, če je stvorila prav — ali Rihard je nekoč dejal, „kar bodeš stvorila, bode prav stvorjeno“ in zatorej mora tudi prav biti, da mu je znova

dala čutiti, kaj je izgubil v nji. On je očito trpel. Sredi govorov, sredi zanimivih pripovedek o potovanjih svojih je zdajci umolknil v sladki pozabljivosti samega sebe. Molèč jo, upiral je vánjo okó in le s silo se predramil iz svojih mislij. Ubogo srce, kakó mu je moralo krvavéti! Čudno, Dora ga je hotela opozoriti náme. Čemú li tó! Ni ji bilo konca vprašanj, da sem povedala o zlatem svojem detinstvi, o časih, ki sem jih prežila pri materi. Ne vem, ali me je vnemal blagi spomín, kajti govorila sem brez strahú in nepopisno dobro mi je delo, da sem smela povedati: tudi uboga sirota je bila zavida vredna stvar. Najboljšo, najslajšo mater sem takó živo in hvaleče popisovala, da mi je Dora gladila lice in lasé, ljubko rekoč: „Vesela bodite, Beata, sreča se Vam bode smihala, otročja ljubezen in máterin blagoslov, to sta stebra, na katera se zida.“ Rihard me je blagovoljno, a skôraj nekaj začujeno gledal. Od sedaj je menda stoprav vedel, da žijem, da tudi jaz sem misleča in čuteča stvar.

Približala se je ura ločitve. Do poslednjega hipa se je Rihard moško premagoval. Nijedna besedica odkrivala ni njega čustva. Samó oči

sta ga izdajali, ali kdo bi mogel tem prepovedovati? — A ko se je poslavljal z Doro, poljubujé ji rôko, ni je izpustiti mogel in govoril s takim trudom, da so beséde skôraj nerazumljive bile. „Hvala — hvala Vam za divne ure, kakeršnih se nigdar več nisem nadejal — spomin o njih spremljal me bode“ — in glas mu je zaprlo. Dal je potem meni rokó, šepetal „zdravstvujte“, še jeden pogled na Doro, pogled, v katerem je sijala vsa hrepeneča duša, in — hitel je strani. Molčala je Dora, a hipno z neizrečno bolestjo nazaj poklicala odhajajočega. Prekipela je ljubezen, vrnil se je razvnet in pokleknil pred njo ter na nje koleni nagnil glavo. Pritisnila mu je ustna na čelo in položila rôci na glavo.

„Rihard, s solzami si me polubljaj in blagoslavljal nekđaj, bil je najsrečnejši in najgrozovitejši dan življenja mojega, a prenašala sem neizmerno gorjé, ki mi je je naklonila usoda. Selaj ti vračam tvoj poljub, naj iz njega, iz mojega blagoslova in iz mojih solz, izvirajo záte nekesa!“

„Nebesa so le tamkaj, kder bivaš ti, mili angelj moj! Oh, zdravstvuj, vendar ne za veselej, čuj me, Dora, ne za veselej!“

„Ne, Rihard, ne za veselej — na svidenje, v tej ali v — óni domovini!“

Ugloobil se je še jedenkrat pogled v pogled, kakor bi si hotel vtisniti za vedno predrago podobo v dušo in izginil je Rihard. Zamišljena je počivala Dora, in jaz, jaz nisem vedela, ali sem živa ali mrtva od sočutja in tožnosti. Molče je hodila Dora potem poleg mene, toda predno sve stopili v salon dejala je: „Jutri, Beata, vsprejmete dokaz mojega zaupanja!“ —

Glava me boli in še bolj srce. Da bi Dori, da bi Rihardu s svojo srčno krvjo mogla kupiti vso zemeljsko srečo! „Zdravstvijte“, rekel mi je. Zdravstvijte! *Far well for ever!* Byron, Manfred — Rihard!

---

23. dné avgusta meseca.

Kaplje, povejte, deževne,
Čiste kot svetlo srebró,
Ali solzice ste mile,
Ki jih pretače nebó?
Je li poznano višini
Ono prebridko gorjé,
Ktero v solzé se raztaplja,
Da nam ne počí srcé?

Te misli so se mi vsiljevale in nehoté se sklepale v bore stihe, ko sem danes za rana

vstala — težka še vedno glava, še težje srce — in razvedriti se hotela s čistim krepkim vzduhom, ki zlasti ob zori veje od snežnikov. Kakov izgled iz mojega tina! Obláci so se podili in globoko doli visèč zagrinjali skôraj vse nebó. Siv kakor nebó, bil je svet. Nevidni snežniki — neviden raj: čarobni vrt! Ona néma tožnost je vladala po prirodi, ki razžalostí stvarstvo. Začenjalo je deževati, drobne kaplje so padale in deževalo je v jednomér, kakor ne bi hotelo biti nigdar konca. Kakó se je tó ujemalo z menoj! Tudi v meni ní luči, ní bôje, nijednega prostorca v duši, kder bi si moglo izpočiti željno čustvo! Solza za solzo se mi je utrinjala iz očesa in plakati bi bila mogla tudi jaz brez prestanka. Učila sem se z dvojkama, ali stežka in ne gladko kakor po navadi, saj jih po trudu ni vabil ljubi vrt. Roza je dejala, da danes ne vidi pismen, da je pretemnó, da bi šla najrajša spat. Vijoleta je vprašala, „kaj li počenjajo cvetlice v tej mokroti? Ali je morebiti uže zima?“ — „Tudi tebi, „Beata,“ pristavila je Roza, „toži se po solnci, vesela nisi in rdeče so ti oči.“ — „Glava me bolí.“ — Segla sem po Noetovi barki, da je po dolzem

počitku zopet plavala po kópnem. Skôraj sta dvojki — presrečna otročiča — pozabili neugodno vreme in vglobljeni v igro razstavljali živalce vsakih vrst po strehi in po palubi velicega čolna. Vsa družčina celih in polomljenih punic jih je morala gledati.

Pri kosili je bilo tudi vse bolj tiho v mračni mrzli sobani. Kneginja, zavita do glave v svojo pisani indijanski „šal“ in še bolj v svojo plemenitost, ni izpregovorila besedice. Zatorej tudi Zoë ni čestitala vladarici nego nemo in slovesno. Pogledi grofice so bili uprti skrbno na Doro, katera, krasna kakor vselej, bila je nemirna, druga kakor navadno. Bolestna poteza okoli nje ust je bila jako očita. Sedaj globoko zamišljena, sedaj nenavadno razgovorna, menjavala je vedno predmet pogovora. Čudila se temu nisem, mislé na sinočni prizor. Po kosili, katerega konec je nepotrpežljivo pričakovala, prosila me je Dora, naj proti večeru pridem doli k nji. Večer je prišel, Ivana ostala pri dvójkah in jaz sem šla k Dori. Kaj me je pričakovalo tam! Vsprejela me je radostno, déla mi roko okoli pasú, premilo mi zrla v očí in živahno vskliknila: „Vi, Beata, Vi ste stvarjeni zánj!“

Vstrašila sem se, kakor bi pred mano treščilo v tla in zmočena šepetala: „Vas ne razumem, gospá milostiva!“ — „Beata, Vi ste stvarjeni, osrečiti Riharda!“ Vrtelo se mi je po glavi in jedva sem se držala po konci. „Za Boga, gospá milostiva, kaj Vam je?“ A silila je vmé: „Beata, če Vas snubi, je li, da ga bodete ljubili, prisezite mi tó v spominu na mater svojo!“

„Nikari ne govorite takó, prosim Vas,“ dejala sem, ne vedoč, sem li blazna, ali je zblaznela vzorna moja boginja.

„Odgovorite, Beata!“ Vedela nisem, kakó si pomagati in v zadregi, v strahi svojem sem dejala: „Kdo, gospá, bi povešal oči k meni, ki jih je povzdigal k Vam? Vi in jaz!“

„Prav, Beata, ti in jaz! Ti, mlado, neoskvrmeno cvetje, in jaz vela roža, kateri je ob zori strupen črv razglodal srce. Tó je razloček mej nama.“ Iz znova je silila vmé: „Beata je li, da hočete?“

„Oh, gospá, kaj Vam je danes, Vas ne pónzam, vsa druga ste!“

„Res, vsa druga sem, sáma sebi se čudna zdim, a potipljite mi glavo, kakó žehtí, in rôci sta ledeni, in nepopisna bolest mi krčevito stiska

osrčje. Vendar vem, kaj hočem, kaj govorim. Povedi, Beata“, dejala je proseče in ginljivo, „da bodeš skrbela za srečo njegovo, ako te izbere?“

„Za božjo voljó, gospa milostiva, vsmilujte se me, nikari me takó ne trpinčite, s čim li sem to zaslužila?“

Ali takó milo in bolestno me je pogledala, prosé znova, da se nisem mogla vzdržati ji zagotoviti:

„Kar hočete Vam stvorim, vse, kar zahtevate, da bi Vam mogla napraviti le hip veselja!“ Razvnetá me je objela in vsklikala „hvala, hvala, Beata, sestra moja!“.

„Sestra moja!“ me je imenovala! O moj Bog, kako si dober, da si me dal povelečati s to besedo iz ust najplemenitejše svojih stvari! Žareči poljub, ki sem ga pritisnila Dori na roko, izrekel ji je, kar ustnam ni bilo móči.

„Pogledi, Beata, sedaj sem zopet prejšnja, mirna in pokojna, kakeršno si me videla žedeti do sedaj. Še nekaj imam na srci. Poslednja moja prošnja in dokaz neizrecnega zaupanja, ki je stavim v té, predraga moja. Sédi semkaj k meni, daj mi roko, poslušaj me! V nekaterih

tednih odidem in bodem mati. Dete moje!“ vzdihovala je tožno smihajóč se, „Vsaka mati željno pričakuje ure, v kateri ji je dano pokrivati ga z blaženimi poljubi, ali meni, ki sem se seznanila z obupom, meni je težko nadejati se. In vendar se ga tudi jaz veselím in molim, naj bi Bog strto moje življenje milo vzel na dar in stvarci, ki je del mojega bitja, naklonil vse, kar je odrečenega bilo meni. Beata, opasni uri grem naproti, a božja volja se zgódi!“ Vzela je sedaj zapečaten listek iz mizice, mirno rekoč:

„Prosim, tó izróči Rihardu — ako umrém. Saj mi je dovoljeno govoriti v smrti in opravičiti se nezvestobe svoje.“ Kakor bodalce so me zadele te besede in vskliknila sem: „Ne, gospá, Vi ne smete umreti. Bog ne more takó neusmiljen biti, da bi Vas vzel! Živeti morate zaradi vseh, ki Vas ljubijo, zaradi svojega otroka.“

„Rada, Beata, bi živela zánj, žrtvujé se mu z vsemi svojimi čustvi, tukaj v domovini sredi vas, daleč od hrupa svetá.“ —

„In Vaš soprog?“ predrznila sem se vprašati.

„Moj soprog!“ dejala je grenko nasmihujóč se, „baron Feodor se ne bi branil ločitve, on, ki ne ljubi družega, nego kvarte in zabave v družini jednako mislečih tovarišev. — Ponavljam, rada bi živela s svojim otrokom tukaj, a Rihard, kateri, kakor živa, četudi nezaslužena graja stoji pred mano, on bi moral biti srečen, srečen s tobój, draga Beata!“

Smem li zapisati, kar sem občutila pri poslednjih besedah? Grešno je, ali bilo je vendar takó: nebeska radost mi je obsevala srce, ali izginila takoj, kakor tó, kar je, kakor prazen izraz bolne domišljije preljube Dore. O, če bi on kdaj zvedel nocošnji najin pogovor, umreti bi mi bilo od sramote.

„Vse tó, kar sem ti povedala danes, stvorila bi bila lahko jutri ali pozneje, toda vedno me je uže sililo tebi izročiti pismo. Moji živci so bili takó razdraženi. Sedaj je odleglo. Odvzeto je, kar me je težilo. Počivati hočem, osem ura stoprav!“

„Gospá milostiva, ali smem poklicati drja. Kosca?“

„Zakaj-li?“

„Takó bleđi ste, in rôci še vedno ledeni!“

„Tó nič ne dé. Upam, da se razgovarjavi jutri zopet na ljubem mi vrti. Vedno ne bode deževalo. Pojdi sedaj, Beata, težko te bodedi čakali sestrici moji. Poljubi ji namesto mene. Preljubeznivi sta! Tá poljub zánji, tá záte. Lehko noč, draga moja!“

Ubogala sem Dore, a siloma se odtrgati morala iz nje obližja. Kakó rada bi še bila ostala pri nji, vrniti sem se hotela še na pragi. Kakó otročja sem! Saj družega ne potrebuje nego počitka, kakor dr. Kosec pravi. Dekleteci sta bili res uže jako zaspani in Ivana ji je vêdla spat. Mirno sta zaspali govoré o solnci, katero jima je Ivana za jutri obetala. Mislila bi, da so me nocoj objemale le sanje, ako ne bi pismo ležalo pred mano. Kakor ogenj me peče mej prsti. Da bi bila skôraj spomlad in da bi ga mogla vrniti Dori. Položim ga v molitvene knjige nepozabljive, zlate mi matere. Tu počivaj, kder je molila záme. O mati moja, prosi tudi za Doro tam gori! — Oh, toliko sem učkala v mesecih, kar sem tukaj, da se mi od mojega prihoda takó dolgo zdi in da se sáma sebi uže dozdevam stara.

Ravno se odvaža dr. Kosec. Temna, brez-
zvezdna noč je, in on, on tam doli, ki se pri-
pravlja sedaj k dolzemu popotovanju, kaj mora
čutiti! — Še vedno dež. —

Je li poznano višini
Ono prebridko gorjé,
Ktero v solzé se raztaplja,
Da nam ne počí srcé? —

IV.

24. dné avgusta meseca.

Vse je končano! Namesto angelja, ki ga je
nam imel darovati Bog, pozval je dva njih k
sebi! Poleg zibeli — krsta, in Dora, Dora pre-
ljubljena moja, najblažja stvar, ki si jo je mi-
sliti, lepa in mrzla kakor kip od marmorja in
takisto neobčutljiva! Groza me izpreleta in peresu
se upira popisovati neizmerno nesrečo, ki nas je
zadela! — —

Noč je bila, prvo spanje me objemalo, ko
me vzbudí ropot kočije, ki se v silni naglici
odpelje od graščine. Dirjala sta konja, da je bo-
bnélo v tišini. Srce mi je tolklo, iz postelje
sem skočila, vendar upala se nisem ostaviti
sobe, kajti v graščini je bilo vse tiho. Skôraj
se zasliši znova kočija in klici kočijaževi, spod-

badajoč konja. Sedaj je bilo vse živo po stolbi in čula sem Ivano reči s solznim glasom: „Pomagajte, pomagajte, gospod dohtar!“ Brez sape je odgovarjal dr. Kosec, „da bi Bog dopustil!“ Po meni je bilo, nisem vedela kaj početi od strahu in skrbí. Strop, zidovi, luč, vse je plesalo pred mojimi očmi, po ušesih mi je šumelo, kakor da bi čula šumenje razburjenih valov in vmes so utripali udarci mojega srca, da mi je sapa zastajala. Na kolenih sem ležala in kar se duša le izmisliti more iskrenih prošenj, poskušala sem jih pošiljati v nebó, a vrelo mi je v možjanih, trgala se neprestano nit molitve in jasna mi je bila sama misel: „Vzemi mene k sebi, večni Bog, mene, ki sem sama, po kateri nihče ne bode žaloval, ali daj Dori, izvoljeni svoji stvari živeti, živeti zavoljo nje deteta, zavoljo — Richarda!“ Naj se izpovem, on je tudi v tej grozoviti uri stal pred mano in čutila sem, kar bi čutil on, ako bi se prestrašno uresničilo, česar razumeti nisem mogla. Gorjé, gorjé, kaj so človeške prošnje in molitve, kaj so želje in solze proti volji večne modrosti! Tišina je minila, vrata se odpirala in zapirala brez ozira, in v mojo sobo omahovala je Ivana, vpijoč: „V mo-

jem naróčaji, tù, tù je umrla! Otrok je umrl, ki sem ga od svojega rojstva ljubila in gojila bolj nego zenico svojih očíj. Oh, sedaj stoprav vem, kakó sem Doro ljubila!“

„In nje dete?“

„Šlo je z materjo v nebesa! Bog nam ni hotel delca nje prepustiti, saj mi vsi je nismo bili vredni!“ — — — — —

Sáma sem. Kneginja se je takoj zjutra odpeljala. Blizu smrti ji ni živeti, „prenervozna“ je. Nemo je bilo moje slovó z Zoë-o, a združile so se najine solze. Ali dobro dušo še kdaj vidim? — Kneginja je s suhim očesom ostavila mesto, kder je Dora zadnjič izdihnila. Ozirala se ni po ničemer, le strani je hitela; toda v dvorani se je pred podobama Herbarta in Uršule globoko priklonila.

Tudi grofica je po prošnji in nasveti drja. Kosca šla za nekaj tednov na sosednjo graščino kneza W. Dvojki, ki sta mirno spali vso noč kakor cvetoče njiju sestrice doli na vrtu, vzela je s seboj. Tožni sta bili Roza in Vijola, da je predraga Dora brez slovesa odšla s teto Pavlovno. „Vžaliti vaju ni hotela.“ — „Saj

sve sedaj tudi žalostni.“ — „Ta poljub vama pošilja.“ — Vijola je poskušala sama sebe tešiti, rekoč: „Vspomladi naša Dora zopet pride, to nama je dejala mnogokrat.“ — „Eh, kdaj bode stoprav ta srečni čas?“ vzdihovala je Roza. „Kdaj, kdaj li pride?“ vpraševalo je tudi krvaveče moje srce. Spremila sem ji h kočiji. Grofíca, vsa vničena od bolesti in toge prosila me je uže prej v sobi s kratkimi besedami, naj jo namestujem, in sedaj mi je še to in ono naročila, torej nisem zapazila, da je Roza izginila.

„Evo tvojega slamnika,“ vsklikne vrnivša se, „pozabila si ga.“

„Lepa hvala, ljubica, ne potrebujem ga.“

„Vendar ne misliš razoglava peljati se, Beata?“

„Jaz ostanem tukaj.“ Obe sta se me oklenili in nista ničesar hoteli vedeti o tem.

„Beata ima še mnogo opraviti tukaj.“

„Naj še jaz tukaj ostanem, da ji pomagam.“

„Takó, Rožica nehče z manoj?“

„Pač, mati, rada, prav rada, ali če ni Beate pri nama, mnogo zamudivi, danes ni nedelja in učiti se je treba vsak dan.“

„Tem bolj trudoljubivi bodeta, kadar Beata pride za nami.“

„Kdaj bode to?“

„Skôraj.“

„In Ivana?“

„Ivana mora ostati doma.“

Mirko ji je vzdignil v kočijo in potrti sta se stisnili dekletci tam poleg grofice. Zavila sem ji v goraka plaščka, kajti mrzlo je bilo in solnce le semtertja poskušalo predirati gosto meglo. Prisedla je še Tereza, grofičina strežajka, in pomeknila se je kočija naprej. —

Da bi imela moč stvoriti grofici vse po volji! Naj za vse skrbim, dejala je. Odtrgati se mi je nehoté žalosti, vedno kdo kaj vprašuje, ukazovati je treba, na — pogreb misliti. Ivana me malo podpira, strta je in kakor senca se plazi okoli. Največ čuje v dvorani nad mrtvima angeljema. „Vse mine,“ dejala je baš, „postaral se je še dohtar nocoj, večni mladenič je podoben stoletnemu starčku. In kaj stoprav jaz, ki sem živela le v tem otroki!“

Kadar le morem, grem tudi jaz k Dori. V vrtu belih rož počiva, najlepša, najbolj bela izmed vseh, in na nje prsih spava mlado človeško

cvetje — blede nje dete! Izraz Dorinega obraza je sladak in mirán. Ivana pravi: „Tako se je nasmihala moja srnica, kedar, spletsi vspomladi prvi venček, mi je ga prinesla za sveto devico v mojo izbo. Vse te vence še imam in položiti mi jih morate v krsto, kedar pojdem za njo.“ — — — — —

Deset je ura odbila in pogledati sem hotela še jedenkrat k Dori, predno sem ukazala graščino zapreti. Pri vhodu v dvorano se ustavim: Rihard, podoba obupa, stal je poleg mrtvaškega odra in se nagnil k Dori. Bled je bil kakor vosek, vsa kri mu bila zbežala z možkega ogorelega obličja. Nema, neizrecna, brezsolzna njegova boleost mi je trla srce. Luč je svetila na oba obraza — oh, moj Bog — kaj je to? — Ne, ne, saj ni mogoče, varam se! Strmeča gledam in gledam, svojim očem nehčeno verjeti, in vendar, vendar — — kar je življenje zakrivalo, razodela je smrt:

Manfred in Astarta!!

„Le jedinka je bila, jedinka, njemu jednaka po rôdi, po obličji, po očeh . . . in to jedinko je ljubil“ . . . — — —

---

26. dné avgusta meseca.

Od pogreba prihajam. Šla sem bila z Ivano. Druga je drugo podpirala. Vsa okolica je privrela, gospôda in kmetje. Riharda ni bilo. Ali je odpotoval? Tudi dohtarja nisem videla. Drug grob so kopali tam v kotički: blazna mlinarica je sinoči umrla. Trudna sem, ne morem več. Vzdržavale so teló do sedaj le dušne močí. Dora, Dora, angelj božji, počivaj mirno! — — — —

---

27. dné avgusta meseca.

Po tolicih dnéh dušnega trpljenja in telesnega truda, po tolicih nočeh brez počitka, premagala me je sinoči nevečnost. Izginilo je čustvo gorjá, zaspala sem in spala kakor mrtva do belega dné. Tem bolj boleči sta se mi vrnili z zavestjo bridkost in toga. Hudim sanjam podobna se mi je kazala sprva nesreča, a skôraj je v vsi svoji grozoviti resnici zopet stala pred mano.

Od ónega deževnega dné je vreme, dasi jesensko, vendar prekrasno. Oblaka ni na nébi in solnce pripéče opoludné s silno močjo. Vsa dolina dehti. Kosili so otavo. Ljudje delajo tru-

děč se, in se gibljejo, pojó in veselé vmes kakor prej in priroda se nasmiha, kakor da se ni zgodilo ničesar. Toda od snežnikov veje neka mrzla sapa, iz gozda se razlega čez dolino tožno šumenje in ponosnemu drevju odpadajo rdeči listi, mokrí od svetlih kapelj. Pusto je v graščini, nepopisna praznota povsodi, najprijaznejši prostor izpremenen v puščavo. Nje ni, nje ne bode nigdar več! — Nje pogrešam kamor pogledam, koder hodim: na vrtu, ki je poslušal najine in — naše pogovore, v salonu, kder se mi je vselej takó prijazno bližala, v nje sôbi, kder me je imenovala sestro — oj, in v dvorani, katero mi je prehoditi toliko in tolikokrat na dan, v dvorani od koder sô najljubeznivše bitje nesli v naróčaj zemljé, tam odmevajo zidovi še zmeraj od klica: „Manfred in Astarta“! od onega strašnega klica ki se je izvil iz dnà moje duše. —

Grofica je pisala, naj pridem za njimi, kedar bode vse v redi. Treba nama je zatorej hiteti. Ivana pravi: „Da bi jaz bila grofica, nihče ne bi stopil po sedaj v Dorino sôbo, samó ob največjih praznicih bi se tamkej zbirali vsi, ki so jo najbolj ljubili, to je grofica, dvójki, Vi, gospod

Prišel je dr. Kosec, ne vem kdaj, ves potrč, prosèč, rotèč naju, naj pridevi z Ivano pomagat mu v postrežbi — smrtno bolnega Riharda. „Omagala je stara njegova strežajka in moški niso za takšen posel. Bedeti je pri njem, obkladati mu noč in dan čelo z ledom, skratka stvoriti, kar je v človeških močeh, da ga otmemo smrti.“ Poslušala sem, mislèč, da se mi sanja! Ivana vpraša! „Za Boga, gospod dohtar, ali gospod Rihard ni odpotoval?“ — „Odpotoval on! Tisto noč pred pogrebom pokojne barónice Dore Rihard ni legel k počitku, temveč nemirno hodil gôri in dôli. Po dnevi potem je vedno slonel v svoji sobi in strmел na neki listek. Na večer sem mimo ville šel od necega bolníka tam gôri pri sv. Križi, ko me ugleda stara Kātra in pripoveduje, da se ji gospod takó čuden zdi, da ni besedice ne izpregovorí in ničesar ne užije, razven mrzle studenčine, a té prav obilo. Nepričakovano mi ni bilo, kar sem čul. Vstopivši ga najdem apatičnega in ko ga nagoovorim, stisne krčevito pisemce, ki je je držal v rôci, poljublja je in prižge na sveči, katera je brlela v mračni sôbi. Z očmi ni trenil, dokler je poslednji kosec listka se izpremenil v pepel. Na

prvi pogled sem videl, da si je Riharda bolezen osvojila. „Dobro bi bilo izpočiti si malo, gospod Rihard, bolní ste!“ — „Bolan? Morebiti,“ in tiščal je rōci na čelo. Kakor ubogljiv otrok se je dal v posteljo spraviti tih in molčēč, ali drugo jutro sem ga našel v deliriji, iz katerega se, žal, do sedaj še ni prebudil.“ — „Toda okreval bode“, je li, gospod dohtar? dé Ivana. „Malo upanja. Prosim Vas, prosim Vas, gospodična in Vas tudi, ljuba Ivana, iz človekoljubja pojdita z menoj, pomagati si ne znam drugače. Zagovarjal bodem vse pri grofici. Moj voziček čaka pred graščino.“ Mehanično sem se plazila dalje in šla za dohtarjem, a klanjala globoko doli glavo — pripravljena na smrtni udarec neusmiljene usode. — — — — —

Oh! ko sem ga gledala takó izpremenenega! Bled kakor mrlič je, bled, kakor je bil mrtvo Doro ogledujé in lice mu upadeno. Debele oči strmé iz globocih jamic brez vida okoli in neprestano se razgovarja sedaj o svoji ljubezni, o svojem trpljenji in konec vsaki govorici je: „mir najinemu očetu!“ — — — —

Po želji grofičini imam vsako jutro ji poročati o Rihardi. Tudi ta muka mi je naložena.

Spodobilo bi se vrstam pristaviti kaj prijaznega za predragi moji učenki, a ni môči. Vse je izgubilo záme ceno. Sáma o sebi si ne morem uže najti razloga, družega ne čutim, nego, da po njegovi smrti tudi meni ni dalje živeti. Ljubim ga! — Izgovorjeno je! Res, res in tisočkrat res, naj stoji tukaj, ljubim ga z vsacim udarcem srca, z vsako mislijo, s svojim hrepenenjem, s svojimi sanjami, z vsem, kar je Bog blagega mi položil v dušo! Ne vem, od kdaj ga ljubim, a to vem, da je solnce vzhajalo drugače, da so cvetlice bolj dehtéle in da sem slavčje tožbe umevala od tistega dné, ko sem ga prvič ugle-dala. Skrovišče prej neznanih mi čustev se je prebujalo v meni, po njih se mi odpiral neznan svet! Srečna sem bila in poleg vsega vendar takó nesrečna, sáma sebi zagonetka. Kolikokrat me je sililo popisovati, kar se godi z mano, ali ustrašila sem se, če je rôka zapisala le besedico v teh listih o tem, kar sem sáma sebi hotela tajiti. Grešnica, velika grešnica sem se dozdevala, če sem se le v misli bližala móžu, kateri je ljubil Doro in katerega jaz, uboga stvarca, nisem vredna. Vedno bi bila molčala, zatajila svoje srce, ali sedaj ko mi hoče smrt upleniti,

kar nigdar moje bilo ni in kar je vendar moje vse, sedaj sem toliko drzna, da se borim pred vsem svetom ž njo! — — — — — — — — — —

Ljubila sem ga od nekdanj; kajti živela sem vendar le od onega presrečnega hipa tam mej rožami na čarobnem vrtu. Zatorej ga bodem ljubila, dôkler živim. Kar začetka nima, temu tudi konca ni. Sedaj umevam Bogá. — — — — — — — — — —

V onem presrečnem hipu, v katerem sem ga prvič videla tam, kder — gorjé, gorjé! — sedaj umira, pogreznila se mi je prešlost, iz nje se svetila samó materina slika, mili zvezdi podobna. In k nji se obrača tudi sedaj željno oko, k nji neprestano kličem: „Mati, mati, kaj mi je trpeti! — — — — — — — — — —

Po ukazu dohtarjevem sem zopet v graščini, izpočiti se moram do jutra. Zaman so bile moje prošnje. Zvedel je, da bedim vsako noč. Kako ne bi? Če se po njega povelji umaknem v drugo sôbo in če se malo časa potem vrnem k bolniku, najdem Ivano in Katro, bori starki, vselej v boji s spancem. Zdravnikova strežajka po-

maga nocoj Katri. Naj se izpočijem?! Nigdar, dôkler njemu pretí smrt! A trudna, sila trudna sem na duši in na telesi! — — — — —

Poslednje noči so bile prestrašne. Umolknil je zdravnik, le z glavo zmajuje. In zopet sem nocoj v graščini. Po sili me je spodil semkaj. On sam hoče bedeti pri bolniku. Nocojšnja noč razloči vse. Menda jednoindvajseta je. Večnost ne more biti daljša, nego mi bode čas do zjutraj. Vem, kaj pomenja resni dohtarjev ukaz: prihraniti mi hoče plemeniti starček pogled Rihardove smrti! Nádejala in nádejala sem se navzlic vsemu do sedaj. Oh, da ne bi bila primorana udati se pasivnemu obupu! Da bi ležala rajši tamkaj, kder spava Dora! — Naj čakam dohtarja zjutraj v spodnjem salonu, naproti mu ne smem priti, to so bile poslednje njegove besede. Polunočí bije na stolpu kapeličinem. Kakó me očí pekó! Neprenosno je, kar čutim. Odpusti, moj Bog, da ne molim, a družega ne znam, nego li obupavati, oh, smiluj, smiluj se me! —

Živel bode, živel, živel! — — — — —
V prsih se mi taja, solzé tekó in želim, naj mi

ubogo srce póči od veselja, saj lepše sreče nima pričakovati na zemlji! — — Živel bode, živel! Kakó dober si ti, moj Bog! — —

Od zôre sem nemírna čakala v poletenskem salonu in skôraj se nisem mogla premagati, da nisem tekla tja na čarobni vrt. Skozi okno in na uro sem gledala, a kazalec se ni premaknil, neskončne so bile minute. Vendar, vendar dohtarja ugledam, ko prisopiha mimo kapelice čez most, in sedaj mu ne bi bila mogla naproti hiteti, da mi tudi ni bilo prepovedano: kajti prikovana sem bila na tla, ni geniti se nisem mogla z mesta. Vrata se odpró, pomlajen, zadovoljno nasmihajoč se vstopi dohtar in vsklikne: „Otet je, živel bode!“ Jaz mu planem okoli vratú ter mu iskreno poljubljam rôci in on me boža kakor majhno dete in se joka z menoj!

„Krizá je srečno minila in Vam, Beatica, gre hvala, Vi imate največ zaslúg. Le ljubezni je môči žrtvovati se takó, kakor ste stvorili Vi. Nikari se ne stidite in ničesar ne tajite, sladko dekletce moje, stari Kosec je prehodil velik kos svetá, dobro pozna življenje in ljudi in zvesto molčati naučil se je tudi.“

„Ali se Rihard úže zavéda?“

„Popolnoma se zaveda, vsa opasnost je minila. Hočete li se prepričati?“ vprašal je šaljivo.

„Ne, ne, nikakor ne, delo moje je končano in stopiti mu sedaj pred oči, to ne bi mogla, naj bi tudi veljalo“ —

„Kaj?“

„Moje življenje! Ne, ne, življenje ne, saj je prelepó, divno, neprecenljivo je! Hvalo Bogú, ki ga mi je dal“ —

„Ter njemu ga ohranil!“ pristavil je naga-
jivo ljubi, ljubi dohtar. „To bode „bulletin“, ki ga vzprejme danes grofíca!“

„Ustno ga ji poročim, takoj se odpeljem k dvojkama svojima.“

„Nikakor ne, temu ugovarjam kot zdravnik. Danes pišete navaden „bulletin,“ kaj pravim navaden bulletin, danes zakličete pismeno razvneto svojo „hosano“ in se postavite na razpolaganje milostivi grofici, jutri pride veseli odgovor in pojutrišnjem 16. septembra“ —

„Kaj čujem, minila úže polovica septembra?“

„Kakó pa, čas se ne ustavlja, bodisi to-
žen ali vesel. Pojutrišnjem sem dejal, odpeljete se in v tem uživaj ljuba moja Beata potrebnega

sladkega mirú in se zopet okrepi, da ji rožice znova zacvetó na lici. A sedaj z Bogom, otrok moj! Dolžnost me pozivlje, nji in lepôti čestitam do smrti.“

Odšel je ljubeznivi starček in sáma je bila óna, ki je sedaj v resnici „Beata.“

---

16. dné septembra meseca.

Popóludné se odpeljem. Grofíca je pisala, da odpótujemo za mesec dnij v Benetke. Ti, dnevnik moj, ostaneš tukaj. Ne morem ti pomagati. Bolje je, da te ne vidim, dokler nisem zopet prejšnja. Zapaziti bi te tudi utegnil po poti tuj pogled; védi, junaštvo moje je šlo po vodi! Ko je bil bolan, dozdevalo se mi je vse jedno, če bi ves svet zvedel, da — da — ne, nehčem! a sedaj trepečem o misli, da bi se nekemu vsiljevati utegnila le slutnja o — o ljubezni moji! Kakó zoperno je vendar pisati! Kaj je laže govoriti! Kar se glasno po nobeni ceni izreči ne more, to se zašepeče, a tù, tù na listu se ne dá prikrivati nijedna besedica. —

Od grôba sem se poslovila. Čudna stvar je ljubezen, oj, in kako je sebična! Ničesar ne

trpi poleg sebe, vse, vse izpodriva, izneverila me je skôraj spominu na bitja, takó neizrecno mi draga. To mora zopet drugače biti!

Pripravljena je kočija. Z Bogom, Ivana, z Bogom, Mirko! Na svidenje, na svidenje, predraga dolina in vse, kar je ljubega in lepega v tebi!

V.

13. dné majnika meseca 1876. l.

Pozdravljena domovina, pozdravljen kraj, ki mi je najljubši na sveti! Po dolgi ločitvi te gledam znova! Umeti bi ne mogla, pogrešati takó dolgo očetnjave, toda od meseca do meseca se je daljšalo naše bivanje v Benetkah. Ugajalo je grofici tam, kder zime ni, kder jesen pomladi v roko sega. Mile južne sapice so dihale neprestano okoli našega stanovanja in solnce sijalo ves dan skozi visoka okna, razgrevajoč in zlatèč prelepe dvorane. Sprva smo stanovali „Riva dei Schiavoni,“ blizu stare „palazze dei Dogi,“ a hrup in šum sta nas prepodila skôraj tja, kder je grofica našla, česar je želela: tihôte in mirú. Okrepila sem se naglo, na videz bila zopet prejšnja, a sama sebe ven-

dar nisem našla. Srce je bilo izgubljeno, ostalo je v domovini! Naj sem se čudila omamljivi krasoti čudovitega mesta, naj sem zabrêdla v labirint tesnih ulic in mostíčov in tam malo-ne oglušela od vpitja stanovníkov in mornarjev vseh narodov, naj sem se vtapljala v divni pogled izza „Campanila“, zrla od tam gori na brezkonечно morjé, na padovanske gore, na planine, ki v širocem krogu gledajo dôli na lagune, naj sem si naslajala okó in srce z umotvori človeškega genija po cerkvah in galerijah, naj me je nosila gondola mej stotino in stotino ladij čez „Canal grande“ pôleg ponosnih palač, katerih vsaka ima svojo zgodovino, naj sem se sprehajala po marmornatih tleh najlepše „piazze“ Italije, na óni svetega Marka, naj se mi je kazal vzvišeni prizor gledati o mesečni svetlobi „Prokuracije, cerkev sv. Marka, „Piazzetto“ in „Lagune“, naj sem v tihi noči, ko je vse mirovalo, zrla iz našega balkona na bregove morjá, na valove, po katerih so trepetaje plesali srebrni lunini žarki: vendar sem navzlic vsemu videla le jedno sámo podobo, vedno in povsodi me je spremljevala ona.

„Od zore do mraka, od mraka do dné,“
pravi Preširen in jaz se drznem temu stihu do-
staviti:

„Ji zvesto je bilo ljubeče srcé!“

Okó mi pade na besede: „to mora drugače biti,“ ki sem jih tú gori zapisala 16. dné septembra meseca in danes 3. dné majnika meseca jim odgovarjam z izrekom: „vse je, kakor je bilo.“ Še poskušala nisem predrugačiti se in pozabiti. Zakaj li se trpinčiti z nemogočnimi stvarmi? Pozabiti? Pozabiti njega! Smešno. Ali bi mi bilo možno zabiti, da žijem? —

Rihard — po dolgem času mi je pisati tó jedino, tó predrago imé — Rihard je dopisaval sem tertja grofici in se v vsacem pismu prijazno spominjal tudi mene. O bolezni ni omenjal ničesar. Bog daj, da ne vé, da sem bila blizu njega. Odpotoval še sedaj ni. Skôraj, skôraj ga vidim. O kakó se veselím in kako se bojím te sreče!

---

16. dné majnika meseca.

Prosila sem sinoči Ivane, naj čuva dvójki, v tem ko pojdem na Dorin grob. Privolila je rada preljuba starka. Vstala sem za rana in na-

napotila se, ko je solnce baš vzhajalo. Širilo se mi je srce stopivši iz graščine. Najlepše majnikovo jutro se mi je smijalo naproti. Vsa priroda je čestitala vspomladi. Dehtel je lipov cvet po grmičih, ki obrobļjajo pot doli do K. Nebó je bilo čisto, samó krog snežnikov so plavali tenki srebroviti ovoji. Rôsa se je blestela po šumi in na logi in se videla na vsaki bilki, v srčeci vsake cvetice kakor šopek biserov. In ptički so kljunce pomákali v tó tekočo svetlôbo veselo žvrgoleč, in prepevali so potem vzdigujé se v vzduh s pastirci vred, ki so po travnicih pasli čede ovác. Zvonovi so peli in marsikatera ženica, hiteč k prvi maši, prikimala mi je, rekóč: „Hvaljen bodi Jezus Kristus!“

Dolga je pot do župe, več nego dobre pol ure hodá, a meni je bila kratka. Premišljala sem: dolgo je tudi leto, toda meni se zdi kakor včeraj, da sem prišla semkaj. Travo sem videla zeleneti in veniti, žito zoreti in žeti, drevesa cveteti in jesensko listje jim odpadati. Sneg sem le v mislih gledala, ko je tukaj padal in se tajal, a sedaj zelení, cvetè in zórí uže zopet na novo vse. Tesno mi je bilo srce o prirodu, a sedaj mi je takó polno in

vendar takó prosto vsega, kar ga je težilo. Srečna sem se čutila danes zjutraj in sama nisem vedela, zakaj. Zavriskati mi je bilo in gledati na ravnost v solnce! —

Veselje, seveda, zamíralo je v srci, ko sem se bližala pokopališču in prišedši k nji pokleknila na gomilo. V vsi svoji krasoti in ljubeznivosti, v vsi svoji bolesti je stala svetla Dora zopet pred mano. Togujoča in hvaležna sem ji, kakor vedno, izrekla še tukaj zahvalo za vsak prijazen pogled, za vsako milo besedo, za vsak stisek roke, s katerimi se je izvoljenka ponižavala k meni in me blažila. Klečala sem tamkaj dolgo moleč in zamišljena. Pod ljubljnim svojim cvetjem spava Dora. Grób je čez in čez prerasten z rožami, kakeršne rastó samó na necem vrtu. Čvrste popke sedaj poganjajo. Gost venec vonjavih vijolic jih objemlje. Baš sem se hotela posloviti s predragim mestom, ko pade senca na solnčni grób, stopinj nisem čula po mehki travi, jaz se vzdignem in pôleg mene bil je — Rihard!

„Angelj váruh moj!“ vskliknil je podajajoč mi rôci, „pozdravljam Vas z imenom, s katerim sem Vas imenoval, odkar ste mi oteli življenje.“

Osupla kakor sem bila, nisem vedela kaj odgovoriti mu in lepetála sem menda nekaj o drji. Kosci, da gré njemu hvala, ali kaj takega.

„Kaj dr. Kosec! on sam, in Ivana in moja strežajka so mi povedali, kakó ste se Vi záme žrtvovali. In ako bi tudi vsi molčali, jaz sam vem, kaj sem Vam dolžan. V najhujši bolezni se mi je vendar časih zablislila zavest in spoznal sem zlatolaso prikazen, ki je čuvala nad mano. Neizrecno dobro mi je delo, če sem nje ročico čutil na pekočem čelu, če mi je óna blazine gladila. O zahvali ne govorím. Izraza zanj ni. Nemožno mi je tudi bilo omeniti tega v pismih do grofíce. A tù, tù na grobu nepozabljive svoje — — Dore Vam povem, da Vas óna blagoslavlja za to, kar ste stvorili meni. Dora Vas je ljubila in jaz priznavam, da Vas je najplemenitejša stvar na zemlji po pravici imenovala svojo sestro. Gosposdična, v pismu, ki ste mi je izročili, omenjala je tudi Vas“ —

Prestrašila sem se, spomnèč se prizora pred nje smrtjo, in dejala: „Gospod, oprostite, ali muditi se dlje ne morem, solnce je uže visôko in iti mi je domóv.“

„Dovolite li, da Vas spremim kos pota?“

„Kakor Vam drago, gospod“ — in šla sva s pokopališča. Osrčila sem se in mu hrabro odgovarjala na vsa vprašanja o našem bivanju v Benetkah. Njemu je tam znan vsak prostorček in bilo mi je, kakor bi znova pohajala galerije, akademijo, cerkve in palače. Za vsacega Tiziana, za vsacega Tintoretta in Veronesa vé. Tó bi bil voditelj v lepi Veneciji! Kakšno veselje ga slušati! A tudi mene je menda rad slušal, kajti vprašanj ni bilo konca. Mej tacimi razgovori sva šla dalje in dalje in jaz sem želela, da bi pot trajala do, do — sáma ne vem, do kdaj. In res sva dospela do P. in od P. do K. in od todi celó do nizkega drevoreda in lipovega grmovja in tukaj pri pogledi graščine se je Rihard stoprav spomnil, da me je želel spremiti le kos pota. Ločila sva se kakor stara, dobra znanca. Rihard je dejal, da se skôraj pokloni grofici. Mislim, da se ga po sedaj ne bodem več bala, niti se ga prestrašila. Saj je takó mil in prijazen. Pri slovesi sem mu segla v róko, a stisnil mi je mojo desnico tako gorkó in mi takó dolgo gledal v očí, da sem jih morala povesiti. Trepečem, da ne

bi čital v njih, česar nihče in zlasti on vedeti ne smé. Dr. Koscu zaupam, on je mož-beseda.

Drug se mi vidi Rihard po svoji bolezní. Zdravje cvete na obličji, jasno gleda bistro sinje okó, izgubil se je s ponosnega čela óni oblak obupa, ki je je prej temnil. Izginil je izraz tožnosti okoli ust in privadile so se nasméhu. Z zanimanjem posluša on, ki je bil vedno gluh za vse razven Dore. In njegov glas, kakó je mehák, kako melodičen! Zatrepečem pri vsaki besedi.

„Kakó si lepa danes, Beata,“ s tem vsklikom me je poljubovala Roza, ko sem stopila v sobo. Smijala sem se, rekoč: „Je-li, ker sem také rdeča in spehana od dolzega pota.“

„Ne, zató ne, ampak oči se ti svetlé in ž njimi se nasmihaš, kakor pravi dr. Kosec, da se jaz z očmi, z nosom, z usti in z vsem obrazom smejem. Moraš vsako jutro iti na izprehod.“

„Ne pojdem več, ljubica moja.“

---

23. dné majnika meseca.

Dan po jutranjem mojem obiskanji Dorinoga grôba se je oglasil Rihard pri grofci. Povabila ga je preprijazno naj razveseluje jo pogostoma s svojim obiskom. Sprva je prišel vsak drugi dan, a sedaj ne mine nobeden, ki bi ga ne privédel v graščino. Divne ure mi tekó! Da bi le prehitro ne minile! —

---

5. dné junija meseca.

Pismo sem dobila iz Pariza. Zoë je tamkaj. Ločila se je s kneginjo, ki sedaj stanuje na svoji graščini v Nemčiji. Po zimi sta bili po navadi z baronom Feodorom v Nizzi, in še od tamkaj je Zoë ustregla vabilu mlade poljske vdove, s katero se je bila seznanila lani na obalah Srednjezemskega morja. Neprenosno ji je bilo bivanje pri nje vzvišenosti, kneginji Pavlovni. Žuleče sponje je siloma pretrgala. Bolj in bolj se je posušila kneginja osebno in duševno. Prava mumija je, katero opira samó še nje stari zarjaveli grb. Oddehnila si je Zoë le, kedar se je zvečera vladarica odmeknila v svoje sobane in v samoti premišljevala

slavo vzvišenih svojih pradedov. Baron Feodor, katerega je dan na dan tresla „mrzlica igranja,“ odvažal se je vselej z zadnjim vlakom v Monaco, kder mu je jemala neozdravljiva njegova bolezen vso zavednost. Stoprav s poslednjim igralcem je zapustil usodepolne dvorane vdove le Blancove. „A sedaj sem srečna,“ piše Zoë koncem, „domá sem, v mestu, katero Victor Hugo po pravici imenuje „srce vsega svetá.“ Rešena sem vseh barbarov, zlasti nemških, omika, Beata, stanuje samo pri nas! Civilizacija je le tamkaj, kder je národ nje vodítelj, in moj národ je bil od nekđaj véliki. Kakó se iz razvalin razcvita moj Pariz! Lepši, ponosnejši, večji je od dné do dné. In razvnetá republičanka ne bi bila jaz, ki ga ljubim? Blagoslavljeni na véčno nasledki Sedana! *Ainsi soit-il!* —

Moja sedanja gospodarica, ki mi je tudi prijateljica, je ljubezniva, plemenita, elegantna: na pol Poljakinja, na pol Francozinja je. Vedno sta si tá naroda bila sorodna. Želja po svobodi izvirajoča iz domoljubja osvitlja ja kakor glôrija. Ako se naveličate, Beata, samotne svoje graščine v deželi snegá in medvedov, pridite semkaj. Villa Pompejana, ki jo je sezidal —

s finim okusom, to se mora priznati — sloveči Plon-Plon in ki jo je kupila moja Poljakinja, ima dovolj prostora še za Vas. Vsprejmevi Vas z veseljem.

*Venez, venez et prenez le séjour
Chez votre toute fidèle de la Tour.* —

Vedno jednaka Zoë, vsak čas ljubezniva, vsegdar živahna: vsa Francozinja.

---

24. dné junija meseca.

Malokdaj pišem sedaj v dnevnik. Nehčem vedno in vedno beležiti, da misli, čustva in vse bitje moje se obrača samó okoli njega. A danes — — — Pa saj ni mogoče! —

Zakasnil se je nocoj Rihard. Mislila sem, da ga ne bode več. V poletenskem salonu smo bili, grofica in dr. Kosec razgovarjajoč se, jaz sedeča s svojim delom pri odprtih vratih in pazěč od tamkaj na dvojki, ki sta se igrali in tekali po vrtu. Semtertja sta priskakljali k papigi, ki je sedaj nenavadno zgovorna, vesela je menda, da sme mirovati v staroznanem prostoru. Ne vem, če sem omenila, da

ji je na starost še namenjeno bilo znova potovati po sveti, kajti bila je tudi ona z nami v Benetkah.

„Riharda ne bode nocoj,“ dejala je grofíca, „privadila sem se duhovite njega družbe, da ga pogrešam, kadar ga ni. Kakov razloček mej njim in Rihardom poslednjih letih! Kakor je sedaj, obetal je biti tačas, ko sem semkaj prišla in se s pokojnim grofom radovala visoko nadarjenega, lepega mladeniča.“

„Jaz se ne čudim tej izpremembi,“ odgovorí dr. Kosec. „Kakor môra ga je tiščala ljubezen brez nadeje, hrepenjenje brez zadostila. Ako se je tudi na videz udal grenki usodi, obup ga je vendar razjedal ognjenemu plamenu podoben. Zavzel se tudi nikakor nisem, da ga je nesrečna katastrofa vrgla smrti v naročaj. Boj ž njo je bil neizogiben. A hvala zdravi njegovi natóri in hvala neki preljubeznivi osebi, svet se veselí mladega moža, ki mu kakor z nova porôjen žrtvuje svoje moči.“

„Res,“ dé grofíca, „prehvaliti ne morem njegove ideje, napraviti gozdarsko šolo v naši dolini, ki je stvarjena živ vzórek, naukom in

knjigam na pomoč. Gozdarska šola na urodu najlepše, tisočletne šume!“

„Da bi videli, grofica, kako trudoljubivo se ji je Rihard udal in skôraj bode oživelo kar blagodušno namerava.“

„A škoda bi bilo, dohtar, če bi Rihard zanemarjal sedaj umetelnosti, saj je davno uže več nego li diletant.“

„Nikari ne skrbite, grofica, časa mu ostane dovolj, posvečevati se tudi muzam. Stoprav ón dan sem zapazil v slikarski delavnici njegovi prelépo podobo, „angelja váruha,“ — pri tej besedi sem nehoté zatrepetala — „a predno mi je bilo poteze razločiti je zavidljivi umetelnik uže povesil zagrinjalo. Samó tó sem videl, da najnovejši umotvor Rihardov nima črnih lâs; a tó ničesar ne pomenja, kajti angelji so sploh zlatolasi in kodrasti. Jeli gospodična Beata?“

„Ne, gospod dohtar, najlepši angelji v beneških cerkvah imajo črne lasé, dasi so si tam zemeljski angelji tudi od nekdej temne lasé svetlili in hoteli biti zlatolasi.“

„Tó je v Benetkah morebiti, a pri nas in v nebesih so angelji vsi svetlo-kodrasti. Toda

pustimo tó in vrnivši se k svojemu umételjniku trdim, da sedaj družega ne pogreša, nego li ljube ženice s svetlimi ali temnimi lasmi. Kolikokrat sem mu uže dokazal, da ni dobro, ako je človek sam.“

„Vi tó trdite, dohtar, ki ste se od nekđaj bali zakonskega jarma?“ smijala se je grofica.

„Baš jaz, grofica milostiva,“ odgovoril je globôko vzdihnivši dohtar, „obsojenec po usodi na samotarsko življenje. Oh, kupa njega grenkosti mi je izprazniti do dná! Meni, se vé, ni pomagati več, a mladega našega prijatelja, katerega je nesrečnega stvorila prva ljubezen, bode oblačila druga. Ali mi ne pritrđite, gospodična Beata?“

Sram me je. a zardela sem se takó, da sem glavo globôko pripognila v svoje vezanje. Grofica je k sreči baš na prag stopila, kamor jo je privabil vrisk in smeh dvójk. Nagajivi dohtar, kateremu je bila moja zadrega po volji, ni še miroval in je dostavil:

„Rihard je mlad, bogat, izvanredno lep in čul sem uže dôkaj, kakó je krasnemu spolu tukaj in v okolici po všeci,“ in približal se mi je in tiho deklamoval:

„Mnog'tere device, mnog'tere ženice
Okó je na skrivnem solzé prelivalo
Beati“

Ne, ne, kaj pravim!

„Ker Urški srcé se ljubega udalo.“

„Brez zamere, gospodična, a „srce moje je posóda tvojega imena,“ in česar je polno, tega prekipéva.“

Smijati sem se morala na glas. A trpinčenja dohtarju vendar še ni bilo dovolj, kajti resno je dejal, baš ko se vrne grofíca:

„Kakor čujem, gospod Rihard skôraj odpotuje.“

„Je li mogoče, Rihard odpotuje?“ Pri teh besedah, ki so mi zbadale navzlic vsemu vendar srce, je stopil Rihard v salon.

„Oprostite, grofíca mila, da se drznem také pozno vprašati Vas kakó se imate. Pozdravljena gospodična, a bôj napovém Vam, izdajalec, ki objavlja skrivnost, o kateri sam ne vem. Brez šale, potovanje moje je pri kraji. Vedno družih okolice, opasnostij, zabav, ki so vse drugo nego li zabave, mi ni poiskati več, kajti delavnosti sem se udal z dušo in telesom. Moj dom je sedaj moj svet, moj raj!“

„Raj! ha, ha, ha, raj brez Eve! zahvaljujem se zánj. Čakati mi ne bi bilo tamkaj angelja z plamenečim mečem, ker sam bi takoj pobegnil.“

„Kdo Vam pravi, dohtar, da bodem vedno sam v svojem raji?“

„Baš zató, ker si tega misliti ne morem, dejal sem, da skôraj odpotujete.“

„Odpotovati, zakaj li? Tù, v domovji hočem čakati sreče.“

„Prav pravite, Rihard,“ dé grofica in kakor bi se bilo vse zarotilo danes proti meni, pristavila je celó ona šaljivo in vendar neizrecno milo:

„Kaj pohajaš tjakaj v daljo,
Gledi „dobro“ pred seboj!“

Dr. Kosec si je plôskal v rôci in Rihardove oči sem čutila gledati me in zopet mi je bilo prav, prav na tanko uglobiti se v svoje delo. A mej temnim listjem, ki sem je vèzla vánje, pokazala so se mi svetla nebesa. A ne, ne, saj ni mogoče! —

---

17. dné julija meseca.

In vendar je mogoče! Mati, Dora, ali čujete, kakó srečna je vajina Beata? — Vendar, ven-

dar je mogoče! Roka se mi trese, od blaženstva se ne poznam. Ali res bedim? — Kde hočem pričeti, kaj povedati najprej? Premišljati mi ni môči, preslaba sem za vse. Vedno, neprestano, brez konca ne bi želela družega, nego li ponavljati si, kar mi je dejal on. Vsaka besedica tli v mojem srci. Morebiti bi tudi ne bilo prav zaznamenavati, kar je takó sveto, takó divno? Toda naj si privoščim oživljati blaženstvo tudi tem načinom. „Ljubim te,“ kdo bi bil čul glas teh besedij iz predrazih ust in bi trdil, da ni raja na zemlji? — Denašnji dan — sedemnajsti je, o ti ljubi, ljubi dan! — bode mi srčni praznik za večnost, pomnila ga bodem še v smrti. — —

Pisati mi vendar ni možno in pozno je uže; toži se mi iti k počitku, odpovedati se za nekaj ur sladkemu spominu, a saj se ga spéča tudi ne iznebodem in prebudivši se, v veselje rajsko! s prvo mislijo rêči se, da niso me mamile nebeske sanje, ampak da je neizmerna moja radost najslajša resnica. Jutri — jutri — — „Ljubim te,“ dejal je — — —

---

19. dné julija meseca.

Evo me stoprav danes, a sedaj bodem poskušala vse prav na tanko povedati. Imeli smo pohod. Kneginja N. iz bližnje graščine H. je bila tukaj s svojo obitelji. Dvojki sta bili presrečni razveseljevati se s tovariši svojih let. Vsak dan se je napravila druga veselica, izlet na goro sv. Križa, k sv. Dúhu, na stari grad, ali v sosednje doline. Celó „mrzlo jamo“ smo prehodili. Rihard je bil duša vsemu, neutrudljiv v izumljanji novih nepričakovanih zabav. Otroci so bili v tretjih nebesih zlasti, ko je neki večer na čarobnem vrtu gôrel umeteljni ogenj. Kneginja je Riharda očitno odlikovala in ugajalo ji je razgovorjenje ž njim. Ali meni se je dozdevalo, da je bil vendar najrajši v „našem“ krogu, tó je, pri mladini in — gospodični „vzgojevalki.“ Veselje je nalezljivo, čuda zatorej ni, da sem tudi jaz bila prav po otročje vesela. Teden dnij so se visôki gosti tukaj mudili in vrnili se predsinočnjem — sedemnajstega!! — domóv. Grofíca jih je z dvojkama spremila do H. Ves dan sem bila sama, ves dan je bil moj. „Danes ga ne bode, ne, ne, izvestno ne, saj vé, da se je gospôda odpeljala,“ dejala sem sama v sebi,

a „nekaj“ v meni je odgovarjalo, da pride. Proti večeru sem šla na vrt, sédla s knjigo v roci na mesto, ki drží v šumo in na snežnike — kder sve sedeli lani tolikokrat z nepozabljivo mojo boginjo. Omamljiv večer je bil, tak, kakršni so le na kmetih. Vse tiho in mirno krog mene, samó lipe vrh moje glave so pošumevale, kadar je mehka sapica, ki mi je prinašala gorko vonjavo bezga in rož, potegnila skozi njih veje. V knjižico sem gledala, a videla celó v Kaliforniji mej zlatokopci samó ono podobo, katera me je pred meseci prezvesto srečavala na bregovji adrijanskega morjá. Stopinje se bližajo, zatrepečem, sladka groza me izpreletí: ono „nekaj“ v meni se vendar ni motilo!

„Pozdravljena, gospodična, — zmeraj še sáma?“

„Zmeraj še, ali nadejam se, da se groffica skôraj vrne.“ Pravo za pravo rečeno se tega v tem hipu nikakor nadejala nisem.

„Kdo vé? Večer je prelep, kneginja bode prijateljico zadržala takó dolgo kakor mogoče.“

Nekaj začujena sem ga pogledala. „In vendar ste se potrudili semkaj, gospod?“

„Kaj hočete, gospodična, navada, navada! Ob jednom me je tudi skrbelo, da bi se preveč ne dolgočasili, ker je Vam ves ljubi, dolgi dan biti sami.“

„Predobri ste, gospod, a jaz za dolg čas ne vem,“ odgovorila sem smijoč se.

„Ah, takó! To bi bil mogel premisliti prej. In sedaj ste se kanili naslajati si večer s čitanjem. Žal mi je res, da Vas nadlegujem, a kaj se hoče, tukaj sem, pomagati Vam ne morem, gospodična, in gostoljubja Vam ni odrêči vsakdanjemu gostu grofice.“

„V imeni grofičinem zatorej,“ dejala sem šaljivo, „rečem Vam: dobro došli, gospod, prosim,“ toda namesto na stol, ki sem mu ga kazala, sédel je na klop poleg mene.

„Kakovo berilo ste si izbrali nocoj? Ah, Bret-Harta! Ali Vam je ta pisatelj po všeči?“

„Jako. Kakor pesmi se čitajo njegove povesti. Vedno znova in vedno z večjem zanimanjem se dadé brati.“

„Katera kaliforniških povestij Vam najbolj godi?“

„Katera, to je težko povedati. Druga je lepša od druge, vsaka umotvor. V tej se čudim

pesniku, v oni slikarju. Ali bi bilo mogoče izumeti z bojami živejše podobe, nego li jo je narisal Bret-Harte z besedami v svoji povesti „Razbúrjeno valovje?“

„Nikakor ne, gospodična, in marsikateremu slikarju bi se spodobilo globoko prikloniti se pred tacim pesnikom. „Noč v Wingdamu,“ koliko efekta s tako prostimi pomagali in „Miggless,“ kaj ne, srca ne bi imel óni, ki ne bi bil ginen pri tem popisu ženske požrtvovalnosti“ —

„O čudovita sta Miggless in on, ki nam jo je stvaril, a najlepše vsega lepega bi vendar imenovala „idilo v rdečem dolu,“ hvalo zánjo bi hotela naročiti šumečim valovom, da bi jo oznanjali pesniku onkraj Oceana.“

„Dobro, dobro, gospodična! Namesto njega Vam povem, da bi bil srečen vsprejemati hvalo iz tacih ust!“ Zmočena sem bila in sama sebi se čudila, da sem govorila takó vneto, kakor mi ni navada. „Čestitam še jednoč Vašemu ukusu in pravilnemu Vašemu razsodku, a prosim, pustiva sedaj rdeči dol in vrniva se v zeleno svojo dolino, kder solnce skôraj zaide. Beata,“ kaj je bilo tó, nigdar me še ni po imeni klical, „Beata, ali ste radi tukaj?“

„Sem, gospod, prav rada.“

„Srečni morate biti tú, kder ste uže toliko dobrega stvorili.“

„Ali se šalite, gospod? Ne vem, da bi še kdaj bila kàj dobrega stvorila. Izpolnjevala sem le svojo dolžnost pri ljubih dvojkah.“

„O dvojkah ne govorim. Ste li pozabili“ —

„Ne, ne, gospod,“ segla sem mu hitro v besedo, bojèč, da bi svoje boleznì ne omenil, „z dobrimi deli se ponašati ne morem, ubogo moje življenje se nima meriti po njih. Čustvo moje je vsprejemalo tukaj res mnogo utiskov, veselih in, žal, tudi najtožnejših.“ V svoji zadregi sem mislila odvrniti po svojih besedah to, kar je hotel rêči, vendar nasprotno sem povzročila, kajti še hujše je prišlo.

„A tudi Vi, Beata, ste tukaj napravili utiske, najglobokejše utiske, Vi ste prebudili čustva — ali tega tudi ne veste?“ Poiskati mi je bilo nekaj prav daleč notri v Kaliforniji, a neusmiljenec mi je prosèč knjižico vzel iz roke in milo in resno me pogledal: „Beata, ali bi se hoteli udomaćiti za vselej v tej dolini?“

Zopet nisem vedela kàj odgovoriti in lepetala sem: „Ne vém, dvojki bodeti odrasli, in

grofica, kateri je bivanje v Benetkah takó dobro stvorilo, namerava vsako zimo preživeti na jugu, ali naseliti se tam za zmeraj. Ali niste čuli, gospod, ko je óni dan, tam na razvalinah starega gradú, kneginji to pripovedovala?“

„Sem, a grofice nimam v mislih, nego Vas, Beata! Ali bi hoteli ostati tukaj brez grofice, brez dvojke?“ Zadrega mi je rasla do vrhunca, znala nisem nego li molčati. „Beata, ali Vam moram povedati, kar ste uže davno morali videti, čuti in čutiti?“

„Gospod!“

„Ali niste spoznali v mojem pogledi, v vsaki besedici moji kakor v mojem molčanju, da — Vas ljubim? Res, Beata, jaz te ljubim in ti me tudi ljubiš, nikari ne táji čustva, ki je je Bog sam vsadil v tvoje srce. Ni li, takó, sladko dekle moje?“ Izkušala sem govoriti, toda zamán je bilo, le oči so se mi napolnile s solzami. Govor teh solznih očij mu je moral biti po všeči, kajti vesel je vskliknil „Beata, kakó sem srečen, kakó sem ti hvaležen!“

Naj v naglici povem, da je bilo uže prav mračno, toda v meni od hipa do hipa svetleje in,

da me je neprestano tikal, temu se nikakor nisem čudila, zdelo se mi je tó nebesko sladkó in kakor bi moralo biti; jaz, se vé, menda bi se te navade poprijeti ne mogla nigdar. Toda vrnimo se k njemu!

„O, Beata, koliko sem jaz prebíl! — in prišel je čas, ko se je grozovita nesreča pripetila in ob jednom mi bil odtrgan ovoj izpred očíj, čas, v katerem sem spoznal krivico neizmerne svoje ljubezni do — Dore. Mislil sem, da izgubodem pamet. A Bog mi jo je otemnil in poklical stoprav k zavesti, ko se mi je prva dušna razburjenost polehla in ko sem tebe ugledal. Tvoja navzočnost me je umirila, ona me spravljala z minulosťjo in dala mi ceniti vrednost doma, pred katerim sem dosle bežal. Tvoja nežna ročica na pekočem čelu mi je bila blagoslov božji. Četudi nigdar ne bodem pozabil Dore, nje, vzora lepote, miline in plemenitosti, če bode tudi srce moje do zadnjega utrípa nosilo obrunke ran, ki mu jih je usekala ta ljubezen, vendar se sedaj krog tebe, Beata, vrté moje misli, moje sanje in voščila. Nikari me takó neverno ne pogleduj, verjemi, da sem te uže takrat v srci nosil, ko si bila daleč, obožaval sem te, prepričala se bodeš

o mojih besedah.“ Tako prevzetna sem uže, da sem se takoj spomnila necega govora dr. Kosca. In nadaljeval je Rihard — oj, poslušala bi ga bila brez konca! „Beata, ti si čisto cvetje, katero mi je usoda naklonila, in vedi, Dora sama mi je velela „njo, Beato ljubi, ustvarjena sta razumeti se, drug drugemu biti vse.“ Beata, ali hočeš tó, hočeš biti žena moja?“

Nepopisno je čustvo, ki se me je osvojilo pri tem vprašanji. Jaz, njegova žena, jaz nerazločljivo mu združena za vselej, jaz izvoljena deliti njegovo usodo, biti mu tovarišica, podpora, tolažba — o moj Bog, prevelika je Tvoja milost! Premagala sem se in trepetajoča, pol mrtva od strahú in divne radosti, šepetala sem: „Ali ste pa tudi prepričani, da Vas osrečiti more uboga, prosta stvar, kakeršna sem jaz?“

„Prepričan sem o tem kakor o svoji ljubezni. Ali se spominaš majnikovo jutro, ko sem te zagledal na pokopališči, kakor živa pomlad si stala pred mano in bilo mi je kakor bi s teboj moja srčna pomlad se vrnila. Ubogo srce, ki je toliko pretrpelo, bilo je čisto in mlado, kakor si ti, in novemu življenju, to je novi lju-

bezni je sililo naproti. Kaj ne, Beata, uže davno si vedela, da te ljubim?“

„Ne, kakó bi mogla biti takó ošabna.“

„Oj, sladka ponižnost ti, od katere je odvisna vsa sreča moja! — Misliš li časih náme?“

„Mislim.“ Kakó rada bi mu bila povedala, da ves dan družega ne delam.

Odzvonilo je v kapelici in vedno sva še sedela na klopici. Roka se je oklenila roke. Molčala sva, toda zgovorno je bilo to molčanje. V tem hipu je zadrdrala kočija, jaz planem kvišku, a Rihard me pritisne k sebi in — ali mi je tudi to zapisati? — in — — poljubil me je, in v drugič, in menda še večkrat — kakó vroče je vendar poletje, vsa kri mi sili v lice — zavedla sem se stoprav, ko je dejal: „jutri, ljubezen moja, pri grofici! Ali mi ne daš sladke besedice v slovó?“

„Ljubi, ljubi Rihard moj!“ predrznila sem se šepetati in on me je novič objemal in poljubljal kakor bi me hotel zadušiti ter izginil za grmovjem.

Kakor v snú sem hitela v graščino, v sobo groficiño. Dvojki je bila Ivana uže odvêdla. Na mojem obrazi se je moralo čítati, kar se je

bilo zgodilo — morebiti so se celó videli sledovi poljubov! — kajti nasmihala se mi je grofica vprašujé: „je li, Rihard je bil tukaj?“

Povesiti mi je bilo očí. „Baš je odšel, jutri želi govoriti z Vami, grofica milostiva.“

Veselo je vskliknila: „Ali je res, kar sem davno slutila? Ali ste srečni, Beata?“

„Presrečna sem, najsrečnejša stvar zemlje!“ in hotela sem grofici roki poljubiti, a mila gospá jih je razširila rekoč: „Semkaj, Beata, semkaj, čuti, dete moje, kako bi bilo máterino srce v tem hipi!“ In máterino okó sem gledala, na máterinem naróčaji mi je počivala glava, ko je pretakala solze veselja angeljsko dobra gospá z menoj! A gori v moji sobi sta me dvojki ljubkovali in zvezdice so se nasmihale doli v moj tin. Kakó blizu sem njim bila ta večer! —

Včeraj je prišel Rihard h grofici snubit me. Mila gospá ni znala od veselja, kaj se ji godí. Nesebična, plemenita kakor je, nima družega v mislih nego li srečo mojo. Kakor mati hoče skrbeti záme. S čim, s čim sem zaslužila toliko ljubezni?

Zvečera v salonu me je pokazal Rihard dvojkama in drju. Koscu svojo nevesto. Deklet-

cema so zastale besede. Nemi, osupli sta me pogledovali.

„Potem bodeš ti gospá?“ vprašala je napósled Vijola.

„Beatica gospá! „smijala se je Roza, „ali si pa uže dovolj velika?“

„In gospod Rihard bode pri nas v graščini stanoval?“ dé Vijola.

„Ne, otroka, odvedel nam bode našo Beato. A je li, Rihard, do jeseni, do našega potovanja na jug, prepustite nam jo še?“

„Môči mi ni ugovarjati Vaši želji, grofíca, toda — nadejam se, da letos jesen zgodaj pride.“

„In me, ali se potem ne bodevi ničemur več učili?“ vprašala je nekako zadovoljno Roza.

„To bi bilo lepó! Ako milostiva vajina mati dovoli, preskrbim drugo Beato. Moja sestričina v L. bi bila srečna namestovati me.“

„Ali ti je podobna? Ali je taka kakeršna si ti?“

„Tisočkrat boljša je, Vijolica moja, a udana vama bode kakor sem jaz, in ljubila vaju, kakor vaju ljubi ves svet.“

„Motiš se, Beata,“ reče Roza, ves svet naju ne ljubi, teta Pavlovna uže ne. Vedno se srdi in huđuje na naju.“

„Tudi z grajo, Roza, kaže se ljubezen.“

„Čudno!“

„Do jeseni je še dolgo, ni li res, mati?“ vzdihovala je Vijola.

„Še dva meseca.“

„Samó!“ vskliknila je Roza, oklenivši me z obema rokama.

„Koliko dnij je to?“ vpraša Vijola.

„Ali ne veš,“ svarila je sestrico Roza, „da ima mesec trideset dnij? Dvakrat trideset zatorej, to je“ —

„Le šestdeset,“ odgovorí Vijola, upiraje tožno v me prelepe temne oči. Razvedrilo se je dvojkama sladko obličje stoprav, ko sem jima popisovala, kakó se bode mo v poletji skupaj radovale sedaj v graščini, sedaj na čarobnem vrtu.

Drja. Kosca radost ni imela ni konca ni kraja, čestital in čestital je neprestano Rihardu in meni.

„To bode zakon, katerega bodo angelji veseli!“

„Jeden izmej njih izvestno!“ dejal je Rihard.

Hipno se zagradi dr. Kosec za glavo in vsklikne: „Zakaj li nisem jaz gospodične snubil? Davno uže bi bila mož in žena. Odkar se pozna vidi me rada — tega tajiti ne more — in neko jutro lani, meseca septembra je bilo, me je celó“ — pritisnil je roko na usta, „za Boga, kaj bi bil skôraj stvoril: prekršil svojo prisego! V grôb naj me spremi skrivnost! — Prav filozof se hočem udati usodi in izkazati se večjega nego li je moja boleost. Náte jo, Rihard, osrečite jo, kakor bi bil stvoril jaz! — A čujte, otroka, upam, da bode vaju čarobni vrt, raj, ki je takó dolgo pogrešal Eve, prijazno odprt staremu Koscu?“

Pripovedovala sem sedaj vse dogodbe poslednjih dníj, o svojih čustvih bi mogla govoriti neprestano. A ne smem. Šestdeset dnij hitro izgine — dasi Rihard tudi trdi, da je to neskončen čas — in v prostih urah mi ne bode pisati, ampak plesti, šivati in vesti. Koliko sladkih mislij bodem vtkala v vsako reč in v bodočih časih bodem tudi v nji spominaje se čitala kakor v svojem dnevniku. A kedar

bodem, o Bog nebeski, mati, Dora, kedar bodem njegova žena, gospodinja na čarobnem vrtu, takrat še celó ne bodem utegnila pisati. „Vsaka prava gospodinja ima posla, opravil in skrbij dovolj,“ dejala je nocoj Ivana. Da pa hočem biti gospodinja v pravem pomeni besede, tó se umeje samó ob sebi. Reči moram, da je vendar še jeden vzrok, ki mi brani poprijeti se dnevnika na svojem bodočem dômu: nehčem, da bi Rihard takoj zvedel, ka mi je bil uže vse, ko mu še ni znano bilo, da tudi jaz živim. Sram bi me bilo preteč. Z Bogom zatorej, ljubi, zvesti prijatelj, praznij posedaj in počivaj mirno! Jednoč, se vé, kedar bodem srčnejša, prideš zopet na dan, kajti skrivnosti ne sme biti mej možem in ženo, a do tačas zdravstvuj!

Epilog.

V villi N. 21. dné avgusta meseca 1877. 1.

Moram! ni drugače! Srce mi kipí! — Moram še jednoč prijeti peró. In zakaj bi ga ne, saj moški trdé, da ga ni ženskega pisma brez „pripisa,“ kaj bi zatorej dolzemu dnevniku ne dostavila nekoliko vrstic? Srce mi kipí, sem

dejala, o takó kipí, da ne vem, kakó odvzeti mu brême neizmerne svoje radosti. Klicati bi hotela v širi svet, klicati kvišku v nebesa, kakó sem vesela, kakó sem blaga! Dnevnik, stari prijatelj, slušaj me, razgovarjati se moram s teboj, a vedi, navzlic temu sem vendar dobra gospodinja!

Sáma sem — Rihard je spremil grofició in dvojki v graščino, vrnil se bode peš domóv — sáma sem v jedni ónih mirnih prijaznih soban, ki na vrt drže in katerih „gospodična vzgojevalka“ nisem videla. Okni sta odprti in pred njima dehtí, šumi in žvrgoli poletensko življenje. V dotični somračni sôbi na nizkem stolčki sedi Ivana, a sôpsti si ne upa, kajti tam — srce, mirúj, roka, nikari se ne tresi, tam, tam pod podobo „angelja varuha“ spava — — mala Dora, njegov otrok, življenje mojega življenja! Rečeno je, tukaj stojí, o srečni list, ki je vzprejel takšno blago vest! Posvečen se mi dozdevaš, saj se te je doteknila máterina sreča, najvišji, najčudovitejši dar, kateri je Bog naklonil zemeljski stvári. Ako sem tudi prej mislila, da se radost moja povekšati ne more, vendar je prirasla na višek, kder se pričinja

angeljsko blaženstvo. Ko sem čula prvi glas otročji, ugledala sladko stvarco, ko je Rihard bled, a razvnet in Boga hvalèč, objemal mater in detece, ko se je moškemu očesu utrnila solza in on me imenoval svoje vse, dušo svoje duše, oj, takrat sem zvedela kaj so nebesa! —

Najsvetejši, najblažji hip v ženskem življenji je izvestno isti, v katerem mati v prvič dete svoje pritiska na srce. Najtoplejše molitve, svete prisege in sladke nadeje so mi je v njem napolnjevale, a z máterino srečo se je prebudila tudi máterina skrb. In spustila nisem svojega deteta iz naróčaja, ne odmeknila očij od njega, in vedno rase sedaj moje veselje, ljubezen moja, in od dné do dné je zavida bolj vredno mi srce, katero se mu more žrtvovati z vsacim svojim utripom. Upala sem, da mi bode môči popisovati svojo srečo. Nečimerna misel! Odkodi jemati besed za to, kar sama mati čutiti, le ona umeti more. A to vem, da je sedaj ura razprostreti te liste — zrcalo moje duše — pred dragim možem, pred njim, s katerim me druží najsvetejša vez: najino dete! — —

Naj tudi povém, da je Rihard „angelja varuhá“ — dokaz necega kultusa — rešil ovoja

in ga obesil nad zibel, ko se je Dora porodila. Ko sta jo dvojki prišli prvič gledat, ostrmeli sta pri vhodu v mračni prostor in Roza je polglasno vskliknila: „gledi, gledi, Vijola, Beato na zidu!“ — „Nje podoba je,“ dejala je grofca. Prišedši k meni sta me nekako boječe gledali po strani. „Nu, saj vendar nimaš perotij,“ dejala je zadovoljno oddahnivši se Roza.

Ljubeznivi, šaljivi in vedno mladi naš dr. Kosec ne more iti mimo „ville“, da ne bi vstopil in pogledal Dorice. „To mi okreпча srce, to me pomlaja! Kdo vé, dekletca také naglo rastó — ste li videli, gospá, kakó se mi je sedaj nasmihala? O ti lepa, zlata dušica tí!“

„Ni li res, gospod dohtar,“ reče Ivana — ki se je iz graščine za vselej semkaj preselila — „ni li res, da je Dorica vsa taka, kakeršna je bila nepozabljiva mi Dora — hočem reči, milostiva pokojna baronica?“

„Preveč zahtevate o mojem spominu, ljuba Ivana, kakova je mila gospá ravno po petih tednih bila, tega ne vem.“

„A jaz to vém, od dneva svojega poroda vedno živa stojí pred mano. Res, res, Dorica ji je vsa podobna, Bog jo blagoslovi! Drugo

srnico bodem imela!“ In ginljivo je videti Ivanino otročje veselje smijati se iz stoterih gub velega, starega svojega obličja.

Zabeležiti mi je tudi — — a kaj čujem, zunanja vrata v villo se odpirajo, bliža se on, oj, hitro, hitro njemu naproti, Rihard, moj Rihard — — — —

Opombe

Na notranji naslovnici izdaje *Beatin dnevnik* sta navedeni imeni dveh lastnikov knjige. V obeh primerih sta zapisani le začetnici imena (I. oz. I R), priimka pa sta izpisana v celoti in kažeta na provenienco knjige. Endlicher je bil priimek Luizinega strica Rudolfa in tete Ane po materi (ta je stanovala pri Crobathovih). Naš eksemplar knjige je bil očitno družinska last, knjiga je pozneje prešla v roke zgodovinarja in bibliofila Ivana Vrhovnika (1854–1935).

Str. 3, *V graščini Š. 20. dné maja meseca 1875.* Krajšava Š. se nanaša na Šneperk, tj. snežniško graščino oz. grad Snežnik na Notranjskem, pod goro Snežnik (1796 m), po katerem je modelirano osrednje dogajališče romana.

Str. 3, *Molčč strežaj me je védel skozi visôko dvorano, [...] po zasukanih stópnicah v drugo nadstropje. [...] in v sôbi sem, katera je po sedaj moja. [...] Majhnega prostora menda ni v vsi graščini; vse je visôko, veliko in zdelano kakor za večnost. [...] in stara ura tam na konci sôbe mej tinovima oknoma jednoglasno maha.* Opis grajske notranjščine v mnogočem spominja na opis iz pisateljčinega zasebnega intimnega dnevnika z dne 31. maja leta 1844, ko je s staršema in sorojenci obiskala grad Snežnik, kjer je poklic grajskega pisarja oz. zapisnikarja opravljal njen dvajsetletni stric po materi Rudolf Endlicher. V opisu gradu Luiza omeni dva vogalna pomola na stavbi, t. i. izzidka, Beata pa tinovi okni. Luiza v zasebnem dnevniku piše, da ima stavba dve nadstropji, v najvišjem nadstropju tudi balkon, medtem ko se Beata v romanu naseli v drugem nadstropju. Tako Luiza kot pripovedovalka Beata omenjata prostorne, visoke sobe in dvorane ter bogato in elegantno opremo.

Str. 5, *zlasti tù-le v tinu, ki je malo ne posebna izbica v veliki sôbi, [...] tó bode kotiček za naju, tukaj bodeva domá, ti, dnevnik moj in jaz!* Beata se je v graščini Š. naselila v tinu, sobi z vogalnim pomolom, kjer piše dnevnik.

Str. 5, *Širôko, cvetočo dolino vidim.* Na tem mestu se pripovedovalka nanaša na Loško dolino, v kateri se nahaja graščina Š. Pisateljica v zasebnem dnevniku pove, da si je grad Snežnik vedno predstavljala na skali, vendar je ugotovila, da leži na ravnini.

Str. 6, *Cvetóča podoba je obrobljena z zelenimi lepimi hribi [...] še lepša bi bila, ako bi jo oživljala valovita reka ali svetlo jezéro!* Loško dolino z vseh strani obdajajo planote, in sicer Bloke, Račna gora, Snežnik, Javorniki. Besede guvernante Beate morajo bralcu, ki pozna vsebino pisateljčinih zasebnih dnevnikov, zazveneti poznano. V vpisu v dnevnik z dne 31. maja 1844 namreč piše, kako so se ob priložnosti obiska na gradu Snežnik povzpeli na bližnji hrib Kucelj, od koder so opazovali Loško dolino, ki je »obdana z obročem gora«.

Str. 6, *Ubogi potočec, ki od grmovja polu skrit po dolini teče* Pripovedovalka omeni potok, ki spada v skupino motivov, s pomočjo katerih je v romanu izrisana krajinska kulisa. Ker je dogajališče romana oblikovano ob stvarni geografski predlogi, bi bil to lahko vodotok Obrh; v neposredni bližini gradu Snežnik ima izvir Mali Obrh.

Str. 6, *Veličastno se razprostira pred pogledi mojimi tisočletni gozd in snežniki se vzdigujejo za njim* Gozd (šuma) spada v skupino motivov, ki pomagajo ustvariti predstavo osrednjega dogajališča. Z graščine pelje pot skozi gozd in na snežnike. Ti so v romanu v funkciji lajtmotiva in se nanašajo na kraško planoto Snežnik z istoimenskim vrhom. V romanu ima motiv snežnikov obenem metaforično-simbolne pomene.

Str. 7, *Dvojki sta, Roza in Vijola.* Dvojčici, ki nosita cvetlični imeni, imata svoji vzporednici v dvojčicah Mini in Nini iz romana Fredrike Bremer *Die Töchter des Präsidenten* (1834), pri katerem se je zgledovala Luiza Pesjak. Podobni sta (Rafaelovima) angeloma, samo da imata temne kodraste lase, temne obrvi in modre oči.

Str. 8, *»Beata, kaj je tó [...] lepo imé je in pomenja 'preblaga'«* Protagonistka Beata ima simbolno pomenljivo ime, ki ga v romanu razloži grofica, mati njenih varovank Roze in Vijole. Kaže na guvernantino plemenitost in dobroto.

Str. 13, *slovanska zemlja* Pojavitev pridevka »slovanski« je v romanu edinstvena in pomenljiva, saj je v opoziciji s turškim. Pridevek »slovenski« pa se pojavi v francoščini kot »slovène« (str. 70), kjer Francozinja Zoë de Latour nagovarja Beato kot slovensko hčer.

Str. 13, *Iz gradú smo prišle do mosta na škripce. Vzidan je sedaj na obeh stranéh, ali silne verige, ki se zarujavele vijó okoli stebrov, pričajo o nekdanjem namenu.* Gre za dvžižni most, ki ga pisateljica omeni v zasebnem dnevniku, kjer opisuje lego gradu in izgled stavbe.

Str. 13, *in kakor ljube stare znance sem pozdravila zeleno dolino, košati gozd in čudovite snežnike.* Skupaj se pojavijo motivi doline, gozda in snežnikov, ki pomagajo ustvariti zlasti predstavo fizičnogeografskih značilnosti območja, po katerem je oblikovano dogajališče romana.

Str. 14, *Vijola je trgala marjetice,*)* Pisateljica je v romanu naredila opombo, da gre za »národno otročj[o] igr[o]«. V slovenski tradiciji je trganje venčnih listkov marjetice, pri katerem se izgovarjajo besede »ljubi, ne ljubi«, priljubljena ljubezenska majska igra, v kateri ima marjetica nekakšno vlogo oraklja.

Str. 15–16, *Podobe pradedov pokojnega, pred letom umršega grofa visé tam. [...] Tik izhoda je zadnja podoba, kažoč tudi poslednjega sina starega slovečega rodú: pokojnega grofa.* Gre za podobe slavnih prednikov grofa, Beatinega gospodarja, pred katerimi se pokloni kneginja oz. »stara teta« Pavlovna ob obisku družine. Gospodarji na gradu Snežnik so se od 13. stoletja zelo menjavali, zaradi česar je težko reči, katere gospodarje bi avtorica lahko imela v mislih.

Str. 18, *Jedna ura je odločena pletenju* Med dejavnosti meščansko-plemiških deklet, žensk in dekletc je poleg branja sodilo tudi pletenje. Mladenka Luiza v zasebnem dnevniku z dne 28. novembra 1844, ko je z očetom obiskala grad Snežnik, poroča, kako je ves dan preživela v svoji sobi in si čas preganjala z branjem in s pletenjem.

Str. 23, *Zgovorili sve se tudi, da jej bodem vsak dan po jedno uro ali dvé kratila čas, beré katerega klasika, in ko se ponudim, čitati angleške in francoske poete v izvirniku, bila je grofica presrečna.* Za (samo)izobraževanje žensk je bilo pomembno poznavanje tuje, angleške in francoske literature, ki jo je Beata prebirala bolehnih grofici. Luiza se je kot dekle učila angleščine, francoščine, italijanščine, prebirala je dela iz svetovne književnosti. Na očetovem domu jo je poleg gimnazijskega učitelja Petra Petruzziija poučeval France Prešeren, ki je bil tedaj pri njih odvetniški pripravnik.

Str. 23, *Šle smo v park; čudovito lep in velik je. Raznovrstni poti držé daleč notri v gozd. Nádejam se, uglobiti se vánj. Kdo vé, morebiti pridem s časom do snežnika* Beata vnovič omeni gozd, do katerega se pride skozi grajski park in za katerim se vzdiguje [S]nežnik. Ravno tako večkrat omeni park oz. vrt. V času, v katerega je pisateljica dogajalno umestila roman, se je že začela prenova grajske okolice, ki je zajemala ureditev angleškega parka z drevoredi.

Str. 24, *Po navadi sem šla z dvójkama na izprehod, držèč se danes steze na gozdnem robu proti zahodu.* Beata se je z varovankama odpravila k mlinu. V okolici snežniške graščine sta bila razvita mlinarstvo in žagarstvo. Omeniti gre mlin v Pudobu in mlin Markovec. Beata omeni šumeči potok, ki bi bil lahko viševski Brežiček, ob katerem je bil mlin in se izliva v Veliki Obrh. V neposrednem nadaljevanju beremo, da so prišle do zapuščenega mlina.

Str. 26, *»Cvetlico l...ške doline« so jo nazivali.* Zblaznela mlinarica tako poimenuje svojo hčer Anico, nesojeno grofovo nevesto. Krajšava l... brez večjih dvomov pomeni »loški« in se torej nanaša na Loško dolino.

Str. 30, *Vedi zatorej, tam na severnem konci doline mej St.... trgom in L.... stoji lepa v italijanskem slogu sezidana villa.* Krajšavi St.... trg in L.... se nanašata na bližnja kraja Stari trg in Lož v Loški dolini, kjer stoji Rihardovo domovanje. V njem je urejen salon, kjer se Beata opaja ob bakrorezih, slikah novejših umetnikov, kipih slavnih pesnikov, omeni marmornato podobo Shakespearea, knjižnico s klasičnimi deli raznih literatur ter klavir avstrijskega oz. dunajskega proizvajalca Bösendorferja.

Str. 32, *Boginja Flora sama bi se jim morala čudom čuditi.* Flora je v rimski mitologiji boginja cvetja in pomladi. Beata aludira nanjo, ko z grofico stopita na Rihardov vrt, ki je prepoln čudovitih rož.

Str. 36, *»Bodi Lord Byron tretji v najini zavezi. Čitajvi: Manfreda!« [...] Stopinjo za stopinjo sve hodili po poti, po katerem si Manfred, drugi Faust, kakor ga imenuje Goethe sam – toda Faust brez Marjetice in brez Mefista – išče rešitve.* Grofica si je zaželela, da bi ji Beata glasno brala dramsko pesnitev Georgea Noela Gordona Byrona *Manfred* (1817). Beata omeni Goethejevega *Fausta*. Med deloma obstajajo pomembne vzporednice; Byron je dramo zasnoval kot svojevrsten odgovor na Goethejevo dramsko delo. Manfred je nekakšen

Faust iz Bernskih Alp, ki trpi skrivnostno krivdo, povezano s smrtjo ljubljene Astarte. V neposrednem nadaljevanju mesto v knjigi, kjer Manfred roti Astarto, prebere Rihard, ki trpi zaradi ljubljene Dore. To je tudi tisti odlomek, ki ga skuša v nadaljevanju gubernanta Beata prevesti v materni jezik in ga zaupa samo svojemu dnevniku.

Str. 40, »*Farewell!*« Grofičin vzklik, s katerim prekine Rihardovo branje; je aluzija na besede Astartinega duha, prikazen iz Byronovega dela.

Str. 42, 43, »*Hear me [...] And I would hear yet once before I perish! [...] in the still night [...] I have wander'd [...] Speak to me! [...]*« Citati iz Rihardove rotitve oz. replike iz *Manfreda*.

Str. 44, »*Richard, to-morrow [...] Farewell! [...]*« Citat besed Astartinega duha iz *Manfreda*.

Str. 47, *mademoiselle Zoë de Latour* Družica in spremljevalka Pavlovne, ki v romanu postane glavna nosilka (francoske) domoljubne ideje.

Str. 47, *na postajo R.* Krajšava bi se utegnila nanašati na Rakek.

Str. 52–53, *Dora ni imela nikder mirú, iz graščine me je vlekla na vrt, tja na konec, kder stojé lepi stari javori.* V romanu motiv javorov dobiva simbolne razsežnosti, saj Dora pod njimi opazuje Riharda in misli nanj. Eden od simbolnih pomenov javora je ravno ljubezen in povezanost. V gozdovih Notranjske sicer najdemo tudi gorski javor.

Str. 62, »*Eh bien*« V romanu kneginja, družica de Latour, grofica in baronica kramljajo v francoščini.

Str. 63–64, *mademoiselle de Latour, regardez* Kneginja Pavlovna po francosko in navdušeno nagovarja svojo spremljevalko de Latour, naj pogleda podobe slavnih prednikov. Po njihovih imenih kneginja v nadaljevanju in v francoščini sprašuje dvojčici.

Str. 64, »*Je li môči, vzgojevalko imeti in ne poznati svojega pradedu Herbarta? [...]*« Med gospodarji na gradu Snežnik se res omenja neki Herbord Snež-

niški (Slana 2000: 24), vendar se tedaj še ne bi mogel bojevati s Turki, ki so v slovenske dežele oz. Avstrijsko cesarstvo vdrali v 15., 16. stoletju. Vseeno je omemba Turkov pomenljiva, saj je bila turška tematika ena najpogostejših tematik slovenskega zgodovinskega romana, v katerem Turki predstavljajo narodne sovražnike.

Str. 65, »*Pozdravljam te, visôki strijc, slavni Maksim [...]*« V 18. stoletju se kot eden od gospodarjev na gradu Snežnik omenja Maksimiljan, vnuk Volbenka Danijela s Snežnika (Slana 2000: 26–32). O Maksimu Pavlovna na istem mestu pravi, da je bil na Dunaju leta 1810, kar je nekoliko pozneje.

Str. 65, »*Pulvis es!*« Družica de Latour v latinščini in z ironijo zašepeta Beati v uho »Prah si!«.

Str. 66, *Naj me obseva pri delu duh sloveče Uršule!* Ena od znamenitih prednic kneginje Pavlovne. Med gospodarji na snežniškem gradu je omenjena neka Uršula iz časa, ko so bili tu Lambergi. Posest je prevzela po smrti moža Volbenka 1550 (Slana 2000: 26–32).

Str. 69–70, »*Sans parents [...] et me presse la main!*« Domoljubni verzi, ki izražajo domotožje in francoski ponos ter jih deklamira de Latour, so iz pesmi *Sans parents, sans amis* Andréja Cheniérja (1762–1794), francoskega pesnika. Z njimi asociira na francosko revolucijo, saj je bil Cheniér žrtev nasilja po njej.

Str. 70, »*N'est ce pas bien triste cela? [...] Eh bien [...]*« De Latour se v francoščini pogovarja z Beato; sprašuje jo, če je žalostna. Imenuje jo lepo svetlo laso slovensko dekle in ji ponudi prijateljstvo, ki ga Beata rada sprejme.

Str. 72, *Krasni grški nos, omamljiva usta, snežnobela pôlt, polno nédrije, vse, vse bi bilo vredno Afrodite, valovom izhajajoče.* Omemba Afrodite in zlasti snežnobeke Dorine polti spominja na roman Fredrike Bremer *Die Töchter des Präsidenten*. Bremerjeva se namreč v povezavi z belo kožo Angelike navezuje na mit o Galateji in Pigmalionu oz. na kip iz slonove kosti, ki ga je oživila Afrodita.

Str. 73, *Njen ded je bil ubog častnik, ki si je pri Waterloo prislужil réd in »neprecenljivi« pridévek »de«.* *Sin – gospodični naši oča – posnema ga je v srčnosti ter poplatil pri Sedanu* Družina Francozinje de Latour je bila v plemiški sloj, na kar kaže predlog *de* v priimku, povzdignjena po zaslugi deda, ki je bil kot častnik udeležen v znameniti bitki pri Waterlooju (1815). Njen oče je bil udeležen v bitki pri Sedanu (1870), kjer je bila francoska vojska poražena. De Latourjeva izraža zadovoljstvo nad tem porazom, pri čemer prideta še bolj do izraza njena ideja o narodovi samostojnosti in republikanska miselnost.

Str. 73, *»de la comédie française«* Mati Zoë de Latour je bila članica francoskega narodnega gledališča.

Str. 73, *izvolila si je pôsel bralke in Francijo neprestano molč sedaj v tujini z Bérangerom in Hugom hrepeni po nji.* Pierre-Jean de Béranger (1780–1857), priljubljen pesnik, ki so ga postavljali ob bok velikega Victorja Hugoja (1802–1885). Pisal je slavilne pesmi Napoleonu.

Str. 74, *»sous«, mademoiselle Zoë de Latour, lectrice de Madame la douairière Princesse Pauline W., »noble«* Ko Beata opisuje Francozinjo de Latour, ji Pesjakova v usta na več mestih položi francoske besede, kar kaže na Beatino izobraženost. O de Latourjevi od Beate izvemo, da je dobrosrčna, saj rada deli poslednji denar s siromakom, da se ob Pavlovni dolgočasi ipd.

Str. 75, *Iz svojega tina sem ga le videla pri odhodi arabca zajezditi.* V sredini 80. let 19. stoletja je bila na gradu Snežnik kobilarna z lipicanci arabskega porekla (Schollmayer-Lichtenberg 1998: 35).

Str. 77, *Okol pasú me je prijela davi Zoë, vprašujé dekletci* Primer francoske konverzacije med de Latourjevo, dvojčicama in Beato. Zoë vpraša dvojčici, ali jima je vseč zavezništvo med Francijo in Kranjsko.

Str. 78, *»Comtesses, je vous fais mon compliment«* Zoë de Latour Beati in dvojčicama pove pesem, ki med drugim poje o tem, kako ji je lastovica zašepetala, da je videla dva otroka, ki ljubita svojo vzgojiteljico. Dvojčici si zaželela, da bi lastovica še pela, in de Latourjeva jima ustreže.

Str. 79, *Kaj storiti v tacem slučaji brez blagoslova, ki ga slavnoznani Farina delí vsemu omikanemu svetu?* Salvatore Farina (1846–1918), italijanski pisatelj, dramatik, ki je v svojih delih tematiziral meščanstvo v Italiji 19. stoletja in je bil znan po samosvojem humorju. Njegova dela so bila priljubljena v nemško govorečem prostoru.

Str. 80, *»Semkaj, mes petites nièces,*« Kneginja Pavlovna v francoščini nagovarja nečakinji. V nadaljevanju po francosko govori z zdravnikom, dr. Koscem.

Str. 84, *Ponižuje se k igri »piquet*«. Igra s kartami, ki je bila razširjena zlasti v Franciji.

Str. 84, *V bližnjem trgu L. stanuje in graščinska kočija ga privaža in odvaža vsak večer.* Bližnji trg, kjer stanuje dr. Kosec, je po vsej verjetnosti Lož (nem. *Laas*).

Str. 84, *»Die Fürstin furchtbar prächtig wie blut'ger Nordlichtschein Die Gräfin süß und milde, als blickte Vollmond d'rein.*« Balada Des Sängers Fluch nemškega pesnika Ludwiga Uhlanda (1787–1862), ki jo je uglasbil Robert Schumann. V izvirniku namesto »die Fürstin« stoji »der König«, namesto »die Gräfin« pa »die Königin«.

Str. 84, *Kadar igra teče bavi se od dolzega časa grofica semtertja s knjigo, v kateri biva duša Dantejeva* V romanu je izmed italijanskih pesnikov omenjen Dante Alighieri (1265–1321).

Str. 95, *Uršule-Minerve* Slavna prednica kneginje Pavlovne, babica dvojčic Roze in Vijole na sliki, ki visi v grajski veži, drži sovo. Uršula je v romanu omenjena na več mestih, tu pa je primerjana z rimsko boginjo vojne Minervo, ki je predstavljala umetnost in modrost in katere simbol je sova.

Str. 114, *Tudi grofica je po prošnji in nasveti drja. Kosca šla za nekaj tednov na sosednjo graščino kneza W.* Krajšava W. namiguje na rodbino Windischgrätzov, ki so imeli svoje posesti na Notranjskem.

Str. 122, *Na večer sem mimo ville šel od necega bolnika tam gori pri sv. Križi,* Namig na Križno goro v župniji Stari trg; v nadaljevanju je omenjena gora sv. Križa.

Str. 130–131, *Sprva smo stanovali »Riva dei Schiavoni«, blizu stare »palazzo dei Dogi«, [...] naj sem se vtapljala v divni pogled izza »Campanila«, [...] naj me je nosila gondola mej stotino in stotino ladij čez »Canal grande« [...] naj sem se sprehajala po marmornatih tleh najlepše »piazzze« Italije, na óni svetega Marka, naj se mi je kazal vzvišeni prizor gledati o mesečni svetlobi »Prokuracije«, cerkev sv. Marka, »Piazzetta« in »Lagune« Riva degli Schiavoni, eno od pomembnejših pristanišč v Benetkah, ki se razteza proti vzhodu oz. proti trgu sv. Marka; nedaleč je Doževa palača; Campanile je zvonik cerkve sv. Marka in je simbol mesta; Canal grande je najdaljša vodna ulica, po kateri se je Beata vozila z gondolo; Piazza označuje trg sv. Marka, Piazzetta je trg pred Doževo palačo, Prokuracije oz. Stare prokuracije označujejo stavbo, v kateri so imeli prostore prokuratorji Beneške republike in se nahajajo na notranjem delu trga sv. Marka, Laguna je Beneška laguna in se nahaja vzhodno od mesta Benetke.*

Str. 132, *»Od zore do mraka, od mraka do dné, [...]*

Ji zvesto je bilo ljubeče srcé!« Beata se nanaša na pesem Pevcu Franceta Prešerna.

Str. 133, *Dehtel je lipov cvet po grmičih, ki obrobjajo pot doli do K. Poti ob gradu Snežnik poleg kostanjevih drevoredov obrobja lipov drevored, kjer so sprehajalne poti, in sicer do K., ki pomeni bližnjo vasico Kozarišče, h kateri spada grad.*

Str. 136, *Za vsacega Tiziana, za vsacega Tintoretta in Veronesa vé.* Tiziano Vecellio (1488/90–1576), Tintoretto (1518–1594), Paolo Veronese (1528–1588), trojica beneškega slikarstva.

Str. 136, *In res sva dospela do P. in od P. do K. in od todi celó do nizkega drevo-reda in lipovega grmovja in tukaj pri pogledi graščine* Če je bilo do Dorinega groba, kakor Beata piše pred tem, več kot pol ure, se krajšava P. utegne nanašati na Pudob, ki je na črti med Kozariščem in Starim trgom (iz Pudoba je približno pol ure hoda do gradu). Iz Kozarišča se odpre pogled na graščino. Beata še enkrat omeni lipe.

Str. 139, *Moja sedanja gospodarica, ki mi je tudi prijateljica, je ljubezniva, plemenita, elegantna: na pol Poljakinja, na pol Francozinja je.* Zoë de Latour se

navdušuje nad zavezništvom med Slovani, konkretno Poljaki, in Francozi, ki predstavljajo alternativo nemštvu. Luiza Pesjak je bila po materi poljskega rodu.

Str. 139, *Ako se naveličate, Beata, samotne svoje graščine v deželi snegá in medvedov, pridite semkaj.* De Latourjeva opisno poimenuje deželo snežniških gozdov.

Str. 140, *sloveči Plon-Plon* De Latourjeva v pismu Beati omeni »Villo Pompejano«, ki jo je sezidal Plon-Plon, kar je vzdevek za princa Napoléona Bonaparteja (1853–1891), sina Jérômea Bonaparteja, kralja Vestfalije. Beato ob tej priložnosti povabi v Pariz.

Str. 141–142, »*Res,*« *dé grofíca,* »*prehvaliti ne morem njegove ideje, napraviti gozdarsko šolo v naši dolini, ki je stvarjena živ vzórek, naukom in knjigam na pomoč. Gozdarska šola na uhodu najlepše, tisočletne šume!*« Na gradu Snežnik je bila prva gozdarska šola s slovenskim učnim jezikom, ki je delovala med letoma 1867 in 1875, ko se z Beatinim prihodom začne pripoved. Pokrovitelj šole je bil princ Jurij Schönburg-Waldenburg (Slana 2000: 35).

Str. 144, »*Mnog'tere device, mnog'tere ženice*

Okó je na skrivnem solzé prelivalo

Beati.«

Ne, ne, kaj pravim!

»Ker Urški srcé se ljubega udalo.«

Dr. Kosec deklamira iz Prešernovega Povodnega moža in spravi Beato v zadrego, ko namesto imena Urška uporabi njeno ime, saj ji želi povedati, da je Rihard zaljubljen vanjo.

Str. 144, »*Brez zamere, gospodična, a »srce moje je posoda tvojega imena«, in česar je polno, tega prekipéva.*« Dr. Kosec uporabi Prešernovo Gazelo Pesem moja je posoda tvojega imena.

Str. 147, *Kneginja N. iz bližnje graščine H. je bila tukaj s svojo obitelji. [...] Vsak dan se je napravila druga veselica, izlet na goro sv. Križa, k sv. Dúhu, na stari grad, ali v sosednje doline. Celó »mrzlo jamo« smo prehodili.* Sv. Križ, ki je tu omenjen drugič, se bržčas nanaša na romarsko cerkvico na Križni gori (župnija Stari trg), Sv. Duh je ime cerkvice v bližnji Novi vasi na Blokah, stari

grad so razvaline gradu Lož (domače ime Pusti grad), mrzla jama (z malo začetnico) se nanaša na Mrzlo jamo na območju Javornikov.

Str. 149–150, »Kakovo berilo ste si izbrali nocoj? Ah, Bret-Harta! Ali Vam je ta pisatelj po všeči?« [...]»Katera kalifornijskih povestij Vam najbolj godi?« » [...] Ali bi bilo mogoče izumeti z bojami živejše podobe, nego li jo je narisal Bret-Harte z besedami v svoji povesti »Razbúrjeno valovje?« »Nikakor ne, gospodična, in marsikateremu slikarju bi se spodobilo globoko prikloniti se pred tacim pesnikom. »Noč v Wingdamu«, koliko efekta s tako prostimi pomagali in »Miggless«, kaj ne, srca ne bi imel óni, ki ne bi bil ginen pri tem popisu ženske požrtvovalnosti —« »O čudovita sta Miggless in on, ki nam jo je stvaril, a najlepše vsega lepega bi vendar imenovala »idilo v rdečem dolu«, hvalo zánjo bi hotela naročiti šumečim valovom, da bi jo oznanjali pesniku onkraj Oceana.«
Bret Harte (1836–1902), ameriški pisatelj. Najdemo ga na bralnem seznamu Luize Pesjak, saj ga omenja v svojem zasebnem dnevniku (1844). *Kalifornske povesti* je poslovenil Maks Pleteršnik in so izšle kot drugi zvezek leta 1876 v Slovenski knjižnici, ki jo je izdajal Josip Jurčič. V knjigi izmed omenjenih najdemo povesti Miggless in Idila v Rudečem dolu. Iz navedbe slovenskih naslovov je mogoče sklepati, da je Pesjakova imela pri roki slovensko izdajo.

Povzetek

Gre za prvo faksimilirano izdajo dnevniškega romana *Beatin dnevnik* (1887) Luize Pesjak (1828–1898), ene prvih slovenskih pesnic, pisateljic, prevajalk in dramatičark. Izdaja je na začetku pospremljena z izčrpno literarnozgodovinsko študijo, ki prinaša nova spoznanja o avtorici in delu, ter na koncu z znanstvenokritičnimi opombami Urške Perenič. Z zgledovanjem pri zbirki Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev napoveduje tekstnokritično izdajanje drugih avtoričinih del (Urška Perenič za izdajo med drugim pripravlja pisateljčine zasebne nemške dnevnik, ki jih je transkribirala iz rokopisne gotice in deloma že prevedla v slovenščino).

Izdaja uresničuje trojni paradigmatški premik v slovenski literarni vedi. Prvič, dvojezična oz. večjezična in večkulturna avtorica Luiza Pesjak, ki je bila iz različnih razlogov potisnjena na obrobje nacionalnega literarnega sistema, stopa s svojo literarno ustvarjalnostjo proti njegovemu središču. Gre za tisto vrsto literarne ustvarjalnosti, v katero prav tako sodijo France Prešeren, ki je začel pisati v nemščini, pesnica Lili Novy ali denimo pisateljica, potopiska Alma Karlin. Za razliko od preteklosti se slovenska kulturna in literarna zgodovina razumeta na način povezovanja z bližnjimi, s sosednjimi oz. z drugimi kulturami in literaturami.

Drugič, spremna študija je deloma nastala v okvirih sodobne in prostorsko orientirane literarne vede, za katero je značilen t. i. prostorski obrat (ang. *spatial turn*). Urška Perenič natančno analizira fiktivni dogajalni prostor romana, in sicer v navezavah na stvarno obstoječe geoprostore. S poglobljenim študijem dokumentarnih arhivskih virov je povsem nanovo odkrila, da je pisateljica roman umestila na Kranjsko, natančneje, Notranjsko, v Loško dolino in snežniške gozdove, kar je v popolnem nasprotju z doslej veljavnimi spoznanji. Prav na teh podlagah je romanu *Beatin dnevnik* Luize Pesjak treba priznati nacionalno relevantnost.

Tretjič, spremna študija kritično pretrese dozdajšnje žanrske oznake romana *Beatin dnevnik* (ženski roman, sentimentalni roman) ter ga predstavi in natančno analizira kot primer dveh doslej povsem spregledanih žanrskih tipov: dnevniškega in družinskega romana. *Beatin dnevnik* je prvi primerek slovenskega dnevniškega romana sploh. Izvemo, da se je Pesjakova zgledovala pri švedski pisateljici, zagovornici pravic žensk Fredriki Bremer (1801–1865). Spoznanje o njenem zgledovanju pri skandinavskem meščanskem tipu družinskega romana je v slovenskem kontekstu novost.

Summary

This is the first facsimile edition of Luiza Pesjak's (1828–1898) novel *Beatin dnevnik* (1887) [Beata's Diary]. She was among the first Slovene poets, writers, translators, and playwrights. The text of the novel is preceded by a comprehensive literary historical study that offers new insights into the author and her works, and it is followed by Urška Perenič's critical notes. Critical editions of other works by the author are anticipated, modelled on the series *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev* [Collected Works of Slovene Poets and Prose Writers]. (Among other materials, Urška Perenič is preparing for publication the writer's personal diaries in German, which she transcribed from the Gothic manuscripts, translating portions into Slovene.)

This publication realizes a triple paradigmatic shift in Slovene literary studies. First, the bilingual—that is, multilingual and multicultural—writer Luiza Pesjak, who for various reasons was relegated to the periphery of the national literary system, embarked on her writing career in opposition to the system's center. Hers was a form of literary creativity in which France Prešeren, who began writing in German, was engaged, as was the poet Lili Novy, and, for example, the Slovene-Austrian traveler and writer Alma Karlin. Unlike in the past, here Slovene culture and literary history are understood as being bound up with proximate, neighboring, and other cultures and literatures.

Second, the volume is a model literary study, having in part arisen in the context of contemporary spatially oriented literary studies marked by the spatial turn. The author of the forward and commentaries carefully analyzes the novel's fictional setting with reference to actual geo-physical spaces. With the help of an in-depth study of documentary archival sources, and challenging established views, Urška Perenič has rediscovered how the writer situated the novel in her native region—in Carniola, Notranjsko, the Loška Valley, and the Snežniški Forests. Since these conclusions rely on the study of sources in the writer's archive, we can be assured that they will be fixed in literary scholarship. Accordingly, the national relevance of Luiza Pesjak's novel *Beatin dnevnik* must, on the basis of Urška Perenič's new findings, be acknowledged.

Third, in the foreword Urška Perenič probes the existing genre characteristics of the novel (women's novel, sentimental novel), resituates it, and carefully analyzes it as an example of two heretofore overlooked types, the diary and family novel. *Beatin dnevnik* is the first example of a Slovene diary novel. Urška Perenič also originally concludes that Pesjak modeled herself on the Swedish writer and women's rights advocate Fredrika Bremer (1801–1865).

Identifying her modeling of the Scandinavian, middle-class type of family novel is new in the Slovene context.

Imensko kazalo

A

Alighieri, Dante 222

B

Bentham, Jeremy 37

Béranger, Pierre-Jean de 44, 221

Birch-Pfeiffer, Charlotte Karoline 37

Bleiweis, Janez 26

Blumenhagen, Philipp Georg August Wilhelm 34

Boerner, Peter 12

Bogataj Gradišnik, Katarina 7, 8, 9

Boršnik, Marja 9

Bremer, Fredrika 9, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 44, 45, 47, 216, 220

Brontë, Charlotte 8

Brugnak, Jožefina 18

Bruner 35

Bruner, Julius 34

Bučić, Vesna 25

Bulwer-Lytton, Edward 18, 21, 33, 36

Byron, George Noel Gordon 8, 14, 42, 218, 219

C

Campe, Joachim Heinrich 33

Chénier, André 44, 220

Cigler, Janez 38

Cimperman, Josip 34

Cooper, James Fenimore 18, 19, 33, 34, 36

Crobath 17, 18, 21

Crobath, Blaž 17, 33, 34

Crobath, Eugen 17

Crobath, Ludwig/Ludvik 17, 21, 34

Crobath, Marie 17

D

Debellack 35
Debellack, Toni (Anton) 35
Defoe, Daniel 38
Dickens, Charles 38

E

Endlicher, Ana 215
Endlicher, Rudolf/Rudolph 18, 20, 22, 215

F

Farina, Salvatore 222

G

Galsworthy, John 40
Geijer, Erik Gustaf 37
Gellert, Christian F. 40
Genette, Gerard 11, 12
Giontini, Janez 18
Goethe, Johann Wolfgang von 9, 37, 45, 218

H

Harte, Bret 42, 225
Hladnik, Miran 7, 8, 9, 11, 16, 24, 38
Hugo, Victor 44, 221

J

Jurčič, Josip 11, 38, 225

K

Kattauer 35
Kellner, Renate 10, 11, 12
Kersnik, Janko 8, 16
Kidrič, France 34

Koblar, France 7, 9
Kordesch, Leopold 37
Kos, Janko 13
Koschaker 21
Koschaker, Seraphin 21
Kozinc, Branimir 18
Krajec, Janez 7
Kremer, Marion 33

L

Lamberg, Uršula 220, 222
Lauritsch 35
Lejeune, Philippe 11, 12
Lenngren, Anna Maria 38, 41
Levstik, Fran 31
Lewin, Frances 27
Lichtenberg 17, 20
Lichtenberg, Maksimiljan 220

M

Malovrh, Miroslav 11
Mann, Thomas 38, 40
Marlitt, E. 8
Martens, Lorna 11, 12, 13
Martinez, Matias 12
Mencinger, Janez 24
Mihurko Poniž, Katja 8, 9

N

Napoléon Bonaparte (1769–1821) 44, 221
Napoléon Bonaparte, Jérôme (1784–1860) 224
Napoléon Bonaparte (1853–1891) 224

P

Pajk, Pavlina 8, 24

Pelikan 35

Perenič, Urška 8, 9, 10, 17, 19, 34, 44

Pesjak Crobath, Luiza 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 215, 216, 217, 221, 224, 225

Petruzzi, Peter 34, 217

Pfizer, Gustav 18

Pichler, Karoline 36

Pitsch 35

Pitsch, Emma 36

Pleteršnik, Maks 225

Prešeren, France 217, 223, 224

R

Richardson, Samuel 37, 38, 40

Roche, Sophie von la 7, 33, 39, 40

Rousseau, Jean-Jacques 38,

S

Sand, George 8

Scheffel, Michael 12

Scheyer 26

Scheyer, Barbara 26

Scheyer, Pavel 26

Schollmayer-Lichtenberg, Henrik 27, 221

Schönborn Sybille 12

Schönburg-Waldenburg, Jurij 26, 224

Schumann, Robert 222

Shakespeare, William 30, 45, 218

Singh, Sikander 39

Sket, Jakob 16

Slana, Lidija 26, 220, 224

Slodnjak, Anton 7

Snežniški, Herbord 219–20

Snežniški, Volbenk Danijel 220

Snoj, Marko 42

Spindler, Carl 36
Stifter, Adalbert 40
Stritar, Josip 9
Sue, Eugène 36
Sverker, Ek. 38

Š

Škamperle, Igor 10

T

Tavčar, Ivan 9, 38
Thackeray, William M. 38,
Tintoretto, Jacobo Robusti 30, 43, 223
Tolstoj, Lev N. 38
Tschirn 35

U

Uhland, Ludwig 222

V

Valvasor, Janez Vajkard 31
Vecellio, Tiziano (Tizian) 30, 43, 223
Veronese, Paolo 30, 43, 223
Vrhovnik, Ivan 215

W

Wilpert, Gero von 39
Windischgrätz 222

Z

Znaimwerth, Johann Ritter 21
Znaimwerth, Louis (Alois) 18, 21, 22, 36, 37, 47
Zola, Émile 38, 40
Zorec, Črtomir 18

